

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra technické a informační výchovy

Diplomová práce

Pavína Řezníčková

Lidové zvyky a tradice v regionu Prostějov a jejich využití
ve výuce praktických činností na 1. stupni ZŠ

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené zdroje a literaturu.

V Olomouci dne

.....

Pavína Řezníčková

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji PhDr. Pavlíně Částkové, Ph.D., za odborné vedení diplomové práce, její čas a ochotu a za poskytování cenných rad při odborných konzultacích. Dále bych chtěla také poděkovat mým nejbližším a speciálně mému malému synovi, který mi byl při psaní této práce velkou vnitřní motivací.

Obsah

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	8
1 Vymezení základních pojmů	8
1.1 Primární škola.....	8
1.2 Žák a učitel primární školy.....	9
1.3 Mladší školní věk.....	10
1.3.1 Specifika etapy mladšího školního věku.....	10
1.4 Praktické činnosti.....	11
1.4.1 Praktické činnosti v RVP ZV.....	11
1.4.2 Drobný materiál.....	13
2 Region Prostějov	14
2.1 Umístění regionu.....	14
2.2 Charakteristika regionu.....	15
2.3 Oblast Haná.....	16
3 Lidové zvyky a tradice v regionu Prostějov	19
3.1 Definice pojmů zvyk a tradice.....	19
3.2 Počátky národopisu.....	19
3.3 Pohled do historie.....	20
(Nový rok na Hané, Masopustní období, Chození s májíčky, Stínání berana aj.)	
3.4 Kroj.....	39
3.4.1 Mužský kroj.....	43
3.4.2 Ženský kroj.....	45
3.5 Hanácká svatba.....	46
3.5.1 Svatební zvyky a tradice.....	47
4 Současné zvyky a tradiční akce v regionu Prostějov	49
4.1 JARO.....	49
4.1.1 Wolkrův Prostějov.....	49
4.1.2 O hanáckého kohóta.....	50
4.1.3 Chození s májíčky ve Vrbátkách.....	50

4.2 LÉTO.....	51
4.2.1 Prostějovské léto.....	51
4.2.2 Dožatá v Pivíně.....	51
4.3 PODZIM.....	52
4.3.1 Prostějovské Hanácké slavnosti.....	52
4.4 ZIMA.....	53
4.4.1 Novoroční výšlap na Kosíř.....	53
4.4.2 Masopustní průvod ve Štětovicích.....	53
EMPIRICKÁ ČÁST.....	55
5 Výzkumné šetření.....	55
5.1 Základní vymezení a cíle.....	55
5.2 Charakteristika výzkumného šetření.....	56
5.3 Výzkumná metoda.....	56
5.4 Charakteristika výzkumného vzorku.....	57
5.5 Analýza položek dotazníku.....	63
5.6 Shrnutí výzkumného šetření.....	78
ZÁVĚR.....	80
ANOTACE.....	82
SEZNAM ZKRATEK.....	84
SEZNAM TABULEK, GRAFŮ A OBRÁZKŮ.....	85
ZDROJE.....	89
SEZNAM PŘÍLOH.....	95
Příloha č. 1 Dotazník.....	96
Příloha č. 2 Honění krále - říkanka	98
Příloha č. 3 Výčet obcí regionu Prostějov.....	100
Příloha č. 4 Májíček (výrobek žáka ze ZŠ Vrbátky)	101
Příloha č. 5 Hanácký ornament.....	102
Příloha č. 6 Tradice v Čechovicích a Krasicích dle pamětnice Elišky Konečné, nar. 1940 v Čechovicích.....	103

Úvod

Každý region má své zvláštnosti a originalitu, která se vytvářela po dlouhé generace lidmi, které na daném území žili. V této práci se čtenář seznámí s regionem Prostějov. Dozví se, kde se přesně tento region nachází, jeho charakteristiku a především se seznámí s místními lidovými zvyky a tradicemi, které jsou s tímto regionem spjaty. Čtenáře provede celým kalendářním rokem a vtáhne jej tak do starých časů na Hané. Dozví se také, jak vypadal a z čeho se skládal tradiční hanácký kroj, jak vypadala tradiční hanácká svatba či jak se na Hané vykládaly kraslice slámou. Nemenší pozornost je také věnovaná současným tradicím na Prostějovsku. Musím zde také zmínit paní Elišku Konečnou (nar. 1940), rodačku z Čechovic, která mi poskytla cenné informace a fotodokumentaci o místních zvycích a tradicích. V tom vidím velký přínos této práce a její obohacení. Patří jí obrovský dík. K naleznutí v příloze č. 6.

Tato práce je jinak primárně určena pro všechny milovníky Hané a učitele 1. st. základních škol z Prostějovska. Pomůže jim tak se lépe zorientovat ve velkém množství místních lidových zvyků a tradic. Snadněji tak mohou předat důležité poznatky svým žákům, jež by svůj rodný region měli bezpečně znát. I občanská kompetence, která je uvedena v závazném dokumentu pro základní školy v RVP ZV uvádí, že žák na konci základního vzdělávání: „*respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví.*“¹ Učitelé by se dle toho měli řídit a ve spolupráci s rodiči děti k poznávání místních tradic vést. Dětem mladšího školního věku, primární škole a učivu o lidových zvycích a jeho umístění v RVP ZV je věnována celá první kapitola.

Toto téma jsem si zvolila, protože z Prostějova pocházím a celý region je mi velmi blízký. Velmi mě pročitání literatury o místních zvyklostech obohatilo a doufám, že obohatí i jiné. Dle mého názoru, je podporování dětí v dodržování lidových zvyků a tradic nesmírně důležité, protože až vyrostou, tak to potom budou právě ony, kdo k tomu povede svoje děti. Pokud se tomu tak nestane, tak nebude, kdo by tradice předával dál, protože je nebudou znát a tyto tradice tak zaniknou. Jedná se o kulturní dědictví našich předků, tak to zkusme nedopustit.

Spousta lidí hovoří o tom, že dnešní děti jen zajímá počítač a televize. Mně se ale velmi líbí jeden citát, od Jana Wericha: „*Televize není nepřítel, televize se dá vypnout.*“² Jaký pohled

¹ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: 2013. [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>, s. 12

² WERICH, Jan. J. W. Citáty. In: *Citáty slavných osobností*. [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://citaty.net/autori/jan-werich/>.

mají dnešní děti právě na lidové zvyky a tradice, zda se účastní místních tradičních akcí a jaké povědomí o nich mají, mě inspirovalo k vytvoření výzkumu. Výzkum se uskutečnil na 4 základních školách na Prostějovsku, zúčastnilo se ho 190 žáků čtvrtých a pátých tříd. Veškeré podrobnosti o výzkumu se nachází v empirické části této diplomové práce. Touto prací jsem se chtěla pokusit o rozšíření povědomí o starých zvycích z Hané, sloužící jako podklad pro možnou obnovu některých tradic. Podobný krok dříve učinili na ZŠ Vrbátky na Prostějovsku, kde obnovili starou tradici chození s „májíčky“. Cílem teoretické části tak bylo popsat staré místní zvyky a tradice a současné tradiční akce a seřadit je dle kalendářního období.

Co se týče užití lidových zvyků v praktických činnostech, mohou čtenáři nahlédnout pro inspiraci do přílohy, jak vypadá panenka na dřevěné hůlce alias májíček, či se v textu dočíst o tradičním postupu vykládání slámou, viz oddíl 3.3.9 Velikonoce. Pozitivní vztah si mohou děti osvojit například i vyráběním masopustních masek kašírovací metodou či výrobou hromniček, kterých je na internetu nepřeberné množství. V rámci praktických činností také může učitel seznámit žáky s textiliemi, s dřívějším odíváním na Hané - s hanáckým krojem. V praktických činnostech při vyšívání či při práci s tuší může být inspirativní i hanácký ornament, který se vyskytuje na hanáckých krojích (viz příloha).

A na úvod už jen jedno. Stručná charakteristika místních obyvatel:

*Chvála Hanáků z pera Matouše Václavka, z 19. st.: jsou vzrůstu ztepilého, krásného a silného. V pozdějším věku obyčejně tloustnou. Krásnému jejich vzrůstu napomáhá mírné podnebí, rovinatá poloha země, záliba v práci, veselý duch a bezstarostnost života. Co do povahy je Hanák dobrosrdečný, sdílný a upřímný, vtipný, veselý a žertovný. K jeho povaze však patří také trochu těžkopádnosti a flegmatickosti. Rádi čítají knihy a noviny. Jsou nejvzdělanější na Moravě a jako lidé vzdělaní dbají pak všeho, což národu a vlasti je prospěšno.*³

Hanačky jsou dle Hanka z Hankenštejna: „*dívky s proslulými červenými tvářemi a plnými prsy.*“ Hanáci jsou dle něj „*pohostinní, ale k vadám charakteru patří nestřídmost v jídle a pití o hodech, zvědavost a nechut' k novotám.*“⁴

³ SKOŘEPA, Hynek. Hanácké kalendář z Prostějova. Prostějov: Český svaz ochránců přírody, Regionální sdružení Iris v Prostějově, 2013. ISBN 978-80-904928-2-0, s. 62

⁴ Tamtéž, s. 61

TEORETICKÁ ČÁST

1 Vymezení základních pojmů

Tato diplomová práce je určena především pro učitele 1. stupně základních škol, níže jsou vymezeny základní pojmy související s primárním vzděláváním.

1.1 Primární škola

Průcha ve svém Pedagogickém slovníku definuje primární školu následovně: „*Škola tvořící počáteční stupeň povinného vzdělávání, je relativně samostatnou a ucelenou částí základního vzdělávání. Vybavuje žáky elementárními složkami gramotnosti (čtení, psaní, počítání, komunikační a sociální dovednosti aj.) Podstatnou charakteristikou primární školy je to, že vyučování provádí ve většině předmětů obvykle jeden učitel.*“⁵

Vstupní věk žáků na primární školu a celkový počet ročníků se v jednotlivých zemích různí. V České republice děti nastupují do 1. třídy ve věku šesti let a za primární školu se považuje nižší stupeň základní školy a to 1. – 5. ročník. V Německu děti nastupují do 1. třídy také v šesti letech ale primární škola má zde pouze 4 ročníky. Naopak děti z Anglie a Walesu zahajují primární vzdělávání v pouhých pěti letech věku žáků a primární škola má zde 6 ročníků.⁶

Z výše uvedené definice je zcela jednoznačné, že primární škola hraje v životě žáků významnou roli. Na základní škole děti získávají základní vědomosti, poznatky, postoje, které jsou jejich stavebními kameny v dalším vzdělávání. Na primární škole jsou na žáky kladeny již vyšší nároky, oproti mateřské škole získávají děti s nástupem do 1. třídy také povinnosti.

Školský zákon č. 561/2004 sb., konkrétně 3. část se zaměřuje na povinnost školní docházky a na základní vzdělávání. §36 Školského zákona říká: „*Povinná školní docházka začíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dosáhne šestého roku věku, pokud mu není povolen odklad. Dítě, které dosáhne šestého roku věku v době od září do konce června příslušného školního roku, může být přijato k plnění povinné školní docházky již v tomto školním roce, je-li přiměřeně tělesně i duševně vyspělé a požádá-li o to jeho zákonný zástupce.*“⁷ Navíc dítě narozené od září do prosince je přijato pouze za předpokladu doporučení školského

⁵ PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2, s. 178

⁶ Tamtéž, s. 179

⁷ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Školský zákon 561/2004 Sb.* [online]. 2019 [cit. 2020-01-30]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-od-15-2-2019>, s. 31

poradenského zařízení; dítě narozené od ledna do června rovněž ale tyto děti musí mít doložené i vyjádření odborného lékaře.⁸

1.2 Žák a učitel primární školy

Dle zdroje se **žákem** rozumí „*dítě, mladý člověk i dospělý, který se systematicky vzdělává v organizované vzdělávací instituci podle vzdělávacího programu dané vzdělávací instituce.*“⁹ Na primární škole se jedná o dítě mladšího školního věku, tj. 6 – 11 let. Základní školy se řídí Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání.

Jinou definici **žáka** uvádí také Jan Průcha v kapitole Žák-subjekt edukace: „*Označení pro člověka v roli vyučovaného subjektu, bez ohledu na věk. Žákem může být dítě, adolescent, dospělý.*“¹⁰ Čáp ve svém titulu označil žáka jako dítě, které navštěvuje základní školu.¹¹ Každý žák má pro vzdělávání určité předpoklady. Úlohou vyučujícího by mělo být tyto předpoklady a nadání žáka vhodně diagnostikovat, aby mohly být co neoptimálněji rozvíjeny. Tyto předpoklady jsou děleny na psychické a fyzické. „*Mezi fyzické předpoklady patří požadavky týkající se celkové tělesné zdatnosti, zdraví, fyzického somatotypu, pohybové pružnosti a uvolněnosti, anatomického uzpůsobení jednotlivých částí těla apod.*“¹² Psychickými předpoklady se rozumí především schopnosti a nadání pro určitou činnost.¹³

Naopak **učitel** je „*jeden ze základních činitelů vzdělávacího procesu, profesionálně kvalifikovaný pedagogický pracovník, spoluzodpovědný za přípravu řízení, organizaci a výsledky tohoto procesu. K výkonu učitelského povolání je nezbytná pedagogická způsobilost.*“¹⁴

Kritéria pro práci učitele jsou uvedeny v Zákoně o pedagogických pracovnících, který je dostupný na webových stránkách ministerstva školství mládeže a tělovýchovy. Učitel na primární škole vyučuje jednu třídu zpravidla všechny předměty, měl by tak být nadaný jak jazykově, pohybově, hudebně i výtvarně.

⁸ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Školský zákon 561/2004 Sb* [online]. 2019 [cit. 2020-01-30]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-od-15-2-2019>, s. 31

⁹ KOLÁŘ, Zdeněk. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2, s. 187

¹⁰ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika: věda o edukačních procesech*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-170-3., kap. s. 101-164

¹¹ ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.

¹² HONZÍKOVÁ, Jarmila. *Pracovní výchova s didaktikou*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2015. ISBN 978-80-7452-111-9, s. 39

¹³ Tamtéž, s. 40

¹⁴ PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2, s. 178

Učitelství patří mezi nejrozšířenější profese u nás. V České republice bylo v r. 2019 evidovaných 150 602 učitelů, jak žen, tak mužů. Tomuto počtu fyzických osob odpovídalo zhruba 135,3 tis. úvazků. Jednalo se o školy zapsané v síti škol MŠMT, tudíž se nezapočítávali učitelé soukromých škol. Z těchto čísel, tvořili učitelé 1. stupně 30,1 %.¹⁵

1.3 Mladší školní věk

Učitel 1. stupně základní školy by měl bezpečně znát specifika a zvláštnosti dětí mladšího školního věku, protože s nimi přichází každý den do styku. Lépe jim tak porozumí a pomůže mu to při práci s nimi.

Do vývojového období mladšího školního věku spadají děti při vstupu do 1. třídy. Jedná se tedy o **období dětí od 6-7 let do 10-11 let**, kdy se u dětí objevují první známky pohlavního dospívání, tzv. prepubescence.¹⁶

1.3.1 Specifika etapy mladšího školního věku

Z hlediska **tělesného vývoje** se na počátku tohoto období se většinou děti jeví jako harmonicky rozvinuté, ale existují velké individuální rozdíly, včetně rozdílů pohlaví. Většinou u dívek lze pozorovat velké zrychlení ve vývoji. Růst těla je zpočátku tohoto období zrychlený, stejně jako hmotnost se růst zpomaluje obvykle kolem 8. roku věku dítěte. **Motorika** již bývá postupně klidnější. Pohyby jsou již úspornější, přesnější, zlepšuje se hrubá i jemná motorika. Duševní rovnováhu dětí při vypětí lze navodit vhodně zvoleným pohybem. U dětí převládá radost z pohybu. Pohyb by měl být každodenní součástí denního režimu dítěte. Co se týče **vnímání** dětí, tak přestává mít ráz náhodnosti, ale stává se cílevědomým aktem. Dochází zde k přechodu od vnímání konkrétních předmětů vnímání všeobecnějšímu, které je kolem 10. – 11. roku zhruba stejně přesné jako u dospělého člověka. **Paměť** se zdokonaluje. Od neúmyslné paměti se u dětí mladšího školního věku čím dál více přechází k záměrnému zapamatování.¹⁷

¹⁵ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Hlavní výstupy z Mimořádného šetření ke stavu zajištění výuky učitelů v MŠ, ZŠ, SŠ a VOŠ*. [online]. 2019 [cit. 2020-06-9]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/50371/>, s. 5-6

¹⁶ PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-567, s. 105

¹⁷ ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2433-0, s 106

Langmeier prezentuje období mladšího školního věku jako *období střízlivého realismu*.¹⁸ Děti již své okolí posuzují již také realisticky, předtím to bylo pouze podle vlastních představ. Velký význam pro vývoj myšlení a řeči má škola. Také se ve škole zlepšuje sociální vývoj dítěte (úspěch a neúspěch ve skupině, přijímání hodnot, kritiky aj.)¹⁹

„Vedle pohádek se u dětí začínají prosazovat i knížky vhodně poučující a poskytující nové věcné informace, např. krátké historické nebo zeměpisné povídky, válečnické a dobrodružné příběhy ale i dětské encyklopedie, knihy a časopisy o technických vynálezech, robinzonky a indiánky apod.“²⁰

Ze začátku jsou děti závislé na tom, co jim jejich autorita říká (učitel, rodič), označuje se to jako „realismus naivní“, později již si srovnává a třídí informace a označuje se jako „realismus kritický“.²¹

Významný psycholog Zdeněk Matějček uvádí: „po psychologické stránce charakterizuje toto období nejvíce rozvinutí duševních funkcí do té míry, že dítě je schopno soustavného školního vzdělávání“²²

1.4 Praktické činnosti

Lidové zvyky a tradice mohou učitelé primárních škol zařadit do vyučovacího procesu žáků skrze více předmětů. Lze tak provést například skrze vyučovací předmět praktické činnosti, kterému se tato práce bude věnovat podrobněji.

1.4.1 Praktické činnosti v RVP ZV

Rámcový vzdělávací program vymezuje závazný rámec pro vzdělávání. Základním školám jej vymezuje **Rámcový vzdělávací pro základní vzdělávání** (dále jen RVP ZV). RVP ZV tvoří státní úroveň. Školní úroveň tvoří Školní vzdělávací program, který si tvoří školy sami.²³

¹⁸ LANGMEIER, Josef, Dana KREJČÍŘOVÁ a Miloš LANGMEIER. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyziologie*. 2. vyd. Praha: H & H, 2002. ISBN 80-7319-016-8, s. 82

¹⁹ KERN, Hans. *Přehled psychologie*. 2. upr. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-71778-426-6 s. 177

²⁰ LANGMEIER, Josef, Dana KREJČÍŘOVÁ a Miloš LANGMEIER. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyziologie*. 2. vyd. Praha: H & H, 2002. ISBN 80-7319-016-8, s. 82

²¹ Tamtéž, s. 83

²² MATĚJČEK, *Radosti a strasti*. 1. vyd. Jinočany: H+H, 1998. ISBN 80-86022-218, s. 79

²³ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: 2013. [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>, s. 5

RVP uvádí, kterými kompetencemi by měli být žáci vybaveni, aby byli připraveni na další vzdělávání a uplatnění ve společnosti. Mezi ně patří: *kompetence k učení, kompetence k řešení problému, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské, kompetence pracovní.*²⁴

RVP ZV vymezuje 9 základních vzdělávacích oblastí:

- Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk, Další cizí jazyk)
- Matematika a její aplikace (Matematika a její aplikace)
- Informační a komunikační technologie (Informační a komunikační technologie)
- Člověk a jeho svět (Člověk a jeho svět)
- Člověk a společnost (Dějepis, výchova k občanství)
- Člověk a příroda (Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis)
- Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova)
- **Člověk a svět práce (Člověk a svět práce)**²⁵

Lidové zvyky a tradice jsou jako učivo pro 1. stupeň ZŠ obsaženy ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět a Člověk a svět práce. Vzdělávací oblast Člověk a svět práce se člení na 4 hlavní tematické celky, konkrétně:

1. *Práce s drobným materiálem*
2. *Konstruktivní činnosti*
3. *Pěstelské práce*
4. *Příprava pokrmů*²⁶

Lidové zvyky a tradice jsou obsaženy v prvním tematickém okruhu *Práce s drobným materiálem*. Konkrétně odstavec druhý, očekávaných výstupů žáka pro 2. období hovoří, že: „*žák využívá při tvořivých činnostech s různým materiálem prvky lidových tradic.*“²⁷ Učivem jsou zde uvedeny již výše zmíněné lidové zvyky, tradice a řemesla.

²⁴ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: 2013. [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>, s. 10

²⁵ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: 2013. [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>, s. 14

²⁶ Tamtéž, s. 83

²⁷ HONZÍKOVÁ, Jarmila. *Pracovní výchova s didaktikou*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2015. ISBN 978-80-7452-111-9, s. 26

1.4.2 Drobný materiál

Jak již bylo uvedeno v předchozí podkapitole, lidové zvyky a tradice v praktických činnostech jsou učivem při práci s drobným materiálem. Profesorka Jarmila Honzíková, ve své didaktice pracovní výchovy uvádí, že: „*drobný materiál je jeden z nejčastějších materiálů používaných při pracovních činnostech s mladšími žáky. Lze ho rozdělit na drobný materiál přírodní a technický*“²⁸

- **Drobný materiál přírodní** – vše, co dává příroda (rostlinný, živočišný, nerostný materiál). Například: žaludy, šišky, pecky, sláma, sušené květiny, korek, lýko, ořechy, jeřabiny, kaštiny, kukuřičné šustí, větvičky z kůry stromů, kamínky, mech, listy různých stromů, ulity hlemýždě, lastury a jiné)²⁹

Příroda nabízí nepřeberné množství materiálu, který lze využít v hodinách pracovních činností s malými žáky. Podstatné je, že za tyto přírodní materiály není potřeba vynakládat žádný finanční obnos, což je na primární škole u malých dětí velký benefit. Příroda také dětem názorně ukazuje svou pestrost, širokou škálu barev a podněcuje u nich kreativitu.

- **Drobný technický materiál** - sem spadají materiály, které byly vytvořeny lidskou rukou. Například různý textil jako koženka, plst', juta, různé ústřížky látek, dále různé plasty, kousky drátů atd.³⁰

Je vhodné nejen žáky na 1. stupni základních škol, na začátku školního roku apelovat, aby v průběhu celého roku nosili různé materiály, které se uschovají pro pozdější použití (korky, plastová víčka, kousky starého lina aj.)

²⁸ HONZÍKOVÁ, Jarmila. *Pracovní výchova s didaktikou*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2015. ISBN 978-80-7452-111-9, s. 113

²⁹ Tamtéž, s. 114

³⁰ Tamtéž, s. 115

2 Region Prostějov

Tato práce se detailněji zabývá lidovými zvyky a tradicemi ve vybraném regionu Prostějov.

2.1 Umístění regionu

Prostějovský region leží v centrální části Moravy, konkrétněji v jihozápadní části Olomouckého kraje. Sousedskými okresy jsou okresy Olomouc (Olomoucký kraj), Přerov (Olomoucký kraj), Kroměříž (Zlínský kraj), Vyškov (Jihomoravský kraj) a Svitavy (Pardubický kraj). Rozloha regionu Prostějov činí 770 km², rozlohou se tak řadí na čtvrté místo z pěti okresů Olomouckého kraje.³¹

V tomto regionu leží 97 obcí, z toho 5 má status města – Konice, Kostelec na Hané, Němčice nad Hanou, Plumlov, Prostějov a z toho dalších 5 má status městyse – Brodek u Prostějova, Drahaný, Kralice na Hané, Nezamyslice, Protivanov, Tištín.³²

Obrázek č. 1 - Mapa Prostějovska (zdroj 1)

³¹ Český statistický úřad. *Charakteristika regionu Prostějov* [online]. Praha [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11276/17838488/okres_+Prostejov.pdf/3a4b7e6b-208e-473e-b0a1-1cc87256f816?version=1.1

³² Tamtéž, s. 1

Na mapě výše je vyobrazena zkoumaná oblast region Prostějov. Tato mapka názorně vyobrazuje ústřední postavení tohoto regionu mezi městy Blansko, Olomouc, Vyškov. Kompletní výčet obcí regionu Prostějov je k nahlédnutí v příloze č. 3.

2.2 Charakteristika regionu

Dle statistického úřadu má Prostějovský okres **108 587 obyvatel**, z toho zhruba stejné zastoupení mají ženy i muži (k r. 2018). Za uplynulých patnáct let se v tomto regionu nachází nejmenší podíl nezaměstnaných osob. Zajímavým faktem je, že v r. 2018 se na jedno pracovní místo v okrese Prostějov ucházelo 0,6 uchazeče, oproti r. 2009, kdy se na 1 pracovní místo ucházelo 87,9 lidí.³³

V regionu Prostějov jsou vhodné klimatické podmínky a úrodná země, které svědčí místnímu zemědělství. Co se týká průmyslu, tak symbolem města Prostějov byl po dlouhá léta oděvní průmysl, konkrétně firma *OP Prostějov*. Tato společnost šila zejména pánské obleky, nicméně v roce 2014 společnost OP Prostějov zanikla. Tuto skutečnost mohli sledovat i diváci v přímém přenosu v televizním zpravodajství, kde areál bývalých výrobních hal byl odstřelen.

V současné době má v největším městě tohoto regionu, v Prostějově, prioritní postavení strojírenský průmysl. Mezi zástupce strojírenského průmyslu se řadí například firmy *MUBEA* (výroba nápravových pružin, stabilizátorů, zušlechťování materiálů), dále *Hanácké železářny a pérovny a.s.* (výroba pružin), *DT výhybkárna a strojírna* aj. Dále se zde daří textilnímu průmyslu, například zde sídlí firma *Toray* s centrálou v Japonsku, která se zabývá prodejem polyesterových tkanin či firma *GALA a.s.*, kde se šijí výrobky z kůže a umělé kůže - sportovní míče, batohy, tašky a jiné výrobky. Význačný je zde také stavebnický průmysl či potravinářský průmysl, v čele s firmami *Palírna U zeleného stromu* (nejstarší palírna v Evropě), *PENAM. a.s.*, zabývající se výrobou pečiva, v neposlední řadě také *Makovec, a.s.* - prodej masných a uzenářských výrobků aj.³⁴

Krajinný ráz oblasti je dán nízkou nadmořskou výškou. Tečou zde říčky Romže a Hloučela. V Prostějově, se nachází malebný biokoridor Hloučela, který je domovem i některých chráněných živočichů a rostlin. Biokoridor Hloučela je atraktivním místem pro cykloturisty, bruslaře, pěší turisty ale také pro učitele a žáky nejen základních škol, jelikož tudy vede naučná stezka. Jak již bylo zmíněno výše, největším městem toho regionu

³³ Český statistický úřad. *Časové řady – vybrané ukazatele za okres Prostějov* [online], Praha [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xm/okres_prostejov

³⁴ Statutární město Prostějov. *Současný průmysl města Prostějova* [online]. Prostějov: 2000 [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: <https://www.prostejov.eu/cs/volny-cas/o-meste/soucasnost.html>

je město Prostějov. Mezi dominanty Prostějova patří bezesporu nová radnice, zrekonstruovaný Prostějovský zámek na Pernštýnském náměstí, kostel Povýšení sv. Kříže, městské divadlo v secesním stylu či rodný dům básníka Jiřího Wolкера. Město Prostějov je také městem sportu. Nachází se zde úspěšný Tenisový klub Prostějov a Národní sportovní centrum pro mládež. V Prostějově se také mohou těšit fanoušci z volejbalu, basketbalu, fotbalu či hokeje.

V celém okrese je k vidění spousta zajímavých míst. Nedaleko Prostějova se nachází město Plumlov, který se dostává do podvědomí zejména svým zámekem a přehradou. Na zámku a jeho nádvoří se v průběhu celého roku koná nepřeberné množství různých kulturních akcí. Dále se nejvíc obyvatel soustřeďuje ve zbylých městech a to Konici, Kostelci na Hané a Němčicích na Hané. Mezi velké turistické lákadlo této oblasti patří zámek Čechy pod Kosířem s přílehlým parkem. Odtud se také turisté vydávají na nejvyšší vrchol Hané Velký Kosíř, který je nazýván „Hanácké Mont Blanc“.³⁵

Místní lidové zvyky a tradice utužují společenský život během celého roku. Podrobněji jim budou věnovány další kapitoly.

2.3 Oblast Haná

„*Pojem etnografický nebo národopisný region, popř. oblast, označujeme územní celek, vyznačující se charakteristickými společnými rysy lidové kultury.*“³⁶ Společnými rysy se tak rozumí např. typy obydlí, nářečí, tradice, odívání ale také společné charakterové vlastnosti aj. Etnografická oblast, ve které se nachází mimo jiné i region Prostějov, se jmenuje Haná.

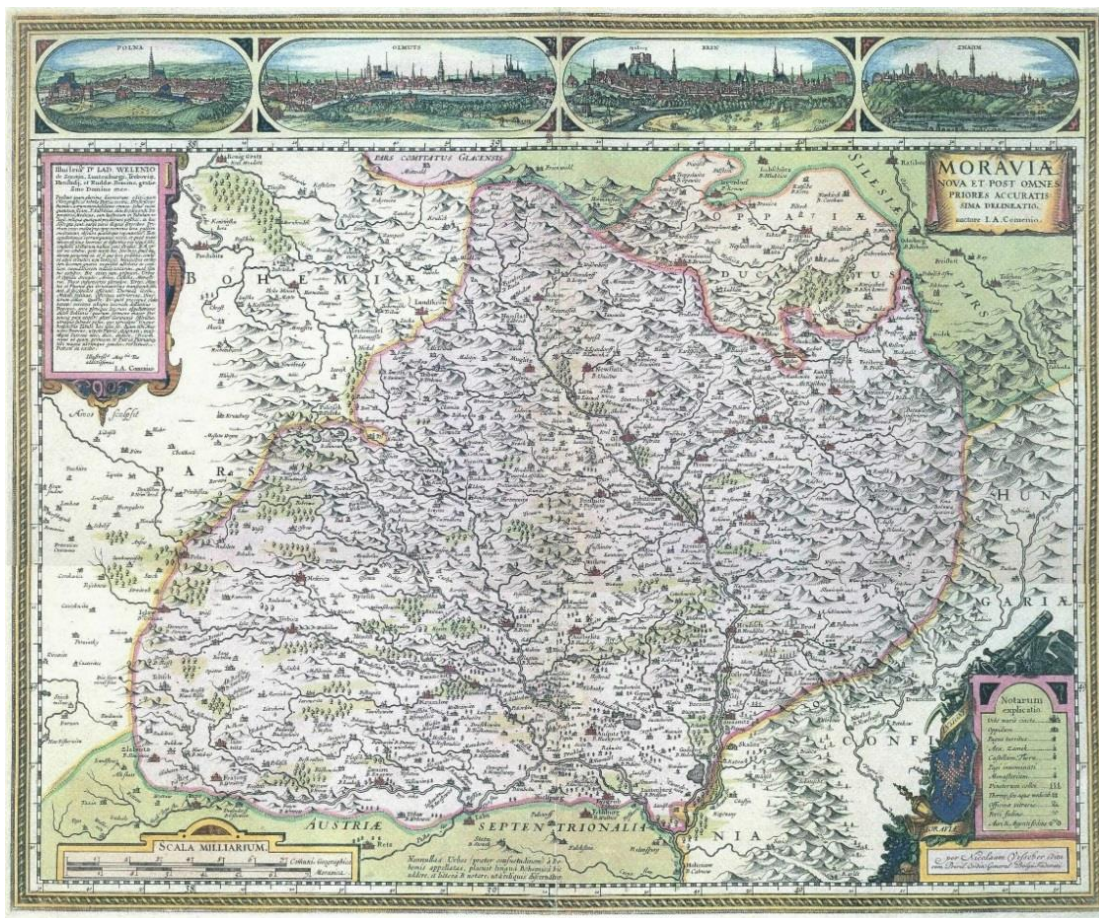
Josef Jančář ve svém titulu uvádí, že se jedná o jeden z nejvýraznějších národopisných regionů a shoduje se s jinými autory, že název Haná není odvozen od kmenového knížete Hana nebo Hany, jak se spousta lidí domnívá, ale je odvozen od hydronyma Haná, zaznamenaného ve 13. století. Na říčce Haná se tento národ usadil.³⁷

³⁵ Český statistický úřad. *Charakteristika regionu Prostějov* [online], Praha [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11276/17838488/okres_+Prostejov.pdf/3a4b7e6b-208e-473e-b0a1-1cc87256f816?version=1.1

³⁶ JANČÁŘ, Josef. *Lidová kultura na Moravě*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2000. Vlastivěda Moravská. ISBN 80-86156-31-1, s. 9

³⁷ Tamtéž, s. 15

K významným topografickým dílům patří Komenského mapa Moravy z r. 1627, kde byly poprvé vyznačeny dva moravské národopisné regiony Haná a Zálesí.³⁸

Obrázek č. 2 - Komenského mapa Moravy z r. 1627 (zdroj 2)

Na mapě Komenského je název NA HANÉ umístěn jižně od Prostějova a protíná toky dvou říček Hané a Romži západně od Tovačova.³⁹

V druhé pol. 18. století Hanke z Hankenštejna rozčlenil region Haná obšírněji. Obyvatelé dělil na:

- **Hanáky**, žijící v okolí říčky Haná (usídlení kolem Vyškova, Prostějova, Olomouce a Kroměříže).
- **Blatňáky**, žijící na řece Moravě kolem Tovačova a Kojetína (název odvozen od blátivých cest, způsobených vyléváním Moravy)

³⁸ JEŘÁBEK, Richard. Počátky národopisu na Moravě: antologie prací z let 1786 – 1884. Strážnice: Ústav lidové kultury. 1997. ISBN 80-86156-05-2, s. 14

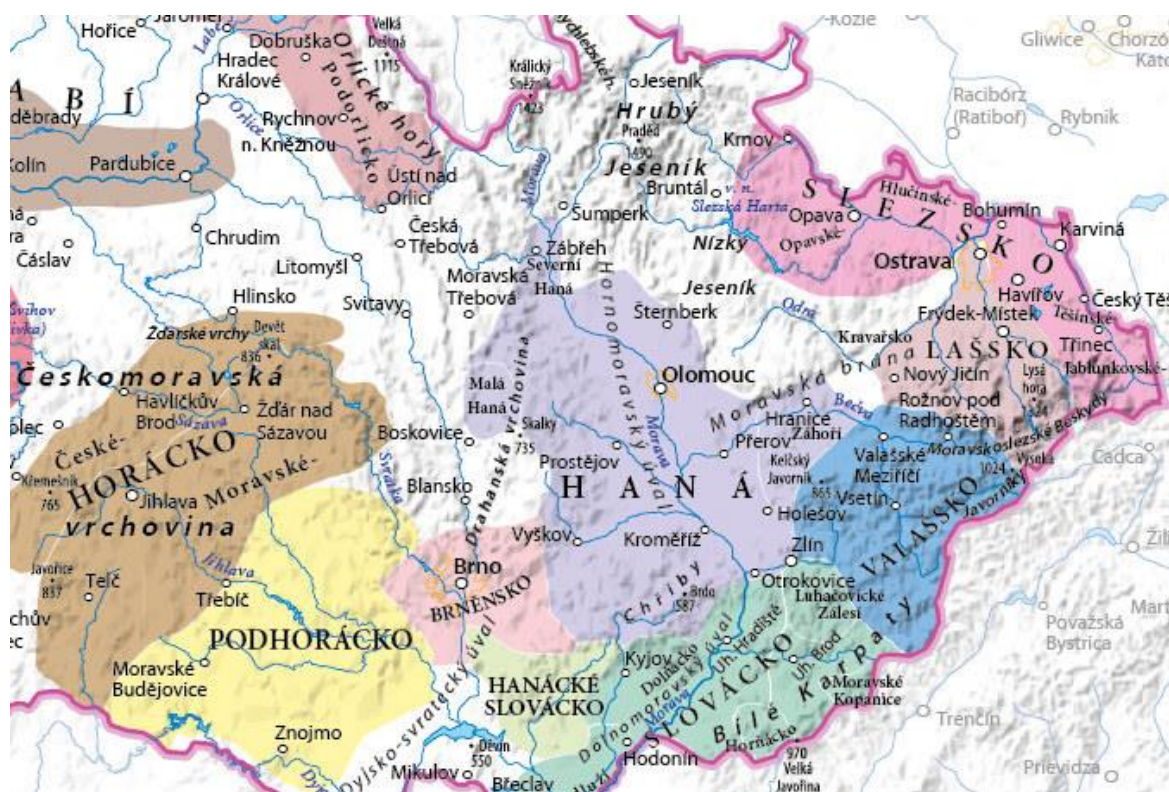
³⁹ JEŘÁBEK, Richard. Počátky národopisu na Moravě: antologie prací z let 1786 – 1884. Strážnice: Ústav lidové kultury. 1997. ISBN 80-86156-05-2, s. 383

- **Zábečáky**, na druhé straně podél řeky Moravy (název odvozen od lidí bydlících za Bečvou)⁴⁰

Hranice Hané určovaly na východě Lipník, Holešov, Bystřice; na jihu Bučovice, Napajedla; na západ Slavkov; na sever Plumlov; Litovel a Pozořice.⁴¹

Nyní se v souladu s autory z 18. a 19. století oblast Haná vymezuje přibližně jako území mezi Vyškovem, Prostějovem, Olomoucí, Přerovem, Kojetínem. Dále se pak dle nářečí tato oblast rozčleňuje na Čuháky (trojúhelník Prostějov-Olomouc-Tovačov), Zábečáky (levý břeh řeky Bečvy, směrem od Přerova k Holešovu), Moravjáci (okolí Tovačova), Zámoravjáci (Hulínsko, Kroměřížsko), Záhoří (mezi Bystřicí pod Hostýnem a Holešovem). Poslední oblast Záhoří se nachází na přechodném páse mezi oblastí Haná a Valašskem.⁴²

Dále se zkoumanou oblastí této práce rozumí tradice etnografického regionu Haná v regionu Prostějov.

Obrázek č. 3 – Etnografické regiony na Moravě (zdroj 3)

⁴⁰ Tamtéž, s. 26

⁴¹ Tamtéž, s. 26

⁴² JANČÁŘ, Josef. *Lidová kultura na Moravě*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2000. Vlastivěda Moravská. ISBN 80-86156-31-1, s. 16

3 Lidové zvyky a tradice v regionu Prostějov

V této kapitole se čtenáři nejdříve seznámí s definicemi dvou základních pojmů **zvyk** a **tradice**. Pak bude dán prostor počátku národopisu, starým zvykům na Prostějovsku a rovněž textiliím, které patřičně odlišují Hanáky, tím se rozumí místní lidový kroj.

3.1 Definice pojmů zvyk a tradice

a) Zvyk

Ottův slovník naučný označuje zvyk jako úkony, které se častým prováděním ustalují, aniž by jim vůle dala podnět.⁴³

a) Tradice

Tradicí se rozumí podání, zvláště ústní podání, tedy vypravování, které přechází z pokolení na pokolení cestou pouze ústní, není ustáleno písmem. V širším pojetí pojmu tradice, lze označit vše, co nazývám folklorem – pohádky, písně, pořekadla, ale i zvyky, pověry, slavnosti apod.⁴⁴

Jak je patrné z definice výše, tradice jsou obsahově velmi široké téma, proto se tato práce více věnuje pouze zvykům, svátkům a místnímu lidovému kroji.

3.2 Počátky národopisu

Národopis se označuje také slovem etnografie. Ottův slovník naučný říká, že národopis je: „*nauka, jejímž předmětem je národ a veškerá jeho bytnost.*“⁴⁵ Jeřábek zmiňuje, že mnohem výstižnější je archaický název lidopis alias věda o lidu a jeho kultuře. V Českých zemích se zrodil poměrně pozdě. Zájem o lidové vrstvy byl zde až koncem 18. století, v 19. století se zájem o venkovské obyvatelstvo stupňovalo.⁴⁶

Předmětem této práce je zkoumání lidových zvyků a tradic národopisné oblasti Haná, konkrétněji regionu Prostějov.

⁴³ OTTO J., *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. 27. díl, [online]. Praha: 1908, [cit. 2020-02-05]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:cd5b04b0-eb9b-11e4-a511-5ef3fc9ae867?page=uuid:433db460-0ef2-11e5-b269-5ef3fc9bb22f>, s. 729

⁴⁴ OTTO J., *Ottův slovník naučný ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. 25. díl, [online]. Praha 1906, [cit. 200-02-05]. Dostupné z: <https://archive.org/stream/ottvslovnknauni12ottogoog#page/n667/mode/2up>, s. 625-626

⁴⁵ OTTO J., *Ottův slovník naučný ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. 17. díl, [online]. Praha: 1901, [cit. 2020-06-25]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:12355ca0-e6df-11e4-a794-5ef3fc9bb22f?page=uuid:fb7fb030-04d6-11e5-97f4-5ef3fc9ae867>, s. 1051

⁴⁶ JEŘÁBEK, Richard. *Počátky národopisu na Moravě: antologie prací z let 1786-1884*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997. ISBN 80-86156-05-2, s. 8

Pro lepší pochopení tématu v širších souvislostech, zde byla zařazena krátká podkapitola, která objasňuje počátky národopisu ze zkoumané oblasti. Této tematice se obšírně věnuje Richard Jeřábek ve svém titulu *Počátky národopisu na Moravě*, na kterého odkazují případně větší zájemce o tuto tematiku.

Co se týče lidového kroje, mezi jeho nejhodnotnější záznamy z této oblasti patří Hornovy litografie a Mánesovy kresby z pol. 19. st. O něm více v podkapitole – Kroj.

Národopisné oblasti a jejich obyvatelé spousta autorů často charakterizovala a porovnávala je mezi sebou. Místní obyvatelstvo autoři popisovali a na základě toho byly celým skupinám přisuzovány dané vlastnosti. Často se ale výpovědi autorů velmi různili. Například Hanke z Hankenštejna (v r. 1786) uvedl, že Hanáci jsou velcí, silní, pracovití a pohostinní. Naopak Josephu Rohrerovi (r. 1804) se jevíli Hanáci jako střední postavy, kteří mají sklony k vyhýbání se práci a Schwoy (r. 1786) dokonce uvedl: *„jsou téměř menší než ostatní Moravané, zato silnějších údů a vytrvalejší, avšak velmi drsných mravů, necitelní vůči všem tvrdostem a dokonce i vůči jiným lidem tvrdí a hrubí, práci spíše líní než pilní. Považují sebe sama za lepší než ostatní.“*⁴⁷

Obyvatelé Hané dle Hankenštejna obývají nejúrodnější část země a jsou označovány za praotce Moravy. J. Rohrer uvádí, že díky nejpožehnanějšímu úrodnému pásu Moravy mají Hanáci nejlepší pšeničný chléb. Každý týden se prodává na trhu v Prostějově a přináší tak velké výdělky. Jsou to dle něj velmi pohostinní a přející lidé. Do poloviny 19. století byly často informace o národopisu necitované, opsané, strohé. Přelom nastal v r. 1883, kdy byla založena olomoucká muzejní společnost, která budovala bohatý národopisný fond a zajímala se o lidovou kulturu. Tato společnost v čele s manželi Vlastou a Janem Havelkovými vybudovali nejstarší české muzeum a vydávali Časopis vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci. Dále národopis velmi obohatily práce Františka Bartoše a od r. 1891 vydávaný časopis Český lid.⁴⁸

3.3 Pohled do historie

Tato kapitola se věnuje zvykům a tradicím, které místní lidé v dřívějších dobách po dlouhé generace dodržovaly. Tradice a svátky jsou seřazeny chronologicky dle kalendářního roku. ;Tato kapitola pojednává zejména o tom, jak to chodilo na Hané dříve.

⁴⁷ JEŘÁBEK, Richard. *Počátky národopisu na Moravě: antologie prací z let 1786-1884*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997. ISBN 80-86156-05-2, s. 10

⁴⁸ Tamtéž, s. 12-38

3.3.1 Nový rok na Hané (1. ledna)

„Poslední den v roce obvykle bilancujeme a první den roku následujícího jsme plní odhodlání udělat všechno lépe než dosud. Jak na Nový rok, tak po celý rok. Proto se traduje, že bychom se měli vystřídat hádek a mrzutostí.“⁴⁹ Den se s příchodem Nového roku pomalu prodlužuje a tak jedno hanácké přísloví říká: „Na nové rok, vo slepičí krok“.⁵⁰ Nový rok v celé České republice připadá na 1. ledna a je dnes doprovázen bujarými oslavami. Města i vesnice vynakládají poměrně velkou částku na ohňostroj, který nám symbolizuje ohlédnutí za uplynulým rokem a zároveň také nový začátek.

Konkrétně pokladna města Prostějova, v uplynulém loňském roce vynaložila 290 000 Kč na městský tradiční ohňostroj.⁵¹ V minulosti tomu bylo na Hané ale poněkud jinak.

„Nový rok ani Silvestr, konec starého roku se na Hané okázale neslavil. Jen sousedé si mezi sebou přáli. Byli rádi, že se Nového roku dočkali a zpívali:

Den přeslavný jest k nám přišel

v němž má býti každý vesel.

Radujme se, veselme se

v tomto novém roce.

Vinšujeme vám šťastné a veselé nové rok,

abeste ho dočkale ve zdraví napřesrok.

Abe vám zdraví slóželo

a všecko se vám dařelo“⁵²

V Tištině u Nezamyslic měli děti zajímavý novoroční zvyk. Doma se upekla maková buchta s rozinkami, která se zabalila do bílého ubrousku a dala se do tzv. mlsného koše. Děti s ní pak chodili na koledu po rodině – ke stařečkům, kmocháčkům, stréčkům, jak se říká

⁴⁹ TRNKOVÁ, Klára. *České zvyky a tradice*. Praha: Studio trnka, 2016. Jiří Trnka. ISBN 978-80-87678-46-6, s. 5

⁵⁰ SKOŘEPA, Hynek. *Hanácké kalendář z Prostějova*. Prostějov: Český svaz ochránců přírody, Regionální sdružení Iris v Prostějově, 2013. ISBN 978-80-904928-2-0, s. 11

⁵¹ KADLEC, Michal. Silvestrovský ohňostroj ve znamení čísla 630. Prostějovský Večerník (Haná Press s.r.o) [online]. Prostějov: ©2004-2020 [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <http://www.vecernikpv.cz/co-se-stalo/zpravodajstvi/35393-silvestrovsky-ohnostroj-ve-znameni-cisla-630>

⁵² PACHTOVÁ, Marie. *Hanáckým dětem. Část 2, Dětský rok - zvykosloví a výroční obyčeje*. Prostějov: Okresní kulturní středisko, 1987, s. 3

na Hané. Děti jim přednesly novoroční přání a společně pak buchtu snědli. Děti za něj dostali především drobný peníz, ořechy sladkost či nějaké ovoce.⁵³

3.3.2 Tři králové (6. ledna)

Chození tří králů připadá na 6. ledna a v tomto období často dochází ke krátkému oteplení, tzv. oblevě tříkrálové. Den se ještě více prodlužuje a na Hané se říkávalo: „na tře Krále, vo skok dále.“⁵⁴

Z historického hlediska se jednalo původně o mudrce. Když spatřili na nebi jasnou kometu, vydali se na cestu do Betléma, aby zde vzdali hold před budoucím spasitelem. Jako dary přinesli zlato (symbolizující bohatství), kadidlo (symbolizující modlitbu) a myrhu.⁵⁵

Dnes se na tři krále koná tříkrálová sbírka, kdy výtěžek putuje na charitu. V dřívějších dobách chodili na Hané po dědině povětšinou tři hoši alias tři králové. Putovaly od domu k domu a zpívali. Co si vykoledovali, tak si rozdělili mezi sebe a rodinu. Měli oblečenou dlouhou bílou košili, na ramenou nosili ornát z papíru, který si různě zdobili a na hlavách měli bílou korunu ozdobenou zlatým křížkem. Největší z nich symbolizoval černého krále, který měl kůži začerněnou krémem na boty nebo sazemi. Zbylí dva si namalovali knírek a udělali si červené tváře. První král nesl na tyči vždy lampu v podobě hvězdy.⁵⁶

Na tříkrálový svátek plynule navazuje poměrně dlouhé masopustní období. Podrobněji se masopustu věnují následující odstavce.

3.3.3 Masopust (období od tříkrálového svátku po Popeleční středu)

Masopust je období plný zábavy a všemožného veselí. Je to období, kdy se pořádají bály, svatby a končí popeleční středou, která všechno veselí ukončuje. Vrchol tohoto veselí se rozumí poslední tři dny, které jsou na Prostějovsku označovány především jako **ostatky** (na jiných území České republiky označováno také jako *vostatky*, *fašank*, *končiny*). Ostatky jsou spojovány s tancem, obchůzkami, bohatého jídla, veselí, zabíjačkami, karnevaly a maskami. Chasa převlečená za masky chodívala průvodem doprovázené bujarou hudbou

⁵³ Tamtéž, s. 5

⁵⁴ SKOŘEPA, Hynek. *Hanácké kalendář z Prostějova*. Prostějov: Český svaz ochránců přírody, Regionální sdružení Iris v Prostějově, 2013. ISBN 978-80-904928-2-0, s. 11

⁵⁵ TRNKOVÁ, Klára. *České zvyky a tradice*. Praha: Studio trnka, 2016. Jiří Trnka. ISBN 978-80-87678-46-6, s. 7

⁵⁶ PACHTOVÁ, Marie. *Hanáckým dětem. Část 2, Dětský rok - zvykosloví a výroční obyčeje*. Prostějov: Okresní kulturní středisko, 1987, s. 7

a z toho co se vybralo, se následně uspořádala velkolepá hostina. Účelem bylo mít co nejbláznivější masku. Často byli lidé převlečeni za zvířata či různá povolání. Na Hané vybraní stárci z chasy také získávali od místního obecního úřadu právo, které mělo podobu opentlené šavle, hole či zdobeného meče. Dostali tak od obce přidělenou moc pořádat zábavu a odpovědnost za celkový pořádek. Toto právo pak bylo chasníky přitlučeno do stropního trámu v místním hostinci, kde se konala zábava.⁵⁷

Přejímání práva se dodnes na Prostějovsku dodržuje například v obci Pivín. „V roce 1967 se skupina pivínské omladiny vypravila do Vřesovic a tam právo ukradla. Vřesovčáci si je dost dobře nehlídali a tak je od té doby v Pivíně,“ uvedl tak počátek této dlouhé tradice jeden ze zakladatelů. V Pivíně dodržují i jiné zvyky spojené s ostatky, např. že na zadní část těla dostane ferulí (pozn. autora ferule = prut) ten, kdo haní právo nebo také ten, kdo málo pije a nezpívá.⁵⁸

Na závěr veselí se konával parodický pohřební obřad, kdy se symbolicky pochovala basa, jako ukončení zábav. Tento akt doprovázely různé žertovné projevy.⁵⁹ I tento zvyk se dodnes dodržuje například v Pivíně, kdy o půlnoci symbolicky místní lidé pohřbí basu.⁶⁰

3.3.4 Hromnice (2. února)

Hromnice jsou původem křesťanský zvyk. Připomínají nám den, kdy sv. Josef a Panna Marie donesli do chrámu Ježíše, kde se setkali se starcem Simeonem a ten Ježíše označil jako světlo k osvícení národů. V tento den se v kostele světlí svíčky, přezdívané hromničky a lidé je zapalovali v domě jako ochranu před udeřením blesku do obydlí a následnou zkázou.⁶¹

Na Hané se říkávalo: *na Hromnice vo hodinu vice*.⁶² Den se tak již opravdu prodlužoval a lidé již vyhlíželi přicházející jaro.

⁵⁷ JEŘÁBEK, Richard. *Počátky národopisu na Moravě: antologie prací z let 1786-1884*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997. ISBN 80-86156-05-2, s. 195

⁵⁸ MOŠ, Pavel. *V Pivíně zvou na ostatky „ukradeným“ právem*. Prostějovský deník [online]. Prostějov: 10. 2. 2010 [cit. 2020-02-14]. Dostupné z: https://prostejovsky.denik.cz/zpravy_region/v-pivine-zvou-na-ostatky-s-ukradenym-pravem.html

⁵⁹ JEŘÁBEK, Richard. *Počátky národopisu na Moravě: antologie prací z let 1786-1884*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997. ISBN 80-86156-05-2, s. 195

⁶⁰ MOŠ, Pavel. *V Pivíně zvou na ostatky „ukradeným“ právem*. Prostějovský deník [online]. Prostějov: 10. 2. 2010 [cit. 2020-02-14]. Dostupné z: https://prostejovsky.denik.cz/zpravy_region/v-pivine-zvou-na-ostatky-s-ukradenym-pravem.html

⁶¹ GLET, Jiří. *Pranostiky v osmi ročních obdobích*. Praha: Martin Koláček - E-knihy jedou, 2016. ISBN 978-80-751-2405-0.

⁶² SKOŘEPA, Hynek. *Hanácké kalendář z Prostějova*. Prostějov: Český svaz ochránců přírody, Regionální sdružení Iris v Prostějově, 2013. ISBN 978-80-904928-2-0, s. 11

S žáky na prvním stupni je možné využít hromnice v českém jazyce (velké množství pranostik) či v pracovní výchově, kde mohou vyrobit a zdobit například hromniční svíce.

3.3.5 Svatoblažejská koleda (3. února)

Tento zvyk byl velmi oblíbený nejenom na Hané ale i po celé republice i na Slovensku. Na Prostějovsku tento zvyk již zcela zanikl, ale byl zde zařazen pro ukázkou tradic z dob minulých a možnou inspiraci. Unikátem kde se tato tradice udržela je vesnice Dluhonice, v sousedním Přerovsku.⁶³

Děti na Hané, vždy hoši, v hojném počtu chodili v průvodu a říkali deklamovačky. Co se vykoledovalo, náleželo učiteli. Chlapci měli rozdělené role, jeden měl na starosti rožeň, na který lidé napichovali slaninu, další košík na darované vejce a další pobíral uzené maso a klobásky. Obdobou bylo chození na Řehoře, kdy se kluci převlékali za vojáky. Na Řehoře bylo pro všechny zemědělce znamením, že mají započít na polích orbu.⁶⁴

3.3.6 Volání na Matěje (24. únor) a chození s Dorotou (26. února)

24. února, kdy slaví svátek Matěj, děti v dřívějších dobách probouzely stromy ze zimního spánku. Děti říkali básničky a ťukali do stromů, aby v následujícím roce stromy hodně plodili a byla tak veliká úroda. Na Hané se tradovalo přísloví, že když bude pršet v tento den, tak se úroda zvýší (*Na Matěje kalužke, bodó jabka e hroške*). Dalším oblíbeným zvykem celého českého lidu, který sloužil pro ukrácení zimních dnů, byla hra o Dorotě. Později s ní chodili za koledu děti. Bylo mnoho variant této lidové hry, která se vázala k legendě o svaté Dorotě. Na Hané byla velmi oblíbeným zvykem i ke konci 19. století.⁶⁵

O tomto lidovém zvyku se zmínila i Božena Němcová ve své knižní předloze Babička. U dětí na 1. stupni by bylo možné tuhle starou lidovou hru o Dorotě vzkřísit a zahrát ji s dětmi jako divadlo. Dětem by se také mohla líbit legenda o sv. Dorotě zhudebněná českým písničkářem Jaromírem Nohavicou.

⁶³ POLÁKOVÁ-UVÍROVÁ, Petra. *Dluhonický unikát: Blažejská koleda. Dochovala se jen tam*. Přerovský deník [online]. Přerov: 4. 2. 2020 [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: https://prerovsky.denik.cz/zpravy_region/dluhonicky-unikat-blazejska-koleda-dochovala-se-jen-tam-20200204.html

⁶⁴ PACHTOVÁ, Marie. *Hanáckým dětem. Část 2, Dětský rok - zvykosloví a výroční obyčeje*. Prostějov: Okresní kulturní středisko, 1987, s. 15

⁶⁵ Tamtéž, s. 25

3.3.7 Předvelikonoční období

Jak již bylo uvedeno výše, Velikonocím předchází 40 denní půst, který je započat Popeleční středou a končí Bílou sobotou. Jedná se o předvelikonoční období.

V tomto období má šest neděl před Velikonoci svůj speciální název.

Nesou název:

1. **Černá**, 2. **Liščí nebo Pučálka**, 3. **Kýchavná**, 4. **Družebná**, 5. **Smrtná nebo Smrtelná**, 6. **Květná**.⁶⁶

Nejnámější z nich je Smrtná (o zvycích v tento den se dočtete v úseku 3.3.8) a Květná. Květná neděle symbolizuje památku na Ježíše, kterého vítali davy lidí palmovými listy. V Evropě palmové ratolesti nahradili rozkvetlé větvičky z vrby jívy. Nejen na Prostějovsku se přinášely tyto větve do kostela a dávali se posvěcené za obrazy svatých. Těmto větvíčkářům se přikládala také magický význam, lidé je polykali, když je bolelo v krku či je různě zapékali do chleba.⁶⁷

Následující týden po Květné neděli se nazývá Pašijový týden. Název je odvozen od latinského slova *passio*, znamenající utrpení. Ottův slovník naučný uvádí, že „*tyto dny slouží jako památka na nejhlubší ponížení J. Krista, tichému zármutku a lítosti nad jeho utrpením.*“⁶⁸

Po květné neděli následuje: **Modré pondělí**, **Šedivé úterý**, **Škaredá středa**, **Zelený čtvrtek**, **Velký pátek**, **Bílá sobota** a **Boží hod velikonoční**. Trnková ve své knize české zvyky a tradice uvádí, že „*mezi nejstarší české velikonoční hry patří Honění Jidáše*“⁶⁹

Bylo tomu tak i na Hané, dokazuje tak Marie Pachtová ve své knize Hanáckým dětem. Chlapci chodili tři dny před Božím hodem Velikonočním s hrkači a klepači a zvolili si mezi sebou „Jidáše“. Většinou to byl chlapec se světlými nebo zrzavými vlasy. Od ostatních se musel odlišovat svým vzhledem a tak býval obtočen slámou, nebo měl na sobě obrácený kožich nebo měl pouze načerněné tváře sazemi. Vybíhal směrem ze hřbitova přes vesnici a ostatní kluci ho měli za úkol chytit. Když ho chytili, strhali z něho slámu a vydali se do dědiny klepat.⁷⁰

⁶⁶ TRNKOVÁ, Klára. *České zvyky a tradice*. Praha: Studio trnka, 2016. Jiří Trnka. ISBN 978-80-87678-46-6, s. 19-25

⁶⁷ JANČÁŘ, Josef. *Lidová kultura na Moravě*. Ve Strážnici: Ústav lidové kultury, 2000. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid. ISBN 80-86156-31-1, s. 97

⁶⁸ OTTO, J. *Ottův slovník naučný*, 19. díl, [online] Praha: 1902, [cit. 2020-02-14]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:6e428200-e6e1-11e4-a794-5ef3fc9bb22f?page=uuid:4bb511c0-04ce-11e5-91f2-005056825209>, s. 309

⁶⁹ TRNKOVÁ, Klára. *České zvyky a tradice*. Praha: Studio trnka, 2016. Jiří Trnka. ISBN 978-80-87678-46-6, s. 27

⁷⁰ PACHTOVÁ, Marie. *Hanáckým dětem. Část 2, Dětský rok - zvykosloví a výroční obyčeje*. Prostějov: Okresní kulturní středisko, 1987, s. 59

3.3.8 Vynášení smrtky, chození s májíčkem (2 týdny před Velikonocemi, na Smrtnou neděli)

Spolu s Květnou nedělí je nejznámější druhá postní neděle zvaná Smrtná. Tradičním zvykem v tento den bylo vynášení smrti, Moreny. Někde se také nazývala Morana, Mořena, Mařena. Morena byla figurína ze slámy, která symbolizovala smrt. Byla symbolem také vlezlé zimy a všeho starého, čeho bylo potřeba se zbavit pryč. Děti říkali básničky a tuto figurínu hodili do řeky, protože se tradovalo, že smrt odchází po vodě.⁷¹

V knize lidové obyčeje na Hané z r. 1999 se uvádí, že vynášení smrti „jako živý fenomén tradiční kultury jsme je v posledním desetiletí 20. století zaznamenali na Prostějovsku v obcích Čelechovice, Pivín, Hamry.“⁷²

Vynášení smrti doprovázelo také současně chození s „májem“, „máječkem“, „lítečkem“, který naopak symbolizoval přinášení nového jara (pozn. a také přivolávání léta). Májek měl podobu dřevěné hůlky se smrkovým chvojím, s fáborky a připevněnou hadrovou panenkou. Původně si děvčata dělala jeden velký májíček, asi metr veliký stromek, který byl opentlován, ozdoben řetězy z vyfouknutých vajec a chodila společně po dědině. Dívky chodily po koledě a z jídla co se vysbíralo, se udělala následně velká hostina. Počátkem 20. století už chodili pouze po malých skupinkách o dvou a třech lidech s malým májíčkem. Dopoledne se tedy chodilo s májíčky po dědině a odpoledne se topila smrt v řece.⁷³ Májíček, který byl tvořen ze zeleného stromku symbolizoval svěžest rozkvétající přírody a loutka panenky symbolizovala zrod. Této malé loutce byl v minulosti přikládán velký význam a moc. Například včelař si ji zapichoval před včelín, aby jej ochraňovala, hospodyňky je dávaly do záhonů, aby jim zeleninu nenapadali škůdci. Na Hané tyto stromečky podomácku vyráběli lidé a prodávali je také na městských trzích.⁷⁴

V současné době pochod s májíčky obnovila na Prostějovsku Základní škola Vrbátky, kde si žáci májíčky nejdříve vyrobí a pak se účastní průvodu. Průvod se koná v Dubanech, což je místní část obce Vrbátky. Na Prostějovsku se tak jedná o vzácný úkaz.

⁷¹ JANČÁŘ, Josef. *Lidová kultura na Moravě*. Ve Strážnici: Ústav lidové kultury, 2000. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid. ISBN 80-86156-31-1, s. 196

⁷² JORDÁN, František, ed. *Lidové obyčeje na Hané a jejich slovní, hudební a taneční projevy: VII. konference o lidové kultuře na Hané 24. a 25. listopadu 1998 : sborník příspěvků*. Vyškov: Muzeum Vyškovska, 1999, s. 19

⁷³ PACHTOVÁ, Marie. *Hanáckým dětem. Část 2, Dětský rok - zvykosloví a výroční obyčeje*. Prostějov: Okresní kulturní středisko, 1987, s. 40

⁷⁴ JANČÁŘ, Josef. *Lidová kultura na Moravě*. Ve Strážnici: Ústav lidové kultury, 2000. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid. ISBN 80-86156-31-1, s. 197

Obrázek č. 4 – Dubanský tradiční velikonoční průvod s májíčky, r. 2019 (foto: Pavel Řezníček)

Obrázek č. 5 - Májíčky vyrobené dětmi ze ZŠ Vrbátky (foto: Pavel Řezníček)

Průvod s májíčky a topení smrti letos zažijí i městské děti v Prostějově. Jelikož město Prostějov tento rok oslavuje 630. výročí o povýšení Prostějova na město, tak se v souvislosti s touto událostí rozhodlo vytvořit první ročník vynášení smrti a průvod s májíčky pro školy, školky i širokou veřejnost. Město usoudilo, že je „na místě ohlédnout se do minulosti a zamyslet se nad životem našich předků a nad lidovými tradicemi a zvyklostmi, které utvářejí naši identitu.“ Město tak doufá v obnovení této lidové tradice a pokračování i v příštích letech.⁷⁵ (aktualizovaná pozn. aut. vedená ke dni 28. 3. 2020 – jelikož se od 11. března 2020 nařízením Bezpečnostní rady státu zavřeli všechny školy v České republice z důvodu rychlého šíření pandemie COVID-19 a následně vláda postupně zakázala všechny veřejné akce, tímto se tahle akce nakonec nekonala).

Takový průvod byl vždy také doprovázen říkadly. Místo od místa se velmi různily. Níže naleznete dvě říkanky původem ze zkoumané oblasti. Jedna se vztahuje k vynášení smrti a druhá se vztahuje k přivolávání léta s májíčky.

Říkadla dětí z Ivaně při topení Moreny:

*Smrtná neděla,
Kde ses poděla?
Ona se nám utopila,
aby děti nedávila.
Kyselinu sníme
a smrt' utopíme.
Smrt plyne po vodě
nový líto k nám ide.⁷⁶*

Říkadla dětí z Hluchova na Prostějovsku při přivolávání léta májíčkem:

*Ó, milý léto,
Cos nám přineslo?
Všeho dobrého,
Kvítí modrého,*

⁷⁵ Statutární město Prostějov. *Návrat tradice: Vynášení Smrtky*. MMPv [online]. Prostějov: 6. 2. 2020 [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <https://www.prostejov.eu/cs/aktuality-archiv/navrat-tradice.html>

⁷⁶ PACHTOVÁ, Marie. *Hanáckým dětem. Část 2, Dětský rok - zvykosloví a výroční obyčeje*. Prostějov: Okresní kulturní středisko, 1987, s. 51

*Aby tráva rostla,
Kravička z ní zkustla.
Ó Maria, ó, Maria,
Kdes tak dlouho byla?
U studynky, u hlubinky
Ruce, nohy, myla.
Číms jich utírala?
Šátečkem, vínečkem,
Červeným vajíčkem.
Tudy paní stojí,
V zlaté sukni chodí,
Ona do ní sáhne,
Zlatý groš vytáhne,
Nám ho daruje,
Abychom se napily,
Pána Boha chválily,
Naposledy svatý Jan,
Zaplatí vám Pán Bůh sám.⁷⁷*

3.3.9 Velikonoce

Velikonoce patří mezi pohyblivé státní svátky, kdy Boží hod Velikonoční připadá na první neděli po prvním jarním úplňku. Datum Velikonoc se tak každý rok různí, bývá v rozpětí 22. března až 25. dubna. Tohle datum určil r. 325 koncil nicejský. O zavedení pevného data Velikonoc se dnes vedou diskuze.⁷⁸

Na Velikonoční pondělí, kdy chlapi chodí s tradiční pomlázkou, připadá státní svátek, stejně je tomu tak na Velký pátek. Dle zákona 223/2016 Sb., který vzešel platnost 1. října 2016, patří Velikonoční pondělí mezi státní svátky, kdy jsou vybrané obchody zcela uzavřeny.⁷⁹ Chlapi si v tento den pletou svoje *kocary* z vrbového proutí a mrskají dívky.

⁷⁷ PACHTOVÁ, Marie. *Hanáckým dětem. Část 2, Dětský rok - zvykosloví a výroční obyčeje*. Prostějov: Okresní kulturní středisko, 1987, s. 55

⁷⁸ NĚMEČEK, Michal. *Kdy jsou Velikonoce 2020?* Pastorační středisko [online]. Praha: 2020 [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://www.vira.cz/texty/aktuality/kdy-jsou-velikonoce>

⁷⁹ *Státní svátky v roce 2020*. [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://kalendar.beda.cz/statni-svatky-v-roce>

Mrskání pomlázky má původně magickou moc, jelikož se vrba uctívala pro svou životaschopnost, tak se traduje, že se tak přenáší na člověka. Vymrskané dívky se tak zaručí, že neuschne a nezprašíví.⁸⁰ Mrskání je doprovázeno vždy říkankou.

Jako rodačka z Prostějova (1994) uvádím říkanku, která se říká při mrskutu. Uvádím ji tak, jak si ji pamatuji ze svého dětství, na tomto území se užívá dodnes.

*Hody hody doprovody,
díte véce malovany.
Nedáte-li malovany,
díte aspoň bíly,
slepička vám snese jiny.*

Obdobnou variantou je i říkanka o kadličce, verze z Hluchova:

*Kázal kadlec i kadlička,
abys dala dvě vajíčka.
Jedno bíly, dvě červený,
šak slepička vám snese jiny.
Slepička je na hůře,
vajíčko je v komoře,
slepička se popelí,
vajíčko se kotolí.⁸¹*

Dívky na oplátku chlapcům dávají mašle na kocar a obarvené kraslice. Existuje mnoho výtvarných technik, které se jsou využívány na zdobení kraslic. Ve zkoumaném území má velkou tradici vykládání kraslic slámou. Jsou to tzv. hanácké kraslice.

Bečák ve své knize Lidové umění na Hané uvádí, že na Hané jsou známy čtyři základní techniky - **vykládání slámou**, **leptání**, **vyškrabování** a **kresba voskem**. Vykládání kraslic slámou bylo z uvedených technik nejpracnější. Uvedená kniha rovněž uvádí krátký postup této techniky. Nejdříve se ze slámy musí vybrat pěkná rovná stébla, které mají žlutou a bílou barvu.

⁸⁰ JANČÁŘ, Josef. *Lidová kultura na Moravě*. Ve Strážnici: Ústav lidové kultury, 2000. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid. ISBN 80-86156-31-1, s. 199

⁸¹ PACHTOVÁ, Marie. *Hanáckým dětem. Část 2, Dětský rok - zvykosloví a výroční obyčeje*. Prostějov: Okresní kulturní středisko, 1987, s. 64

U stébel, které mají trošku jinou barvu se stébla vezmou a namočí se do vápenné vody, aby se sláma vybělela a sjednotila. Pak se vezmou všechna sjednocená stébla a rozkrájí se na menší kousky, následně se musí ze všech stébel vyřezat dřev, aby byly co nejtenčí. Pak se z vyškrábané slámy vystříhovali malé kosočtverce a z nich se lepili již různé tvary na obarvená vajíčka. Zvláště různé hvězdičky, věnečky křížky ale i nápisy.⁸²

Obrázek č. 6 – Hanácké kraslice vykládané slámou (zdroj 6)

3.3.10 Letnice (50 dní po Velikonocích)

Letnice patří mezi křesťanské pohyblivé svátky a připadají na padesátý den po Velikonocích. Křesťané si tímto dnem připomínají seslání Ducha svatého na Ježíšovu matku.⁸³

Letnice představují vítání léta. S nimi bylo v dřívějších dobách spjato mnoho obyčejů. Na Prostějovsku a celkově po celé Hané byl hojně rozšířen zvyk **Honění krále**. Marie Pechtová ve své knize Hanáckým dětem uvádí, že se na tento obyčej může Haná právem pyšnit. Honění krále bylo určeno pro chlapce a byla symbolem odvahy, síly a udatnosti. Chlapci

⁸² BEČÁK, Jan Rudolf, Pavel POSPĚCH a František ŠALÉ. Lidové umění na Hané: lidová kultura hmotná. Boskovice: Albert, 1997. Velká edice Společnosti přátel vesnice a malého města. ISBN 80.85834-43-X, s. 343-344

⁸³ Význam a historie letnic. In: *Arcibiskupství pražské – pastorační středisko*. Pastorage.cz [online]. Praha: ©2000-2019 [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://www.pastorage.cz/tematicke-texty/vyznam-a-historie-letnic>

si vyrobili z vrbových prutů koně. Rozvětvený konec představoval koňský ocas a dokulata spojili pruty, které představovaly hlavu. Pak ji spojili k větvi, a ověnčili různými fáborky a pentličkami. „Kůň“ měl také pod krkem zvonek. Chlapci na koních jeli se svou družinou. Chlapci si mezi sebou zvolili jednoho krále, který byl oděn do dívčího kroje a na hlavě měl korunku. Král byl buď chlapci veden, nebo jej také vozili v malém nazdobeném vozičku, kde seděl na špalku jako na trůně. Tato královská družina se v neděli sešla před domem krále a vydali se na koledu a zastavovali se u každého domu. V družině měli chlapci různé role, mezi některé patřil řečník, vyvolávač, pobočník, výběřčí či práskač bičem. Pro chlapce byl tento obyčej velká čest.⁸⁴

Honění krále je v našem zkoumaném území již zcela zaniklé. Tento zvyk se může stát podnětným k obnově v některých dětských souborech, věnujících se lidovému folkloru. Určitým způsobem by mohl být ztvárněn i ve školských zařízeních jako například ve školní družině, dramatickém kroužku či přímo v hodině českého jazyka a pracovní výchovy. V příloze č. 2 je k naleznutí říkanka, spjatá s tímto obyčejem.

Pro dívky byl určen obyčej zvaný **Královničky**. Tento lidový obyčej byl také přezdíván jako chození s kráľkou. Dívky si mezi sebou ve skupině zvolili svou družinu a její královnu a chodili dům od domu, koledovali a tančili obřadný tanec.⁸⁵

Kniha věnující se lidovým tancům z oblasti Hané uvádí, že dívky během pochůzky chodili boso a na sobě měli oblečen sváteční šat. Šaty bílé barvy mohli mít pouze král s kráľovnou. Dívky měly rozpuštěné vlasy a na hlavě upletené věnečky. Po vesnici chodili dívky ve skupině ve dvojicích, přičemž v čele kráčel král s kráľovnou. Když došlo na koledu, zástup se rozestoupil, prošel kráľovský pár a ostatní dívky zpívaly píseň, pažemi pohupovaly do rytmu a kráľovský pár procházel tam a zpět.⁸⁶

Královničky patří ve zkoumaném území k již dávno zaniklým obyčejům. Pan historik Hronek uvedl na pravou míru, že „před druhou světovou válkou zřejmě královničky na Prostějovsku zanikly definitivně. Dnes tento zvyk, pokud vím, nepředvádí ani žádný z národopisných sborů.“⁸⁷

⁸⁴ PACHTOVÁ, Marie. *Hanáckým dětem. Část 2, Dětský rok - zvykosloví a výroční obyčeje*. Prostějov: Okresní kulturní středisko, 1987, s. 69-70

⁸⁵ Olomoucký kraj. *Lidový rok na Hané* [online]. 1. vyd. Olomouc: Olomoucký kraj, 17s. [cit. 2020-03-19]. ISBN 978-80-87535-22-6. Dostupné z: <https://docplayer.cz/17570832-Olomoucky-kraj-lidovy-rok-na-hane-www-ok-tourism-cz.html>, s. 10

⁸⁶ MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Lidové tance a taneční hry z Hané*. Prostějov: Okresní kulturní středisko, 1979, 1. [sv.], Ze života lidu na Hané, s. 51

⁸⁷ MOŠ, Pavel. Otaslavicemi prošel Božítělový průvod. *Prostějovský deník (VLTAVA LABE MEDIA a.s.)* [online]. Prostějov: 28. 6. 2011 [cit. 2020-03-19]. Dostupné z: https://prostejovsky.denik.cz/zpravy_region/doulic-se-vydaly-bozitelove-pruvody20110627.html

3.3.11 Stínání berana (3. říjnová neděle = posvícení)

Tento zvyk byl obvyklý na Hané v 18. století. Probíhal během posvícení, které připadalo na 3. říjnovou neděli. Tento jednotný termín posvícení byl stanoven celoplošně pro celou monarchii Josefem II. Během posvícení probíhalo na Hané stínání berana. Takový beran se opentlený stuhami a květinami přivázal k dřevěné lavici a ve slavnostním průvodu plném jáсотu a muziky se nesl před hospodu. Ze zástupu lidí vyběhli mladí hoši a tancovali v kruhu kolem berana, ve vzduchu mávali tupými šavlemi a lidé se bavili a jásali. Úkolem bylo useknout beranovi hlavu a až se to podařilo, tak se hodovalo a beran se upekl.⁸⁸

Někteří lidé tento zvyk odsuzovali, někteří naopak. „*Toto zvíře však je už od svého narození určeno na porážku, přitom trpí rozhodně méně než nožem řezníka; není to také jeho smrt, čím se diváci baví a čemu se smějí, nýbrž ono nabubřelé a přehnané vychloubání, s nímž se člověk vedoucí meč chystá ke svému hrdinskému činu a s nímž jej vykoná. Větším právem by bylo možno nazvat hrozným a surovým Angličana, když týrá kohouty, aby si polechtal bránici, nebo Španěla, když pro své potěšení pomalu umučí k smrti býka.*“⁸⁹

V následujících řádcích bude věnována pozornost dnům spjatým s uvedenými svatými. Jedná se o den svatého Martina, svaté Kateřiny, svatého Ondřeje a svaté Lucie. Tyto dny si nesou z dřívějších dob svůj význam.

3.3.12 Svatý Martin (11. listopadu)

Ačkoliv astronomická zima začíná zimním slunovratem připadajícím na 21. prosince, že nastává venku zima již dříve, dokazuje pranostika „*den svatého Martina, zimní časy začíná.*“⁹⁰ Obecně známou pranostikou je, že svatý Marin přijíždí na bílém koni. Přímo na Hané se říkávalo „*projede-li Martin na bílém koni, metelica za metelico se honi.*“⁹¹

3.3.13 Svatá Kateřina (25. listopadu)

V den svaté Kateřiny probíhali dříve na Hané kateřinské zábavy. Těmto zábavám vládly ženy, které muže vybízeli k tanci. Ti čekali, až se jich nějaká ujme. Pachtová také ve své knize

⁸⁸ JERÁBEK, Richard. *Počátky národopisu na Moravě: antologie prací z let 1786-1884*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997. ISBN 80-86156-05-2, s. 219

⁸⁹ Tamtéž, s. 231

⁹⁰ SKOŘEPA, Hynek. *Hanácké kalendář z Prostějova*. Prostějov: Český svaz ochránců přírody, Regionální sdružení Iris v Prostějově 2013. ISBN 978-80-904928-2-0, s. 52

⁹¹ PACHTOVÁ, Marie. *Hanáckým dětem. Část 2, Dětský rok - zvykosloví a výroční obyčeje*. Prostějov: Okresní kulturní středisko, 1987, s. 95

uvádí několik pranostik, například: „*Kačenka naškrobená - Barbora ucóraná.*“ Nebo se také říkávalo „*Mrzne-li na Kateřinu, na Barboru prší.*“⁹²

3.3.14 Svatý Ondřej (30. listopad)

Svatý Ondřej patřil mezi apoštoly Krista a za svou víru byl zabit. V jeho svátek se konaly nejen na Hané různé věštby a magické úkony, které ukazovaly budoucnost především vdavkuhivým nevěštám. Dívky často věštbu prováděli skrze lití olova. Tvar odlitku jim ukazoval řemeslný nástroj jejich budoucího ženicha.⁹³

Mezi další starodávné obyčeje zimního období patřily obchůzky Barborek spjaty se dnem svaté Barbory.

3.3.15 Sv. Barbora (4. prosince)

Ke svaté Barboře se vztahuje legenda, kterou lze přednést žákům 1. stupně ZŠ k oživení výuky v následující zkrácené verzi.

Otec svaté Barbory se vydal na cesty a po dobu jeho nepřítomnosti odkázal Barboru do věže pouze se dvěma okny. Za jeho zády se Barbora stihla tajně pokřtít a nechala prorazit do věže třetí okno. Když se otec vrátil, svěřila se mu se křtem a novou vírou, čímž otec velmi pohrdal. Zmlátil ji v přesvědčení, že se svého vyznání zřekne, ale Barbora tak neučinila. Barbora byla mučena a hlavu jí useknul její vlastní otec. Když její hlava dopadla na zem, z nebe vyjel blesk a sžehnul jejího vraha na popel.⁹⁴

Svátek sv. Barbory se datuje na 4. prosince, ale v předvečer tohoto dne se nejenom na Hané konaly dívčí obchůzky. Pachtová ve své knize uvádí, že po obchůzce chodily malé skupiny okolo pěti dívek, celé zahaleny do bílého oblečení a to tak, aby je nikdo nepoznal. Přes tělo měly přehozené prostěradlo a přes obličej dívkám splýval závoj. Na hlavě měli dívky uvázaný věneček, povětšinou z krušpánku. Barborky chodívali s košíčkem plným oříšků, křížal, hrušek a dávali je hodným dětem a zlobivé strašily. Klepáním metličkou na okno oznamovali svůj příchod⁹⁵

⁹² PACHTOVÁ, Marie. *Hanáckým dětem. Část 2, Dětský rok - zvykosloví a výroční obyčeje*. Prostějov: Okresní kulturní středisko, 1987, s. 96

⁹³ HERYNEK, Petr. *České Vánoce*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0760-8, s. 12

⁹⁴ Tamtéž, s. 13

⁹⁵ PACHTOVÁ, Marie, *Hanáckým dětem. Část 2, Dětský rok - zvykosloví a výroční obyčeje*. Prostějov: Okresní kulturní středisko, 1987, s. 98

V den sv. Barbory nejen na Hané dívky uřezávají větvíčky „barborky“ z třešně a doma je ukládají do vázy. Říkalo se, že domů to vnáší štěstí a pokud do Štědrého dne větvíčky vykvetly, předpovídalo to dívkám svatbu. Kouzelnou moc mají prý „barborky“ pouze tehdy, když jsou uříznuté při prvním slunečním paprsku a z třešně staré nejméně deset roků. Dále se traduje, že na tu stranu, na kterou se větvíčka otočí, tak z toho směru pak přijde ženich.⁹⁶

3.3.16 Mikuláš (5. prosince)

Mikuláš patří mezi tradice, které se udržely dodnes a zažívá jej tak i dnešní generace dětí. V současné době se Mikuláš od pradávných časů liší pochutinami, kterými jsou hodné děti obdarovávány. Podstata celého svátku ale zůstala zachována.

Na Hané týden před Mikulášem se kluci z celé dědiny ráno a večer scházeli a práskali za dědinou bičem. Mělo to jeden prostý důvod, aby Mikuláš se svým nákladem nikde neuvázl a do dědiny za dětmi dorazil. Na Hané Mikuláše tak jako dnes doprovázel také čert a anděl, někdy také bílá smrtka s kosou. Děti byli zvědavé a prozíravé, často kladly otázky: „*Maměnko, bel to svaté? Nebele to naši stréček*“?⁹⁷

V dřívějších dobách na Hané naděloval Mikuláš hodným dětem sušené ovoce, křížaly, oříšky. Děti byli obdarováni také vykrajovaným perníkem a různými figurkami kynutého těsta, především čerta a Mikuláše. Ti zlobivější dostali na zapamatovanou uhlí, řepu nebo zemáky.⁹⁸

3.3.17 Svatá Lucie (13. prosince)

Den svaté Lucie v kalendářním roce připadá na 13. prosinec. Známé staré přísloví říká - Lucie noci upije, ale dne nepřidá. Je tomu skutečně tak, dlouhé zimní noci se krátí. Sv. Lucie byla ženou, ke které se váže pozoruhodná legenda.

Tato žena se narodila na Sicílii ve městě Syrakusy kolem roku 300 n. l. Považuje se za patronku slepých, jelikož si vydloubla oči, když se měla z donucení provdat za pohana. Svoje věno a majetek věnovala chudým lidem. Její zklamaný a odmítnutý nastávající Lucii udal úřadům, že je vyznavačka křesťanství. Tehdy bylo zakázané vyznávat křesťanskou víru

⁹⁶ LADA, Josef. *Tradiční česká zima*. Praha: Bambook, 2016. ISBN 978-80-271-0016-3, s. 11

⁹⁷ PACHTOVÁ, MARIE. Hanáckým dětem. Část 2, Dětský rok – zvykosloví a výroční obyčeje. Prostějov: Okresní kulturní středisko, 1987, s. 100

⁹⁸ Tamtéž, s. 101

a sv. Lucie byla 13. prosince umučena. Nejprve byla mučena poléváním horkým olejem a nakonec jí byla sřata hlava mečem. V tento den se připomíná její památka.^{99 a 100}

Tento den není znám pouze legendou a pranostikou ale také starými obchůzkami tzv. Lucek, v předvečer tohoto dne. Byly to bíle oděné tajuplné postavy, které symbolizovali čistotu a chodili po domech a naznačovali vymetání špíny z domu a kontrolovali samotnou čistotu domu před nastávajícími Vánoci. Obličej měli Lucky zahaleny, místně měli Lucky místo plachetky přes obličej dlouhý bílý zobák. Tento zvyk u nás přetrvával převážně do 20. let minulého století.¹⁰¹

Marie Pachtová dává na zřetel, že se děti na Hané Lucek velmi báli. Byly to postavy děsivé. Lucky nepromluvili ani slov, mezi sebou si mumlaly, syčeli nebo vrčeli. Prohledali stavení, všude nakoukly, umívaly náčiní, tu a tam vymetli pavučinu, aniž by cokoliv promluvili a pak zase zmizeli. V tento den bylo také přísně zakázáno příst, což Lucky také přísně kontrolovali.¹⁰²

Po tomto svátku následovalo nejméně obdoby z celého kalendářního roku – Vánoce. Následující kapitola bude zaměřena na podobu Štědrého dne v dřívějších dobách na Prostějovsku a na Hané. V posledních letech přibývá lidí, kteří prožívají tyto krásné svátky komerčním způsobem. Není tudíž od věci, si s dětmi na 1. stupni základních škol, připomenout pravou podstatu Vánoc.

3.3.18 Štědrý den na Hané

Štědrý den se nejenom na Prostějovsku ale také po celé České republice slaví navečer 24. prosince. Vánocům předchází kouzelné období zvané advent, které trvá 4 neděle před slavností Narození Páně. Za každou neděli se zapálí jedna svíce na adventním věnci.

⁹⁹ SKOŘEPA, Hynek. Hanácké kalendář z Prostějova. Prostějov: Český svaz ochránců přírody, Regionální sdružení Iris v Prostějově, 2013. ISBN 978-80-904928-2-0, s. 57

¹⁰⁰ HERYNEK, Petr. České Vánoce. Praha. Grada, 2004. ISBN 80-247-0760-8, s. 17

¹⁰¹ Tamtéž

¹⁰² PACHTOVÁ, MARIE. *Hanáckým dětem. Část 2, Dětský rok – zvykosloví a výroční obyčejje*. Prostějov: Okresní kulturní středisko, 1987, s. 103

Vánoce patří mezi křesťanské svátky, kdy se oslavuje narození Ježíše Krista v Betlémě. V tento čas lidé také oslavovali zimní slunovrat, který byl pohanskou slavností. Staré tradice a zvyky na Štědrý den mají opravdu hluboké kořeny do minulosti, dokazuje to traktát ze 14. století Jana z Holešova. Jan z Holešova patřil mezi benediktinské mnichy, ve svém traktátu důkladně popsal jednotlivé štědrovečerní zvyky. Například mezi jedny z nejstarších popisovaných zvyků patří rozkrojování jablka. Křížek jader znázorňuje smrt, hvězda nebo neporušení jader ukazuje zdraví.¹⁰³ Tento zvyk se udržel dodnes.

Na Štědrý den bylo zvykem prosit za bohatou přírodu v příštím roce, tradice v tento den také měli za cíl především předvídat budoucnosti. Že opravdu začínají Vánoce, se na Hané poznalo, když lidé uslyšeli práskání bičem či práskání pistolí. Patřilo to mezi zábavy místních mladíků.¹⁰⁴

Ke štědrovečerní večeři se usedalo kolem páté hodiny, když se setmělo a na nebi se objevila první hvězda. Na bíle postřeném stole byl položen slaměný košík, který měl obsahovat vše z úrody, aby se i v příštím roce dobře urodilo. Dále stůl zdobila větvička „barborek“. Na Hané nebylo pečení cukroví vůbec zvykem. Pekla se bábovka s trhanými buchtami, která se přelila máslem a posypala mákem. Slavnostní večeře se skládala z darů úrody. Tradičně se podávala houbová polévka, trnčená máčka se suchými švestkami, ke které se přikusovala buchta. Dále na stole nechyběl česnek, krupice či med. Ze sušeného ovoce se vařila tzv. muzika. Bylo to promíchané sušené ovoce, vařené s kořením připomínající kompot.¹⁰⁵ Na stole prý také neměl chybět chléb a velké pečivo dělané z mouky. Na stole podle tradice se mělo ke štědrovečerní večeři prostřít devatero pokrmů. Lidé byli dobrosrdeční a mysleli také na zvířata. Část pokrmu se odebrala a dala do nádoby pro dobytek. Pod stolem bylo položeno ostří ze sekery, aby rodinu ochránilo v příštím roce proti nemocem.¹⁰⁶ Etnolog Josef Urban, odborník na lidové zvyky pracující pro Vlastivědné muzeum v Olomouci zmiňuje, že ačkoliv by si lidé mohli myslet, že odjakživa se v našich zemích připravoval kapr ke štědrovečerní večeři, není tomu tak. Ke štědrovečerní večeři se kapr postupně rozšiřoval až začátkem minulého století. Bramborový salát ještě o něco později, v druhé polovině

¹⁰³ JANČÁŘ, Josef. *Lidová kultura na Moravě*. Ve Strážnici: Ústav lidové kultury, 2000. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid. ISBN 80-86156-31-1, s. 191

¹⁰⁴ PACHTOVÁ, Marie. *Hanáckým dětem. Část 2, Dětský rok – zvykosloví a výroční obyčeje*. Prostějov: Okresní kulturní středisko, 1987, s. 105

¹⁰⁵ PACHTOVÁ, Marie. *Hanáckým dětem. Část 2, Dětský rok – zvykosloví a výroční obyčeje*. Prostějov: Okresní kulturní středisko, 1987, s. 106

¹⁰⁶ JANČÁŘ, Josef. *Lidová kultura na Moravě*. Ve Strážnici: Ústav lidové kultury, 2000. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid. ISBN 80-86156-31-1, s. 191

20. století.¹⁰⁷ Vánoční strom jako symbol Vánoc si dnes spojí se Štědrým dnem téměř každý. Předcházela tomu ale určitý vývin tohoto obyčeje.

Vánoční stromek symbolizuje nový život. Ještě než si lidé, začali nosit přímo stromy do svých obydlí, tak si věšovali pár větviček nad jídelní stůl. V lidových vrstvách se začal stromeček objevovat kolem 19. století a tato tradice k nám přišla z Německa. Ještě dříve než začali lidé dávat vánoční strom do stojanu, tak se věšel na strop. Zřejmě tomu bylo tak z úspory prostoru v obydlí, kterého bylo pomálu. Pod stromeček se ukládal betlém či jesličky.¹⁰⁸ Dnes na betlémy přímo z Hané není téměř žádných zachovalých památek ani v soukromých sbírkách, ani v muzeích. Skopalík se v knize *Lidové umění na Hané* zmiňuje, že chodily po koledě během masopustního období či o sv. Dorotě skupiny mladíků, kteří sebou nosili betlém a představovali na něj příběh sv. Doroty. Byli to prý ovšem chudobní jedinci, kteří se snažili trochu přiživit, nejednalo se významnější lidovou figurální tvorbu. Betlémy měli miniaturní podoby a figurky dělané z chleba. Ojediněle byly zaznamenány zprávy o betlémech z ústního podání. Počátkem 20. století se povětšinou dělali figurky do betlému z lepenky, na niž se předtím nalepila barvotisková předloha. Takovou ukázkou betlému můžeme spatřit v muzeu města Prostějova.¹⁰⁹ Ježíškovo narození je předlohou stavění betlémů, lidové řezbáře podněcuje dodnes. Dle Pachtové měli stavbu jesliček v domácnosti na starost děti a otec rodiny¹¹⁰

Jeden z krásných vánočních zvyků z Hané, který se po 2. světové válce objevoval již ojediněle, bylo chození pastýře a jeho troubení koled. Pastýř měl svého pomocníka, který měl na starosti zvonek. Spolu chodili po štědrovečerní večeři, vytrubovali a zpívali koledy. Lidé vycházeli ze svých příbytků a pastýře a jeho společníka podarovali jablky či koláči. Na oplátku když v příbytku bydlela dívka, podarovali ji zase oni, březovým prutem. Ten měl do jara zezelenat, stalo-li se tomu tak, dívka se do roka vdala. Dědinou se k pastýřovi a k jeho pomocníkovi přidával houf malých chlapců, kteří bečeli jako ovečky a představovali jejich stádo. Během Vánočního období bylo ještě spoustu zvyků, některé se dodržují dodnes, některé zcela vymizeli. Například přinášení jmelí do našich domovů se udrželo dodnes, tento obyčej byl přejet od Angličanů. Po štědrovečerní večeři bylo zvykem překlopit talíře dnem

¹⁰⁷ PÁŠOVÁ, Petra. Hanácké Vánoce před sto lety. Hanácké noviny (AGRIPRINT s.r.o.) [online]. Olomouc: 24. 12. 2018 [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <https://www.hanackenoviny.cz/5581/hanacke-vanoc-pred-sto-lety-stromek-u-stropu-a-houbovy-kuba-na-taliri/>

¹⁰⁸ PÁŠOVÁ, Petra. Hanácké Vánoce před sto lety. Hanácké noviny (AGRIPRINT s.r.o.) [online]. Olomouc: 24. 12. 2018 [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <https://www.hanackenoviny.cz/5581/hanacke-vanoc-pred-sto-lety-stromek-u-stropu-a-houbovy-kuba-na-taliri/>

¹⁰⁹ BEČÁK, Jan Rudolf, Pavel POSPĚCH a František ŠALÉ. *Lidové umění na Hané: lidová kultura hmotná*. Boskovice: Albert, 1997. Velká edice Společnosti přátel vesnice a malého města. ISBN 80-85834-43-X, s. 335

vzhůru a promíchat. Kdo pod talířem objevil chléb, tak se tradovalo, že příští rok nebude o hladu. Kdo našel pod talířem peníz, tak ten nebude bez peněz. Nejhuře na tom byl ten, kdo našel pod talířem hlínu, ten prý do roka umře. Po večeři se také hospodář domu uchýlil hodit hrách do rohů světnice, značilo to úrodu v následujícím roce a také to bylo určeno pro duše zemřelých, v které věřili, že v tento sváteční čas přebývají mezi živými.¹¹⁰ Dále se také nesmělo 24. prosince zametat, nechávat jídlo na stole – zbytky jídel byli hozeny do ohně, aby v příštím roce neničil, ke stromům, aby plodili a do studny, aby voda zůstala čistá a zdravá. Magicky se také vykuřovala obydlí proti vnějším vlivům a to buď kadidlem či jalovcem.¹¹¹

Jan Vyhlídal ve své knize Rok na Hané popisuje, že na Štědrý den po se večeři odebrala celá rodina ke spánku. Jakmile odbila půlnoc, otec vstal, rozsvítil dvě svíčky, převléknul se do svátečních šatů a celé rodině předčítal z evangelia. Jakmile dočetl, společně rozjímali a na závěr si společně zaspívali koledu - *Narodil se Kristus pán* a šli znovu spát.

Jak je vidět z předchozích pasáží, lidé v dřívějších dobách kladli velký důraz na dodržování tradic a místních zvyklostí. Zvyky a tradice doprovázely obyvatelstvo po celý rok (lidé si jimi také zpestřovali dlouhé zimní dny a více byli spjaty s přírodou). V empirické části této diplomové práce byla položena otázka žákům základních škol, jestli považují dodržování zvyků a tradic za důležité. Z výsledků výzkumu je vidět, jak se pohled na tradice mění a vyvíjí, jestli k lepšímu či horšímu, vás odkazují přímo na výzkumnou otázku v empirické části.

3.4 Kroj

„Hanácký kroj je jedním z nejzajímavějších dokladů lidové kultury českého národa a to pro svůj národopisný a kulturně-historický význam. Ze stanoviska estetického je to jeden z nejmalebnějších našich krojů vůbec.“¹¹²

Tato kapitola se věnuje prvotním výtvarným a písemným dokladům o hanáckém kroji. Působení Josefa Mánesa v Čechách pod Kosířem na Prostějovsku a jeho výtvarné zaznamenání hanáckého kraje. A v neposlední řadě je věnována pozornost jednotlivým částem mužského a ženského kroje.

¹¹⁰ PACHTOVÁ, MARIE. *Hanáckým dětem. Část 2, Dětský rok – zvykosloví a výroční obyčeje*. Prostějov: Okresní kulturní středisko, 1987, s. 105-109

¹¹¹ JANČÁŘ, Josef. *Lidová kultura na Moravě*. Ve Strážnici: Ústav lidové kultury, 2000. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid. ISBN 80-86156-31-1, s. 191

¹¹² BEČÁK, Jan Rudolf, Pavel POSPĚCH a František ŠALÉ. *Lidové umění na Hané: lidová kultura hmotná*. Boskovice: Albert, 1997. Velká edice Společnosti přátel vesnice a malého města. ISBN 80-85834-43-X, s. 73

Místopisec František Josef Schwoy koncem 18. století považoval a označil Prostějov za hlavní město Hané.¹¹³ Do začátku téhož století neexistují žádné výtvarné doklady o existenci hanáckého kroje. Mezi důležité první výtvarné důkazy hanáckého kroje patří grafické listy Sebastiana Mansfelda. Tyto listy byly zveřejněny v knize *O Moravě* (r. 1786) psané olomouckým knihovníkem Hankem z Hankensteina. Nesmírně obrovsky historickou hodnotu mají obrazové záznamy lidových krojů (hanáckých nevyjímaje) Wilhelma Horna z r. 1837. Tyto vzácné litografie byly vytvořeny k počtě návštěvy císaře Ferdinanda V. a jeho ženy v Brněnských Lužánkách.¹¹⁴ Bečák ve své knize *Lidové umění na Hané*, rovněž zmiňuje kolorované kresby krojů Wilhelma Horna. Poukazuje na to, že tyto kresby měli za cíl především technickou přesnost a věrohodnost. Aby Horn do svých litografií zařadil také hanácký kroj, vydal se do dvou panství ležících na Hané, konkrétně do Tovačova a Mořic. Tyto místní kroje zvětšil a zařadil do svých kreseb. Město Tovačov spadá pod Přerovsko a obec Mořice územně leží v námi zkoumané oblasti Prostějovsko. Níže můžete spatřit právě zmiňovanou litografii W. Horna z Mořického panství.

Obrázek č. 7 - Hanáci z mořického panství z r. 1837 (zdroj 7)

¹¹³ BEČÁK, Jan Rudolf, Pavel POSPĚCH a František ŠALÉ. *Lidové umění na Hané: lidová kultura hmotná*. Boskovice: Albert, 1997. Velká edice Společnosti přátel vesnice a malého města. ISBN 80-85834-43-X, s. 19

¹¹⁴ LUDVÍKOVÁ, Miroslava. *Lidový kroj na Hané*. Přerov: Muzeum Komenského, 2002. ISBN 80-238-8573-1, s. 11

Další osobou, která výtvarně zpracovala a věrohodně zaznamenala hanácký kroj, je zakladatel uměleckého realismu, malíř **Josef Mánes**. Jeho kresby patří mezi živoucí důkazy hanáckého kroje z pol. 19. století. Josef Mánes si Hanou zamiloval. „*Tam jsem byl šťasten, oh to byl krásný a nezapomenutelný život. Ty Hanačky – bože – to byly samé Madony – a ty jejich nožky – to byly tvary – to nebyly nožky – to byly piškotky.*“¹¹⁵ V Bečákové knize *Lidové umění Hané* se rovněž můžeme dočíst, že Mánes rád jezdil na Hanou do Kroměříže, do Kojetína, kde vznikly jeho známé kresby *Koječanek* ale především jezdil rád za svými přáteli sídlící na zámku v Čechách pod Kosířem, na Prostějovsku. Jednalo se o šlechtickou rodinu Silva-Tarouců, kteří Mánesovi poskytovali příjemné zázemí pro jeho tvorbu. Byla to rodina milující umění a Josef Mánes právě zde vytvořil slavné *Líbánky na Hané* a její studie. Viz obrázek níže.

Obr. č. 8 - Líbánky na Hané (zdroj 8)

¹¹⁵ BEČÁK, Jan Rudolf, Pavel POSPĚCH a František ŠALÉ. *Lidové umění na Hané: lidová kultura hmotná*. Boskovice: Albert, 1997. Velká edice Společnosti přátel vesnice a malého města. ISBN 80-85834-43-X, s. 47

Obrázek č. 9 - Studie k Líbánkám na Hané (zdroj 9)

Na litografii Líbanky na Hané jsou vyobrazeny novomanželé taženi bílým koněm přes pole na své líbánky. Zamilovaná dvojice na sebe upřeně hledí a objímá se. Novomanželé jsou oblečeni do svých krojů, novomanželka byla z Prostějovska a její manžel z Kojetínska. Novomanželkou byla místní dvacetiletá dívka z Čech pod Kosířem, Františka Janečková. Na hlavě měla uvázaný tradiční lipský šátek, na krku sváteční obojek, její hrudník obepínala vyšívaná kordulka a přes nohy jí splývala nařasená sukně. „*Mánes věcností a nesmrtelností poznamenal Prostějovskou Hanou.*“¹¹⁶

Josef Mánes se narodil jako syn Antonína Mánese 12. května 1820 na Starém městě v Praze. Měl starší sestru Amálii a mladšího bratra Quida. Rodina Mánesů byla umělecky založená. Jeho otec i strýc, jež sdíleli svůj ateliér, byli malíři. Josef Mánes měl již v dětství melancholickou povahu a jak je typické pro dětský věk smích, radost a dětská spontánnost, tak právě Josef byl již ve svém útlém věku neobvykle vážný. Během svého života trpěl psychickými problémy a depresemi. Zemřel poměrně brzy ve svých 51 letech, příčinou byla „obrna mozku“, nyní se odborníci přiklánějí k „progresivní paralýze“¹¹⁷

Tot' vše k drobnému odbočení k Josefu Mánesovi, leč velmi podstatnému právě kvůli jeho studiím o krojích. Kdo by se chtěl dočíst více o jeho životě, může sáhnout po biografii

¹¹⁶ BEČÁK, Jan Rudolf, Pavel POSPĚCH a František ŠALÉ. *Lidové umění na Hané: lidová kultura hmotná*. Boskovice: Albert, 1997. Velká edice Společnosti přátel vesnice a malého města. ISBN 80-85834-43-X, s. 47-53

¹¹⁷ HLAVÁČEK, Luboš. *Josef Mánes a umělecká rodina Mánesů*. Praha: Melantrich, 1988. Odkazy osobností naší minulosti, s. 15, s. 18, s. 193

Josef Mánes od mistra historických románů Františka Kožíka či titulu *Josef Mánes a umělecká rodina Mánesů* od autora Luboše Hlaváčka.

Nyní bude věnována pozornost skladbě mužského a ženského kroje.

3.4.1 Mužský kroj

Region Prostějov leží v oblasti úrodné Hané, která byla vyhlášeným územím převážně pro pěstování obilí. Pěstoval se zde však také i len a konopí, dvě hlavní rostliny pro výrobu plátna, který se využíval k výrobě místního lidového kroje. Tvořily se dva druhy pláten, tenké a hrubé plátno. Každé zaujímal v lidovém kroji jinou funkci. Tenké plátno se používalo například na pánské sváteční košile a z hrubého plátna se šili například kalhoty tvořící mužský lidový kroj. Praní nejen lidového kroje byla v dřívějších dobách opravdu dřina. Aby se mohl člověk těšit bílému a čistému prádlu musel vykonat nemalé množství námahy. Na Prostějovsku lidé naplnili špinavým prádlem vyšší kád', zvanou *péchovňa*. Do ní nalili vařící vodu, místo mýdla byl použit popel. Pak se voda vylila a prádlena se vydala máchat prádlo k řece. Aby nebylo prádlo pomačkané, tak se ještě vlhké prádlo mandlovalo.¹¹⁸

Lidový kroj z Prostějovska se řadí mezi tzv. Blatěcké kroje. Mužský kroj obsahoval tyto části:

- *košili*
- *černý šátek*
- *vestu* (zvanou lajdík)
- *kabátek* (flanélka)
- *plášť*
- *kožich*
- *vydrovku* (aksamitku)
- *klobouk* (zvaný člun, pozn. tvarem jej připomínající)
- *koženkové kalhoty*
- *pás*
- *vysoké boty*
- *punčochy* (podléčky)

¹¹⁸ LUDVÍKOVÁ, Miroslava. *Lidový kroj na Hané*. Přerov: Muzeum Komenského, 2002. ISBN 80-238-8573-1, s. 12-13

Košile měla široké baňaté rukávy, které se na koncích zužovaly a obepínaly zápěstí. Košile byli poměrně dlouhé až po kolena, zastrkovali se do gatí, vpředu měly rozparek. Košile hojně vyšivaly tzv. vyšívачky, používali na to bílé nebo černé hedvábí. Na hrudi pod náprsenkou měli muži vyšité srdce z černého hedvábí. V kapitole Ornament v Lidové knize umění od Bečáka se uvádí, že právě srdce byl nejčastější prvek hanácké výšivky. Symbolizuje touhu, city a milostné blaho. Kolem krku si muži vážali černou hedvábnou stuhu či šátek.

Vesta a kabátek se vyznačovali bohatým vyšíváním. Oboje se šilo z černého sukna. Vestička mívala dole falešné kapsy. Kabátek měl na konci rukávů našité bílé knoflíky a na výšivku na kabátku se používalo zelené hedvábí. Dříve se nosíval i dlouhý kabát, na Prostějovsku zvaný ketla.

Plášť měl naopak modrou podobu a byl dlouhý až po zem. Byl zhotoven z modrého sukna nebo se později používalo i sukno černé. Plášť byl nejvíce rozšířen v době biedermeieru. Nosil se převážně do poloviny 19. století. Vyznačoval se vysokým límcem a svým velkým řasením. Přehazoval se přes ramena nebo se pod krkem svázel šňůrkou či sponou.

Kožich býval dlouhý a měl červenou barvu. Na zadní straně měl dlouhý rozparek a zdobení.

Jako pokrývku hlavy doplňovala mužský кроj **vydrovka**, tzv. **aksamitka**. Nosili ji pouze ti nejbohatší, byla velmi drahá, protože nahoře byla tvořena aksamitem = sametem, což byla drahá a luxusní tkanina. Tato čepice byla vysoká a z boku měla ozdobné stuhy.

Další pokrývkou hlavy byl klobouk dopředu a dozadu protáhlého tvaru, připomínajícího člun, odtud také název klobouku – **člun**, nebo také po hanácky člon. Byl vytvořen z těžké hrubé plsti. Nahoře na klobouku měl klobouk přeložené stuhy.

Kalhoty nosil hanácký muž kožené povětšinou červené barvy, málokdy bývaly i žluté. Starší typ kalhot byl pouze po kolena, které se na konci zavazovaly řemínkem, které měly na koncích kožené stužky. Vpředu byly kalhoty zeleně vyšívány. Kůže na takové kalhoty se používala z berany, kozy, ovce, bohatí jedinci měli kalhoty z jelenice. Kalhoty držel široký vyšíváný **pás**. Na výrobu pásů byli vyhlášeni řemenáři, kteří byli hojně vyhledáváni. Pásky se daly koupit na jarmarcích. Pod kalhoty si Hanák oblékal bílé punčochy, které vykukovaly v místech mezi botami a kalhotami.

¹¹⁹ JANOUŠEK, Vojtěch. *Vlastivěda moravská. II. Místopis Moravy*. Brno: Musejní spolek v Brně, 1938. 390 s.

Na drobnosti, které si muži chtěli vzít sebou a potřebovali je někam uložit, využili malý sotůrek. Sotůrek byl zhotoven ze slámy nebo býval také kožený a různě zdobený.

120 a 121

3.4.2 Ženský kroj

Ženský kroj byl podstatně složitější a vrstvený. Paní Blanka Hlávková, pamětnice, dcera vyšivačky a dlouholetá členka folklórního souboru Mánes uvedla, že hanácký kroj vynikal především velkým množstvím výšivek. Zmiňuje se, že se kroj na Prostějovsku používal zhruba do r. 1880. Paní Hlávková při kulturní akci v Prostějově popisovala jednotlivé části kroje a neopomněla ani pantlák. Pantlák sloužil pouze pro nevěsty, měl podobu korunky, na kterém byla zrcátka, perličky a ověčené stuhy. Pantlák získal svůj název od pantle - stuhy.¹²²

Mezi další části ženského kroje dle Janouška a Ludvíkové patří:

- *šátek na hlavu*
- *obojek*
- *oplíčko*
- *rukávce*
- *lajdík* (živůtek)
- *fěrtoch*
- *zástěra* (fěrtůšek)
- *spodníky* (sukně)
- *punčochy*

Přes živůtek zvaný lajdík nosily ženy dříve v přechodových ročních obdobích oblečený flanelový kabátek a župánek (starší typ kabátku). Župánku se také na Prostějovsku říkalo batan. V zimě ženy na Prostějovsku nosily žluté kožíšky, které měly liščí lemování (liščiny).

¹²⁰ JANOUŠEK, Vojtěch. *Vlastivěda moravská. II, Místopis Moravy*. Brno: Musejní spolek v Brně, 1938, s. 26

¹²¹ LUDVÍKOVÁ, Miroslava. *Lidový kroj na Hané*. Přerov: Muzeum Komenského, 2002. ISBN 80-238-8573-1, s. 12-28

¹²² Co nevíte o hanáckém kroji? In: *PVTV* [online]. Zveřejněno 11. 6. 2019 [cit. 2020-04-6]. Dostupné z: <https://www.pvtv.cz/176/kultura/co-nevite-o-hanackem-kroji/>

Červený šátek překrýval ženám zapletené vlasy. Říkalo se mu šátek lipský, býval zdoben květinovými vzory. Ženy používaly různé typy úvazů šátků. Nejstarší typy šátků byly bílé barvy.

Obojek zdobil ženský krk pouze ve sváteční chvíli. Obojek vypadal jako krajkový límec, který se škrobil a aby vydržel hodně nařasený, tak se ještě speciálně kulmoval. Nikdy s nepral společně s ostatním šatstvem. Obojek vyžadoval opravdu zvláštní péči a vyžadoval velkou spotřebu krajky, tudíž se nosil opravdu jen svátečně.

Oplíčko se dávalo v místě pasu, kde se překrýval lajdík a sukně a mělo stahovací a přiléhavou funkci. Oplíčko se v přední části stáhlo a sešněrovalo.

Stejně tak, jako v mužském kroji byla součástí košile, tak i ženský kroj obsahoval svůj druh plátěné košilky, které se říkalo **rukávce**. Byla poměrně krátká s typickými rozevlátými širokými rukávy tříčtvrteční délky.

Lajdík patří mezi nejcennější část kroje. Vnitřní kraj zdobila široká stuha. Do lajdíku se našivaly různobarevné kovové nitky a také jej zdobily krajky či různé stuhy.

Fěrtoch měl funkci zadní sukně, vpředu byl totiž nesešitý, vázal se vpředu. Později jej vystřídala celosešitá klasická sukně.

Fěrtušky byly zástěry, které se používali v běžném životě. Takové fěrtušky byly rezné a obarveny na tmavou barvu, aby nevypadaly rychle špinavě. Druhou variantou fěrtušku byly sváteční zástěry. Ty byly z drahého materiálu, například z mušelínu.

Spodničky se nosily pod sukní. Nosilo se jich kolem pěti. Nohy žen byly zakryté červenými nebo bílými **punčochy**.¹²³ a ¹²⁴

3.5 Hanácká svatba

Svatba patří k důležitému životnímu mezníku muže a ženy. Jelikož se svatbou se pojí spousta zvyků a tradic, byl zde také zařazen krátký úsek o tradiční hanácké svatbě našich předků. Některé zvyky jsou velmi úsměvné, některé se v nepozměněné podobě dochovaly dodnes a u některých může být současná nevěsta ráda, že se již nedodrží.

Hanáci považovali vždy svatbu za velkou slávu a podle toho se také řídili. Svatba byla v minulosti nákladnou záležitostí, kterou si patřičně užívali. Bujarých svateb se účastnilo široké příbuzenstvo a sousedstvo. Svatební veselí nebývalo v období adventu a půstu a to z hlediska

¹²³ JANOUŠEK, Vojtěch. *Vlastivěda moravská. II, Místopis Moravy*. Brno: Musejní spolek v Brně, 1938, s. 27

¹²⁴ LUDVÍKOVÁ, Miroslava. *Lidový kroj na Hané*. Přerov: Muzeum Komenského, 2002. ISBN 80-238-8573-1, s. 29-43

náboženského. Vhodné období pro svatební veselku bylo období masopustu a doba po žních, kdy byly ukončené veškeré polní práce a lidé tak měli více času. Nebylo výjimkou, když svatební veselí trvalo dva dny až týden. Celé svatbě předcházely velké přípravy a určitý harmonogram.¹²⁵

Typickým symbolem pravé hanácké svatby byl svatební hanácký koláč, který měl velmi specifickou podobu. Takový svatební koláč se tyčil do veliké výšky, na sobě měl zapíchané drobné ptáčky z jiného těsta. Svatebnímu koláči se přezdívalo *strom života*, jelikož obsahoval motivy ptáčků a květů symbolizující rodinný život novomanželů.¹²⁶ Pan Ptáček uvádí jednu pamětnici, která svatební koláč nechala péct u cukráře v Prostějově. Před svatbou ho měla doma u sebe a dušovala se, že se na něj přišla podívat celá vesnice, tak byl ohromný. Skládal se z pěti pater.¹²⁷ To dokazuje i to, že se na něj často spotřebovalo až 35 kilogramů mouky. Hanácký svatební koláč nebyl jedinou pochoutkou. Na svatební hostinách se vařilo a peklo 9 chodů, pilo se pivo a jedli se svatební koláčky. Každé svatbě v dřívějších dobách předcházeli námluvy, dnes již nepředstavitelná věc. Ženichova družba měla za úkol smluvit sňatek, poté se projednávalo věno nevěsty a sepsala se vzájemná svatební smlouva.¹²⁸

3.5.1 Svatební zvyky a tradice

Tradiční hanácká svatba se konala nejčastěji v úterý. Důležitou součástí svatby byly družičky a družba. Jednalo se o hochy a dívky blízké novomanželům ze stejné vesnice, bývalo jich až 15 párů. Na svatbě sehrávali důležitou roli, zvali na svatbu, vybírali na ženicha a nevěstu, starali se o plynulý chod dne a také zastávali roli řečníka. Zvávalo a vybíralo se v neděli před svatbou, v pondělí se peklo a vařilo, hosté posílali svatebním darem vajíčka, mouku, máslo aj. Navečer vyhrávala muzika před stavením novomanželů a družby. V den svatby ráno obcházeli ještě otcové svatby své sousedy, aby jim připomněli čas konání. Ženich i nevěsta museli dostat v den svatby od svých rodičů požehnání. Ženich poté odjel na povoze k nevěstě a po cestě byl zastavován místními svobodnými ženami, kterým musel zaplatit výkupné, že si nevybral právě je. Často musel ženich před nevěstínským domem bušit a prosit a z domu

¹²⁵ ŽÁKOVÁ, Jana. *Hanácká svatba a svatební píseň*. Prostějov: Gymnázium Jiřího Wolkera, 2005. ISBN M-66051-950-9.

¹²⁶ HABUSTOVÁ, Milena a Jiřina VESELSKÁ. *Tradiční pečivo*. Praha: Grada, 2004. Řemesla, tradice, technika. ISBN 80-247-0692-X, s. 22-23

¹²⁷ PTÁČEK, Vojtěch. *Na Hanácké svatbě*. In *Vlastivědný sborník stř. a sev. Moravy*. 1936, s. 11

¹²⁸ HABUSTOVÁ, Milena a Jiřina VESELSKÁ. *Tradiční pečivo*. Praha: Grada, 2004. Řemesla, tradice, technika. ISBN 80-247-0692-X

na něj pro legraci nastražili cizí ženu s dítětem či starou bábu. Celá svatba se nesla v duchu vybírání peněz. Například bylo zvykem, že nevěsta požadovala při příchodu do kostela od ženicha drobný peníz. Zvykem bylo nepodlehnout, jinak by musel celé manželství sekát dobrotu. Mezi nepěkné svatební zvyky patřilo pokládání slaměného věnce v kostele na hlavu nevěsty, pokud již nebyla panna. Vydala se tak na odiv tato zpráva všem svatebčanům, kteří si ji ještě na hostině náležitě dobírali. Nevěsta se také během svatby nesměla veselit, přineslo by jí to do manželství smůlu. Seděla za stolem v tichosti a bez jídla. Ostatní hodovali. Na stoly se nejdříve nosila ta horší jídla a až měli lidé plné žaludky, tak se nosili ty lepší. Mezi dodnes dochované zvyky patří zametání střepů, aby se ukázalo, jestli bude nevěsta dobrá hospodyně. Dále se provádělo čepení nevěsty, ženich měl sundat pantlák a vyměnit jej za čepec, u toho jej starší ženy bouchaly vařečkami přes prsty. Zkoušely tak jeho trpělivost. Celou svatbu doprovázela živá hudba, která zahrála jakoukoliv písničku, kterou kdokoliv zanotoval. Také novomanželům vyhrávali na jejich půlnoční odchod do svatební lože. Následující den se konal rychlý oběd a odvážení peřin a oblečení nevěsty na povozu, do domu svého novomanžela. Nevěsta se musela prosit svým novým rodičům, aby ji přijali jako vlastní. Další dny se hosté opět začali scházet, aby se douklízelo, dopilo, dojedlo, propíjel se také výtěžek ze svatby. Skončilo se povětšinou následující neděli.¹²⁹

Z předchozího odstavce je patrné, jak mnohé věci měly mnohem větší symboliku, než je tomu dnes. Také je vidět obrovské zapojení širokého okolí do svatebních příprav a do průběhu celého svatebního veselí. Dnes již opravdu není zvykem následující den odvážení peřin nevěsty ke svému milému. Doba se mění a vyvíjí, ale jádro zůstává zachováno.

¹²⁹ ŽÁKOVÁ, Jana. *Hanácká svatba a svatební píseň*. Prostějov: Gymnázium Jiřího Wolкера, 2005. ISBN M-66051-950-9.

4 Současné zvyky a tradiční akce v regionu Prostějov

V této kapitole bude věnována pozornost současným tradičním akcím na Prostějovsku, které jsou pro tohle území typické. Akce jsou seřazeny dle ročních období.

4.1 JARO

4.1.1 Wolkrův Prostějov

Akce Wolkrův Prostějov má již v Prostějově dlouholetou tradici. Jedná se o „*celostátní přehlídku uměleckého přednesu divadla a poezie*.“ Název nese po věhlasném básníkovi Jiřímu Wolkerovi, jehož rodištěm je právě město Prostějov. Tato kulturní akce si vkladla za cíl vzbudit v široké veřejnosti zájem o umělecký přednes a literaturu.¹³⁰

Zájemci z celé České republiky musí podstoupit krajské postupové přehlídky a pouze ti nejlepší si mohou navzájem předávat inspiraci ve finálovém kole na prknech kulturního domu Duha v Prostějově. Wolkrův Prostějov se tradičně koná v druhé půli června a letošní již 63. ročník básnické přehlídky byl naplánován na 16. – 20. června 2020. Bohužel z důvodu nemožnosti konání krajských kol z důvodu rizika šíření pandemie Covid 19 byl tento festival v letošním roce výjimečně přesunut na 1. – 5. září 2020.¹³¹

Přehlídka se větví na dvě hlavní části a to **přednes sólových recitátorů a přehlídku divadel a poezie a souborů uměleckého přednesu**. Sóloví recitátoři jsou rozděleny do třech kategorií a to od ukončení 9. třídy do 18. let, od 18 do 21 let a od 22 a výše. Sóloví recitátoři si vybírají pouze jeden text nepřesahující délku sedmi minut. U přehlídky divadel a poezie může doprovázet mluvené slovo pohybový či zvukový prvek. Hlavní dominantou přednesu zastává mluvené slovo.¹³²

Dle programu z minulého roku se festival zahajuje v městských prostorách Duhy symbolickým předáním klíče od městských bran. Navazující jednotlivé přehlídky, každý den je ukončen koncertem méně známé kapely na nádvoří prostějovského zámku. Přehlídky a koncerty jsou prokládány různými obohacujícími semináři.

¹³⁰ O přehlídce Wolkrův Prostějov. In: *NIPPOS* (Národní informační a poradenské středisko pro kulturu) [online]. Praha [cit. 2020-04-23]. Dostupné z: <https://www.nipos.cz/wolkruv-prostejov-2/>

¹³¹ LUBINOVÁ, Ivana. Wolkrův Prostějov 2020 – propozice. In: *Nipos* (Národní informační a poradenské středisko pro kulturu) [online]. Praha: listopad 2019 [cit. 2020-04-23] Dostupné z: <https://www.nipos.cz/wolkruv-prostejov-2020-propozice/>

¹³² Tamtéž

4.1.2 O hanáckého kohóta

Tato tradiční akce má za cíl podpořit zpěvnost dětí a udržet kladný vztah k lidové písni. Jedná se o přehlídku lidových písní původem z Hané, Malé Hané nebo Lipenského záhoří. Jedná se pouze o sólový zpěv dětí ve věku 3 – 15 let, kde každý zazpívá dvě písně bez hudebního doprovodu. Zpěváčci by měli být obdařeni kvalitním hlasem, správně vyslovovat a ideálně zazpívat v místním lidovém kroji, ale není to podmínkou (lidové kroje mají zejména děti navštěvující folklórní soubory, na Prostějovsku především soubor Mánes a Klas). Krajskému kolu předchází okresní přehlídky konané v městech Prostějov, Olomouc, Přerov, Kroměříž a Šumperk. Vítězové okresních přehlídek před sebou každoročně předstoupí v krajském klání v Prostějově v kulturním domě Duha.¹³³

Bohužel i tato dubnová akce musela být v letošním roce přesunuta na druhou polovinu září z důvodu rizika šíření pandemie Covid 19. Tuto zprávu tak uveřejnil Hanácký folklórní spolek na svých facebookových stránkách.

4.1.3 Chosení s „májíčky“ ve Vrbátkách

Ve Vrbátkách na Prostějovsku patřilo chození s májíčky k tradičním jarním zvykům tak jako například chození s pomlázkou. Od poloviny minulého století se tento zvyk bohužel zcela vytratil. V roce 2000 se paní učitelka Anežka Dohnalová z místní základní školy rozhodla pro znovuobjevení této krásné tradice, a tak se zde již každý rok symbolicky vítá jaro. Děti si své opentlené májíčky nejdříve vyrobí, pak prochází vesnicí a zpívají jarní písně. Místní lidé jim za koledu do košíčku něco přihodí. Na Prostějovsku jsou Vrbátky jedním z mála míst, kde je chození s májíčky k vidění. Dle paní učitelky Lady Suralové ze stejné školy, jsou májíčky na Prostějovsku k vidění také v Biskupicích.¹³⁴

Dříve tato koleda patřila především malým dívkám, dnes se jich účastní školácci obou pohlaví, k průvodu se přidávají i maminky s malými dětmi. Tato tradice tak každoročně oživuje duch vesnice. Ve Vrbátkách měl dříve májíček podobu smrkových větviček, které byly různě opentlené, v Dubanech měl májíček podobu panenky s připevněnými větvičkami.¹³⁵

¹³³ ŽŮREK, Honza. O hánečkyho kohóta 2020. In: Hanfos (Hanácký folklórní spolek) [online]. Prostějov: 2020 [cit. 2020-04-23]. Dostupné z:

https://hanfos.cz/wpcontent/uploads/2019/11/zpevacek_kohot_2020_propozice.pdf

¹³⁴ SOBECKÝ, Michal. Děti průvodem s Májíčky lákaly jaro na Hanou. Prostějovský deník (VLTAVA LÁBE MEDIA a.s.) [online]. Prostějov: 21. 3. 2016 [cit. 2020-04-26]. Dostupné z: https://prostejovsky.denik.cz/zpravy_region/deti-pruvodem-s-majicky-lakaly-jaro-na-hanou-20160321.html

¹³⁵ DOHNALOVÁ, Anežka. Máj, máj, nosíme. Učitelké noviny [online]. Praha: 2011 [cit. 2020-04-26]. Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5962>

Májíček s podobou panenky připevněnou na dřívku vyráběli v loňských letech děti v rámci svých pracovních činností, k vidění v oddílu 3.3.8.

4.2 LÉTO

4.2.1 Prostějovské léto

„Prostějovské léto“ označuje bohatý kulturní program, který se v loňském roce konal v období 4.6 – 29. 8. 2019. Tradičně se tak v Prostějově během léta koná nemalé množství koncertů či doprovodných akcí nejen pro děti. Právě loňský rok mohli občané města Prostějov zaznamenat velké množství vítaných novinek v programu Prostějovského léta. Dle náměstkyně města Milady Sokolové to bylo potřeba, říká, že: „*Prostějovská léta byla vždy úžasná, nesmíme však v programu ustrnout.*“ Proto se tak občané v loňském roce nově těšili například z beachvolejbalového hřiště, které vyrostlo přímo na náměstí a neslo výstižný název Hanácké beach. Dále mezi novinky patřilo stavění soch z písku či módní přehlídka.¹³⁶

Příjemnou atmosféru zažívali také místní občané při promítání filmů před budovou muzea či v prostorách nádvoří Prostějovského zámku. I tyto nové tradice vytváří nový duch města a vytváří také prostor pro setkávání a utváření nových vzpomínek všech generací. Každý rok je celá akce ukončena koncertem populární české skupiny, sólového zpěváka či sólové zpěvačky.

4.2.2 Dožatá v Pivíně

Dožínky nebo také *dožatá* jsou oslavy skončení sklizně (žatvy) obilí. Od konce 19. století se organizace oslav často uchopil divadelnický spolek, který ztvárnil například průvod odvázející poslední úrodu z pole, tancovali krojovaní, pořádali se jízdy na koních.¹³⁷

Dožatá v Pivíně na Prostějovsku se zde nepřetržitě slaví od r. 1997, kdy hlavním motivem celé akce je připomenutí ručního sklizení obilí bez pomoci techniky, před více jak sto lety. Jedním z organizátorů je pan Vrba, spoluzakladatel divadelního spolku Větrák, který se snaží udržet místní tradice. Na dožaté v Pivíně ženci odchází na pole a sečou

¹³⁶ KAJLÍKOVÁ, Anna. Prostějovské léto 2019 přineslo spoustu novinek. Statutární město Prostějov (prostejov.eu) [online]. Prostějov: 29. 8. 2019 [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <https://www.prostejov.eu/cs/aktuality-archiv/prostejovske-letu-2019-prineslo-radu-novinek.html>

¹³⁷ JANČÁŘ, Josef. Lidová kultura na Moravě. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2000. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid. ISBN 80-86156-31-1, s. 211

poslední kousek neposečeného obilí, vážou jej do snopů a skládají do třináctek. Po dřině jsou odměněny tradiční hanáckou svačinou, chlebem s tvarůžky či se škvarky. Pak se svázané obilí naložilo na žebříňáky a odvezlo se mlátit. Mlátička vymlátila z klasů zrna, která se sypala do velkých pytlů. Po zdařené akci hospodář obdržel symbolický věnec z požatého obilí a nastává čas zábavy a veselí.¹³⁸

V loňském roce se na zábavě podílela například *Hanácká mozeka Litovel, Větráček, Hanácké sóbory z Hrušky a Tovačova, Národopisný sóbor Mánes z Prostějova* či dechová skupina *Holóbci*.¹³⁹

4.3 PODZIM

4.3.1 Prostějovské Hanácké slavnosti

Hanácké slavnosti v Prostějově patří mezi největší folklórní událost města. Tradičně na hlavní scéně vystupují folklórní soubory z Hané, cimbálová muzika a další bohatý kulturní program. Hanácké slavnosti jsou spojeny s tradičním hodovým jarmarkem, kde si návštěvníci mohou zakoupit originální výrobky od řemeslníků, cukrářů, košíkářů. Místní tržnice během hodů slouží k umístění kolotočů a s tím spojenou zábavou.

Každý rok Hanácké slavnosti probíhají v období kolem 15. září, kdy je svátek Povýšení svatého Kříže. Slavnosti navazují na dlouhou tradici jarmarků a hodů, které byly velmi vyhlášené v širokém okolí již ve středověku. V devadesátých letech minulého století se začal používat název „Hanácké slavnosti“. Každoročně festival navštíví velké množství návštěvníků, což svědčí o stálé oblíbenosti této akce.¹⁴⁰

V celodenním kulturním programu dominují hanácké národopisné soubory. Hodová neděle započiná mší svatou v hlavním kostele Povýšení sv. Kříže. Poté se veškeré kulturní vystoupení odehrává na nám. T. G. Masaryka, kde v loňském roce dopoledne vévodilo dvou a půl hodinové pásmo zvané „*Jaro Hané*“, kde vystupují dětské folklórní soubory. V odpoledním pásmu „*Čí só hode*“ zpívají a tancují dospělí z krojovaných souborů za doprovodu dechové hudby. Od ranních hodin jsou pro návštěvníky festivalu k dispozici

¹³⁸ MOŠ, Pavel. Dožatá v Pivíně s hanáckou svačinou. Prostějovský deník (VLTAVA LÁBE MEDIA a.s.) [online]. Prostějov: 16. 8. 2009 [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: https://prostejovsky.denik.cz/zpravy_region/obrazem-dozata-v-pivine-20090816.html

¹³⁹ J. P. Dožatá v Pivíně. Mikroregion Némčicko [online]. Némčice nad Hanou: 17. 6. 2019 [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <http://www.nemcicko.cz/index.php?id=387345&action=detail&oid=6889607&nid=2041>

¹⁴⁰ GREGUŠOVÁ, Alice. Hanácké slavnosti. In: Folklórní sdružení České republiky [online]. Praha: ©1998-2020 [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <http://archiv.fos.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=22047&menu=&lng>

projížďky historickým kočárem pana Václava Obra, majitele muzea kočárů v nedalekých Čechách pod Kosířem.¹⁴¹

4.4 ZIMA

4.4.1 Novoroční výšlap na Kosíř

V letošním roce 2020 se konal již 33. ročník novoročního výšlapu na Velký Kosíř, ležící uprostřed pomyslné osy mezi obcemi Čechy pod Kosířem a Slatinkami. Na Kosíř si pěší turisté volí vlastní libovolnou trasu.¹⁴²

Velký Kosíř přezdívaný Hanácké Mont Blanc každoročně 1. ledna zdolá velký počet návštěvníků. Lákadlem je medaile pro každého úspěšného turistu, novoroční guláš, setkání s přáteli a nádherný výhled. 1. ledna letošního roku panovalo takřka jarní slunné počasí a padl tak celkový rekord v počtu účastníků, kdy bylo vydáno 4510 medailí. Spoluorganizátoři SDH Slatinky a odbor turistiky TJ Sigma Lutín uvedli, že počet účastníků mohl být ještě zdaleka vyšší, jelikož ne každý si medaili vyzvedl.¹⁴³

I v dalším období celého roku láká Velký Kosíř hojně pěší turisty, běžce i kolaře. Lidé si zde mohou užít výhled na hanáckou krajinu či si zde opět špekáčky.

4.4.2 Masopustní průvod ve Štětovicích

Ve vícero obcích na Prostějovsku se i dnes dodržuje masopustní průvod s tradičním voděním medvěda. Zde jako příklad za všechny byl vybrán masopustní průvod ve Štětovicích na Zlaté farmě, která obnovuje a pořádá tradiční zvyky a oslavy pro širokou veřejnost.

Zlatá farma patří mezi rodinný podnik, který byl založen v r. 2014 za účelem chovat dojnice českého původu a zpracovávat kvalitní mléko. Zlatá farma má otevřenou bránu dokořán

¹⁴¹ XXXVII. Prostějovské Hanácké slavnosti. In: *Statutární město Prostějov* [online]. Prostějov: 2019 [cit. 2020-04-29]. Dostupné z:

<https://www.prostejov.eu/redakce/index.php?rok=2019&mesic=9&den=9&lanG=cs&detail=22284&subakce=events&xuser=>

¹⁴² GRÉZL, Vladimír. Novoroční výstup na Velký Kosíř. In: *Klub českých turistů* [online]. Praha [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://kct.cz/akce/novorocni-vystup-na-velky-kosir-127862>

¹⁴³ VYSLOUŽIL, Zdeněk. Davy na Kosíři: Novoroční výšlap přilákal tisíce lidí, padl rekord. In: *Olomoucký deník* (VLTAVA LABE MEDIA a.s.) [online]. Olomouc: 1. 1. 2020 [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: https://olomoucky.denik.cz/zpravy_region/velky-kosir-novorocni-vyslap-2020.html

téměř nepřetržitě, děti se zde těší z telátek, koz, slepic, osla, dospělí zde zase dokáže zaujmout způsob zpracování mléka, areál dojníc a nákup čerstvého mléka a jiných surovin.¹⁴⁴

Velkou zásluhu má tato farma na pořádání a znovuoobnovování tradic, které lidem přináší kouzlo starých časů na Hané. Mezi tradiční akce, které se na farmě odehrávají, patří například vynášení Morany, pálení čarodějnic, živý betlém, vítání svatého Martina, dožínkový průvod s tradičním kosením louky v krojích či masopustní průvod maškar.

Letošní masopustní průvod ve Štětovicích byl již 4. ročníkem, za spolupráce *Zlaté farmy* a *Štětovickej slippy*, kteří mají snahu o obnovu starých hanáckých tradic.¹⁴⁵

V letošním ročníku nebyl pro návštěvníky odrazujícím prvkem ani silný studený vítr. Dopoledne se na dvoře sešli návštěvníci s dětmi v převlecích a s nimi celý místní průvod plný maškar. Chyběl pouze medvěd, který spal ve chlévě. Všichni se ho však vydali probudit. Následovalo veselí, tancování a zpívání s harmonikou. Nejdříve na farmě a poté se zastaveními po dědině.

Obrázek č. 10 - Maškary ve Štětovicích (foto: autorka)

¹⁴⁴ Farma. In: *Zlatá farma* [online]. Štětovice: 2016 [cit. 2020-05-05]. Dostupné z: <https://www.zlata-farma.cz/onas>

¹⁴⁵ ŠÍNOVÁ, Šarlota. Ve Štětovicích slavili Masopust, podívejte se. In: *Prostějovský deník* [online]. Prostějov: 1. 3.2020 [cit. 2020-05-05]. Dostupné z: https://prostejovsky.denik.cz/zpravy_region/ve-stetovicich-slavili-masopust-20200301.html

EMPIRICKÁ ČÁST

5 Výzkumné šetření

Empirická část této práce je založena na **pedagogickém výzkumu** a jeho výsledcích. Metody, cíle a vzorek respondentů budou specifikovány níže.

5.1 Základní vymezení a cíle

Výzkum byl zaměřen na dodržování zvyků a tradic dětí z regionu Prostějov. Skrze lidové zvyky, tradice a další zvyklosti si děti utvářejí pozitivní vztah ke svému rodnému místu, rodině a vlasti. Tradice stmelují, dávají pocit jistoty, ukazují, že je člověk součástí nějakého společenství. Jsou studnicí pokladů našich předešlých generací.

I v RVP ZV, závazném dokumentu pro základní školy se říká, že žáci nejdříve musí bezpečně poznat své *místo, kde žijí*, jejich nejbližší okolí. Teprve poté se žáci seznamují a učí se jevy a místa jim vzdálenější.¹⁴⁶

Stanovené cíle empirické části:

- Zjistit povědomí žáků o zvycích a tradicích a názory na vybrané zvyky a tradice.
- Realizovat výzkumné šetření.
- Interpretovat a analyzovat výsledky dotazníkového šetření.

Dotazník se zabíral těmito otázkami:

- Dokáží žáci vlastními slovy vysvětlit co je zvyk a tradice?
- Které tradice patří mezi jejich nejoblíbenější?
- Které zvyky a tradice dodržují doma a které ve škole?
- Jakých tradičních akcí na Prostějovsku se žáci účastní?
- Vědí žáci, čeho se týká místní *Wolkrův Prostějov* a soutěž *O hanáckýho kohóta*?

¹⁴⁶ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: 2013. [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>, s. 35

- Účastní se dnešní mládež prastarých zvyků, jako je vynášení smrtky, chození tří králů aj.?
- Považují žáci dodržování zvyků a tradic za důležité?

5.2 Charakteristika výzkumného šetření

„Pokud lidé při poznávání používají vědeckého přístupu, potom dospívají k novým poznatkům nezávisle na názorech, přáních či postojích badatele.“ Při správném vědeckém poznávání je činnost vědce natolik kontrolována, že je téměř vyloučeno, aby se uplatnily jeho osobní názory, postoje, emoce.¹⁴⁷ Jak již uvedl Miroslav Chráska ve svém titulu, při vědeckém bádání se velmi důležitým parametrem stává *objektivita* autora. Badatel na výzkum dohlíží pouze „zvenčí“ a s nadhledem jako nezainteresovaná osoba, jinak by výzkum neměl žádnou výpovědní hodnotu. Jak už sám název napovídá, vědecký výzkum je založen na principech vědeckosti, badatel se nemůže opírat o své domněnky, ale pouze o doložená fakta a zkušenosti. Na základě získaných výsledků badatel vyslovuje závěr výzkumu.¹⁴⁸

5.3 Výzkumná metoda

Jako metoda výzkumného šetření byl zvolen **dotazník**, který činil 15 otázek. Dotazník byl koncipován s ohledem na nízký věk respondentů. Metoda dotazníku bývá zvolena ve výzkumných šetřeních z důvodu menší časové náročnosti a sesbírání velkého počtu respondentů. Spadá do kategorie kvantitativního výzkumu. Obecně patří k velmi hojně využívaným metodám.

Dagmar Čábalová ve své knize definuje dotazník následovně: „*Dotazník je způsob písemného kladení otázek (dotazování se osob - respondentů), který vede k hromadnému získávání odpovědí.*“¹⁴⁹

Dotazník může mít různé typy otázek:

- *Uzavřené (strukturované) otázky*
- *Otevřené (nestrukturované) otázky*

¹⁴⁷ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1369-4., s. 11

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 11-12

¹⁴⁹ ČÁBALOVÁ, Dagmar. *Pedagogika*. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2993-0, s. 108

- Polouzavřené (polostrukturované) otázky
- Škálované otázky ¹⁵⁰

V uvedeném dotazníku týkající se ho lidových zvyků a tradic měli možnost respondenti odpovídat na uzavřené a otevřené otázky. Dotazník byl zcela anonymní. Ve své kompletní podobě je dotazník k nahlédnutí v příloze č. 1.

V první části výzkumu byly otázky koncipovány na získávání základních údajů o respondentovi - pohlaví, jakou třídu momentálně navštěvuje, zda bydlí na vesnici či ve městě. Dotazník byl předkládán v tištěné podobě.

5.4 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkum byl zaměřen na žáky 4. a 5. tříd základních škol v okrese Prostějov. Celkově se výzkumného šetření zúčastnilo **190 respondentů**. Více výzkumný vzorek specifikují otázky č. 1 – č. 4. Školy byly zvolené náhodně dvě městské a dvě vesnické. Konkrétně se jednalo o žáky z těchto škol:

- Základní škola E. Valenty, Prostějov
- Základní škola a mateřská škola Kollárova, Prostějov
- Základní škola a mateřská škola Bedihošť
- ZŠ Zdeny Kaprálové a MŠ Vrbátky

Uvedené školy jsem telefonicky kontaktovala a domluvila si schůzku s řediteli či zástupci škol. Jedna z oslovených škol výzkum z časových důvodů odmítla. Dotazníky s instrukcemi byly jeden týden předány třídním učitelkám/učitelům a následující týden vybrány. Původním záměrem bylo, že při vyplňování dotazníku budu osobně přítomna, ale nakonec tímto byli pověřeni jejich třídní učitelé. Výzkumné šetření probíhalo na přelomu ledna a února 2020 před pololetními prázdninami a následujícími jarními prázdninami. Dotazníky tedy rozdali učitelé sami svým žákům dle svého časového přizpůsobení a bez vnějšího zásahu narušení plynulého chodu třídy.

¹⁵⁰ ČÁBALOVÁ, Dagmar. *Pedagogika*. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2993-0, s. 109

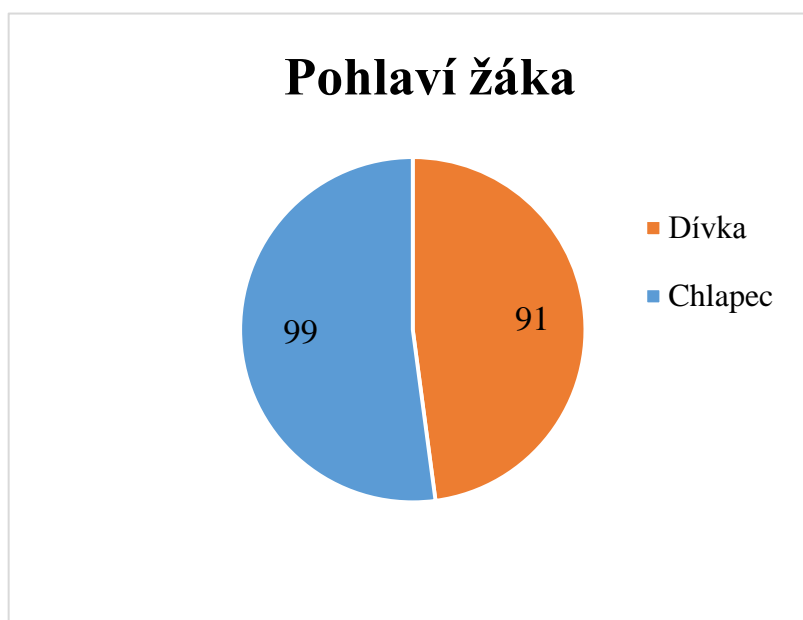
Otázka č. 1:

Pohlaví:

- a) Dívka
- b) Chlapec

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Dívka	91	47,9 %
Chlapec	99	52,1 %

Tabulka č. 1 – Rozdělení žáků dle pohlaví

Graf č. 1 – Rozdělení žáků dle pohlaví

Dle grafu je vidět zajištění rovnoměrného zastoupení obou pohlaví mezi respondenty. Pouze v mírném převýšení, konkrétně v 52,1 % případech se jednalo o chlapce.

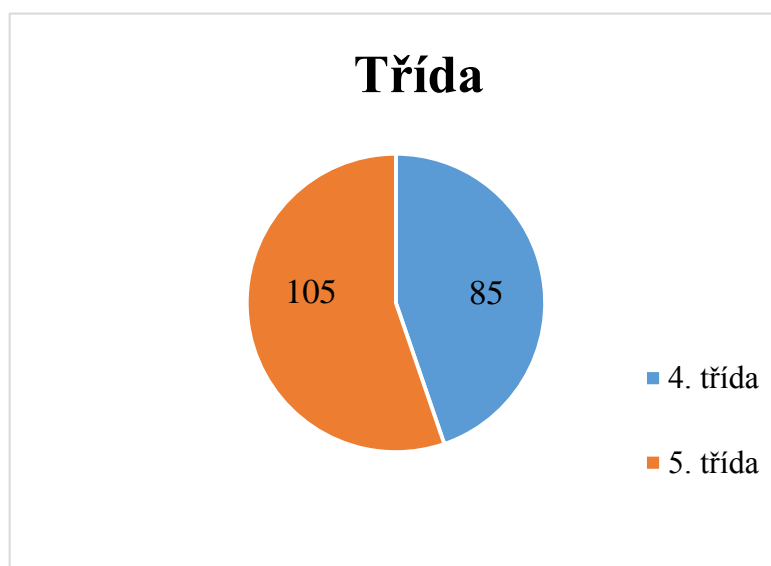
Otázka č. 2:

Třída:

- a) 4. třída
- b) 5. třída

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
4. třída	85	44,7 %
5. třída	105	55,3 %

Tabulka č. 2 – Žák navštěvující třídu

Graf č. 2 – Žák navštěvující třídu

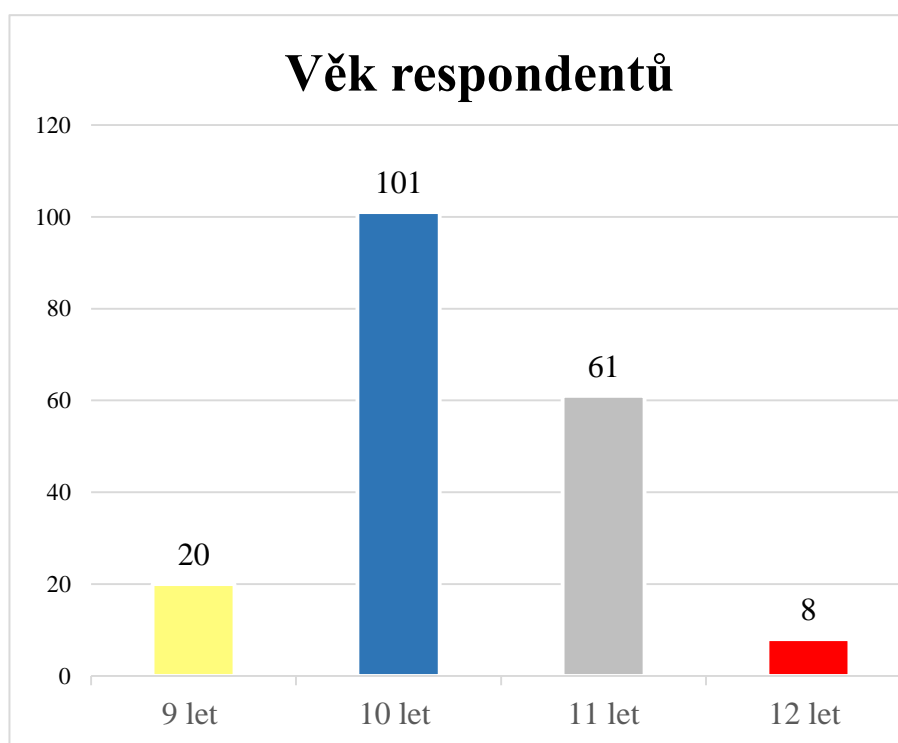
Původním záměrem bylo rozdat dotazníky pouze do jedné 4. třídy a jedné 5. třídy z uvedených škol. Z důvodu probíhajícího chřipkového období byly dotazníky v jedné škole rozdány do dvou pátých tříd. Proto také bylo více respondentů z 5. tříd, v celkovém počtu 105 dětí a respondentů ze 4. tříd v celkovém počtu 85 dětí. Záměrně byli vybráni žáci 4. a 5. tříd, protože učivo týkající se regionu a tradic se v RVP ZV řadí do tematického okruhu *Místo, kde žijeme*. Konkrétně pro 2. vzdělávací období, což odpovídá čtvrté a páté třídě.

Otázka č. 3:

Tvůj věk?

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
9	20	10,5 %
10	101	53,2 %
11	61	32,1 %
12	8	4,2 %

Tabulka č. 3 – Věk respondentů

Graf. č 3 – Věk respondentů

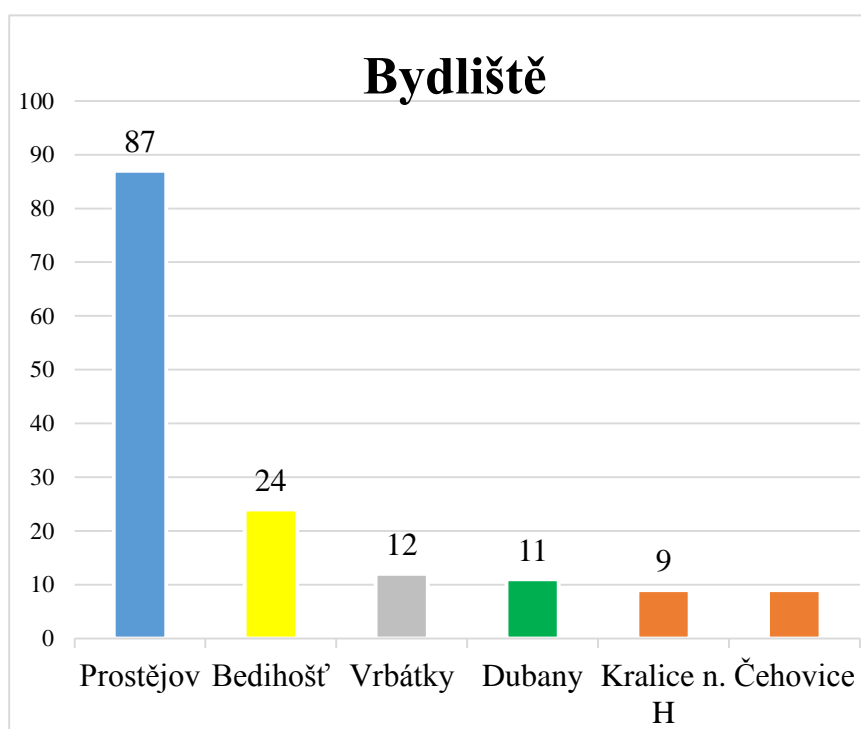
Ve většině případů v 53,2 % se jednalo o žáky ve věku 10 ti let. Další nejpočetnější skupina byli z jedné třetiny žáci 11 ti let. Nejméně v počtu osmi žáků bylo 12 ti letých dětí, kteří měli pravděpodobně odklad školní docházky. Nejmladší respondenti měli 9 let a bylo jich z celkového počtu respondentů celkem 10,2 %.

Otázka č. 4:

Název města či vesnice odkud pocházíš?

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Prostějov	87	45,8 %
Bedihošť	24	12,6 %
Vrbátky	12	6,3 %
Dubany	11	5,8 %
Kralice n. Hané	9	4,7 %
Čehovice	9	4,7 %

Tabulka č. 4 – Místo bydliště respondentů

Graf č. 4 – Místo bydliště respondentů

V absolutní většině téměř polovina žáků uvedlo místo bydliště Prostějov, což je zároveň největší město tohoto regionu. Na druhé a třetí příčce respondenti nejčastěji uváděli Bedihošť (12,6%) a Vrbátky (6,3%), což jsou obce, ve kterých leží obce z prováděného výzkumného šetření. Dále častěji uváděné obce byli Dubany, Kralice na Hané a Čehovice, odkud děti

dojíždějí do výše uvedených škol. Všechny tyto obce patří do 5 ti nejčastěji uváděných bydlišť, zaznamenány také v grafu.

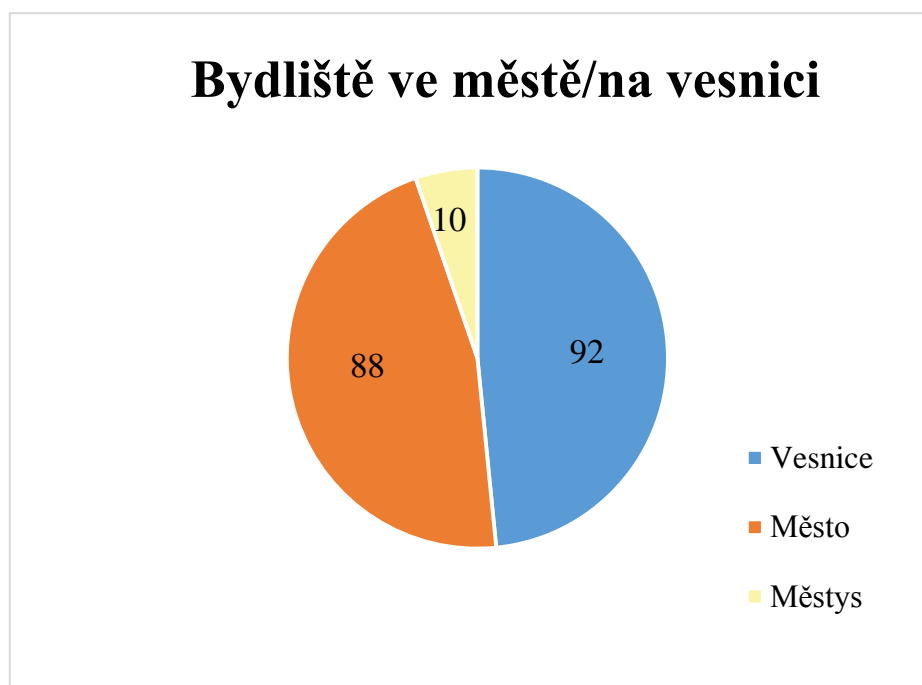
Mezi méně častější odpovědi patřili Štětovice, 6 respondentů, Hrdibořice 3 respondenti, a Smržice, obec ležící severně od Prostějova, uvedli 2 respondenti.

S celkovým počtem 1 respondenta byly dále zaznamenány následující obce: Biskupice, Brodek u Konice, Čelčice, Čelechovice, Kostelec na Hané, Mostkovice, Nezamyslice, Přemyslovice, Určice

Následující graf ukazuje zastoupení respondentů z vesnice a z města.

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Vesnice	88	46,3 %
Město	92	48,4 %
Městys	10	5,3 %

Tabulka č. 5 – Lokace bydliště

Graf č. 5 – Lokace bydliště

Podařilo se zajistit rovnoměrné zastoupení respondentů z měst a z vesnic. 48,4 % účastníků výzkumu pocházelo z měst (Prostějov, Kostelec na Hané); 46,3 % respondentů pocházelo z vesnic již uvedených a 5,3 % pocházelo z městyse (Kralice na Hané a Nezamyslic).

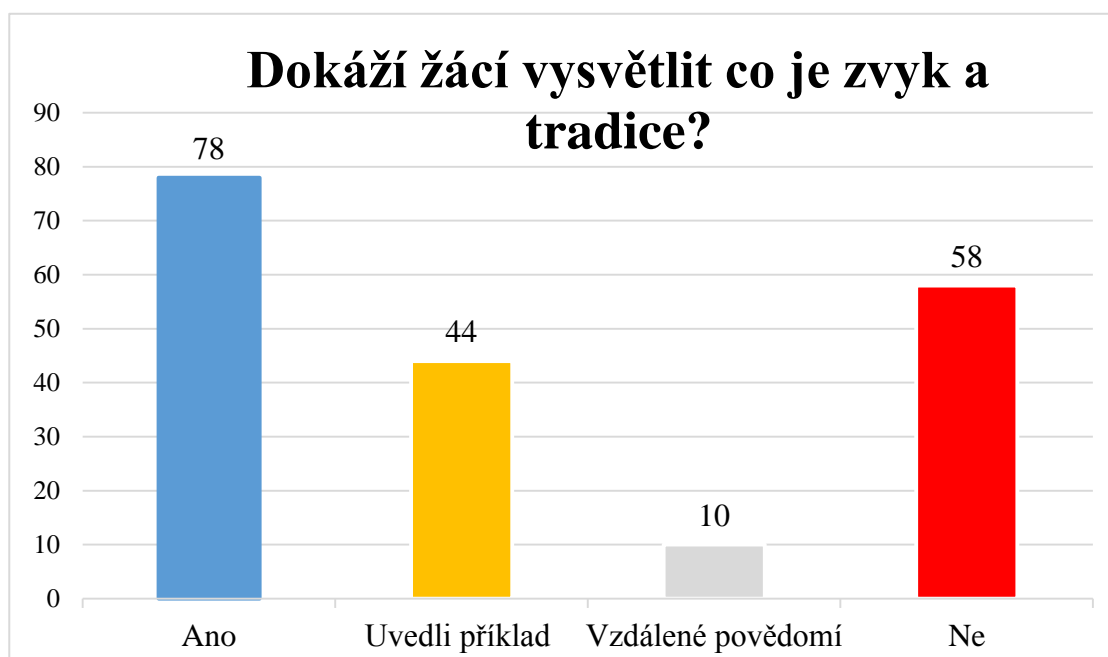
5.5 Analýza položek dotazníku

Otázka č. 5:

Dokážeš vysvětlit vlastními slovy co je zvyk a tradice?

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	78	41 %
Uvedli příklad	44	23,2 %
Vzdálené povědomí	10	5,3 %
Ne	58	30,5 %

Graf č. 6 – Vysvětlení pojmu zvyk a tradice

Graf č. 6 – Vysvětlení pojmu zvyk a tradice

Záměrem této otázky bylo zjistit, zda žáci 4. a 5. tříd dokáží vysvětlit, co jsou to zvyky a tradice. Celkem 78 žákům, což odpovídá 41 %, se to podařilo, z toho 59 uvedlo, že se jedná o každoročně opakující se činnosti; něco co děláme každý rok. Dalších 11 z nich si uvědomilo návaznost tradic a zvyků na naši minulost a na naše předky. Již v podkapitole 3.1 bylo uvedeno dle Ottova slovníku naučného, že v širším pojetí pojmu tradice lze označit vše, co nazýváme folklorem, tedy pohádky, písně, říkadla, slavnosti. Správně tedy odpovědělo dalších 8 respondentů, že tradicemi se rozumí také svátky.

Absolutním zjištěním bylo, že 30,5 %, respondentů nepopsalo vlastními slovy, co je zvyk a tradice, případně odpověď zcela vynechali. Žáci to možná ví, jen to nebyli schopni či ochotni vyplnit do dotazníku.

Dále 44 respondentů uvedlo konkrétní příklad zvyku či tradice. Kromě častých odpovědí jako zdobení stromku a dávání šupiny pod talíř žáci zaznamenávali odpovědi síly zvyku, jako opakující se činnosti. Např. respondenti uváděli *zvyk vstávat ve stejnou dobu; po obědě spát s pejskem; před spaním si čtu knížku.*

Pouze 10 žáků mělo pouze vzdálené povědomí o tradicích. Jejich formulace byli považovány za nedostatečné. Mezi výroky patřily – jsou to to zábavní činnosti i jinde než v ČR; někdy se to dodržuje, někdy ne aj.

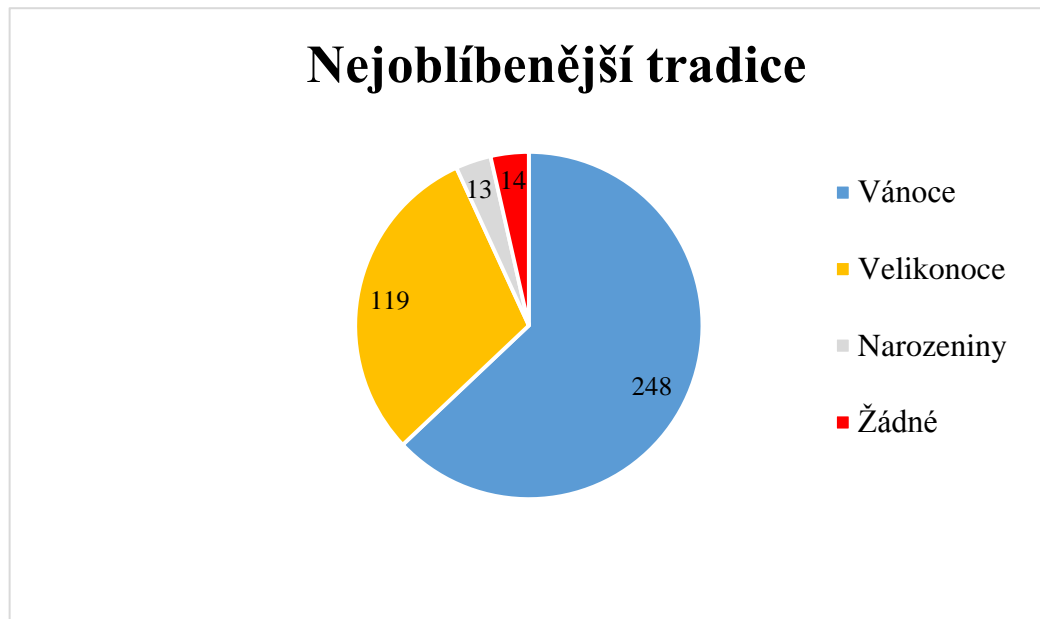
Otázka č. 5:

Napiš, které jsou tvé tři nejoblíbenější zvyky či tradice.

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Vánoce	248	52,3 %
Velikonoce	119	25,1 %
Narozeniny	13	2,7 %
Žádné	14	3 %

Tabulka č. 7 – Četnost nejoblíbenějších tradic

Nejoblíbenější tradice

Graf č. 7 – Četnost nejoblíbenějších tradic

Tato výzkumná otázka byla otevřená, tudíž žáci vypisovali své odpovědi. Jelikož žáci uváděli jak obecnější, tak konkrétnější svátky, tak když žák uvedl konkrétní zvyk, tak byl přidělen k danému svátku. Nebylo velkým překvapením, když na prvních dvou příčkách nejoblíbenějších tradic respondenti zvolili dva největší svátky Vánoce a Velikonoce. Nejčastěji 248 respondenti uvedli jako nejoblíbenější Vánoce či tradice spojené s Vánoci. Celkem 119 krát byly vybrány Velikonoce. Třetí nejoblíbenější tradici v počtu 13 ti hlasů zvolili žáci narozeniny. Překvapením bylo zjištění, že 14 respondentů uvedlo, že nemají žádné oblíbené tradice, přestože jsou tyto události spojené s radostnými okamžiky.

Mezi další svátky s častějšími odpověďmi patří Halloween (12 respondentů), který k nám přišel z anglosaských zemí; svátek Tří králů (11), Silvestr a Dušičky (9), Hody a Mikuláš (8), Pálení čarodějnic (5), Masopust (4).

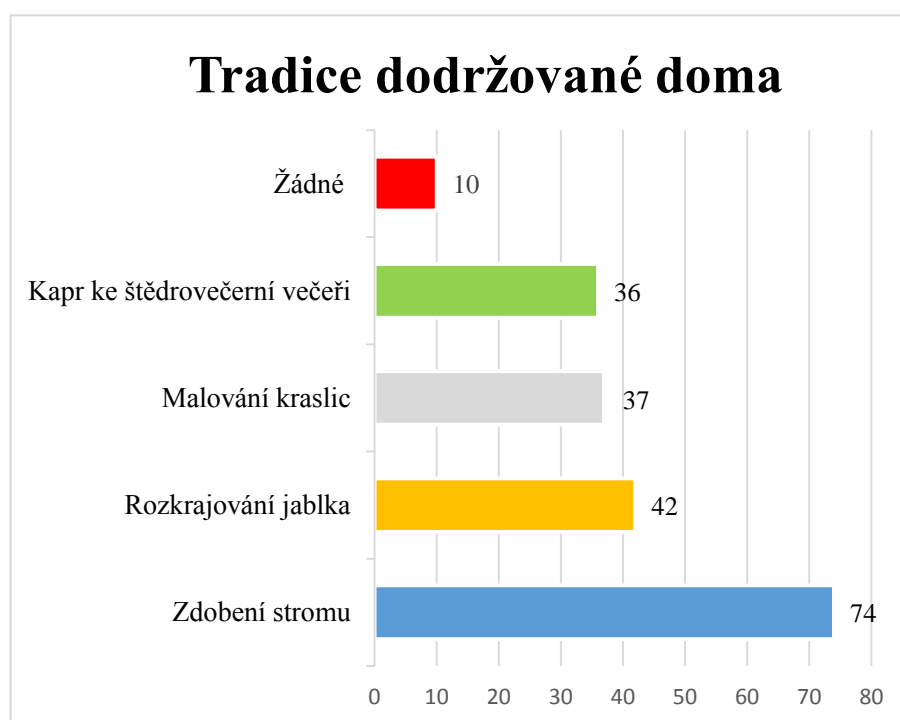
Následující svátky byly zaznamenány se zastoupením 1 respondenta - Apríl; Den dětí; Nový rok; sv. Barbora. 5 odpovědí uvedlo jinou oblíbenou činnost, mezi nimi bylo konkrétně „hra na flétnu; být s kamarádkami; čúčet na televizi; bitky s bráchama; jízda na hory.“ Další 5 výpovědí bylo uznaných jako nečitelné.

Otázka č. 6:

Které zvyky nebo tradice dodržujete ve vaší rodině?

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Zdobení stromečku	74	20,7 %
Rozkrajování jablka	42	11,8 %
Malování kraslic	37	10,4 %
Kapr ke štědrovečerní večeři	36	10,1 %
Žádné	10	2,8 %

Tabulka č. 8 – Tradice v domácím prostředí

Graf č. 8 – Tradice v domácím prostředí

Původním záměrem otázky bylo zjištění specifických tradic, které dodržují ve své rodině. Jelikož výzkumná otázka patřila opět mezi otevřené otázky, tak respondenti spíše vypisovali zvyky obecnější, častější pro většinu rodin. Získaná data nám tak alespoň mohou sloužit k porovnání se zvyky, které se dodržují ve škole.

Bylo zjištěno velké zastoupení různých tradic, které dodržují žáci doma se svou rodinou. Z velkého množství odpovědí bylo vybráno 5 nejčastějších, které byly uvedeny v grafu výše.

Mezi nejčastěji uváděnou tradicí v domácí prostředí patří se 74 odpověďmi zdobení vánoční stromečku. Další často frekventované odpovědi byli také zvyky spojené s Vánoci či Velikonoci, uvedené v grafu – rozkrajování jablka (42); malování kraslic (37); kapr ke štědrovečerní večeři (36) a pečení cukroví (25). Dále se v odpovědích často objevovalo pouštění lodiček, mrskut holek, lití olova či házení bačkorou. Zastoupení tradic bylo v konečném výsledku velmi rozmanité.

Další zajímavé odpovědi: „na Velikonoce ve 12:00 studená sprcha na kluky; každý rok měnění ozdob na stromečku; Když dostanu, pětku táta mi řekne, že jsem nemehlo; na Vánoce nemluvíme sprostě; před spaním si čtu knížku; po obědě si jdu lehnout s pejskem.“

Dle 10 ti respondentů doma nedodržují žádné tradice a 3 respondenti uvedli odpověď nevím.

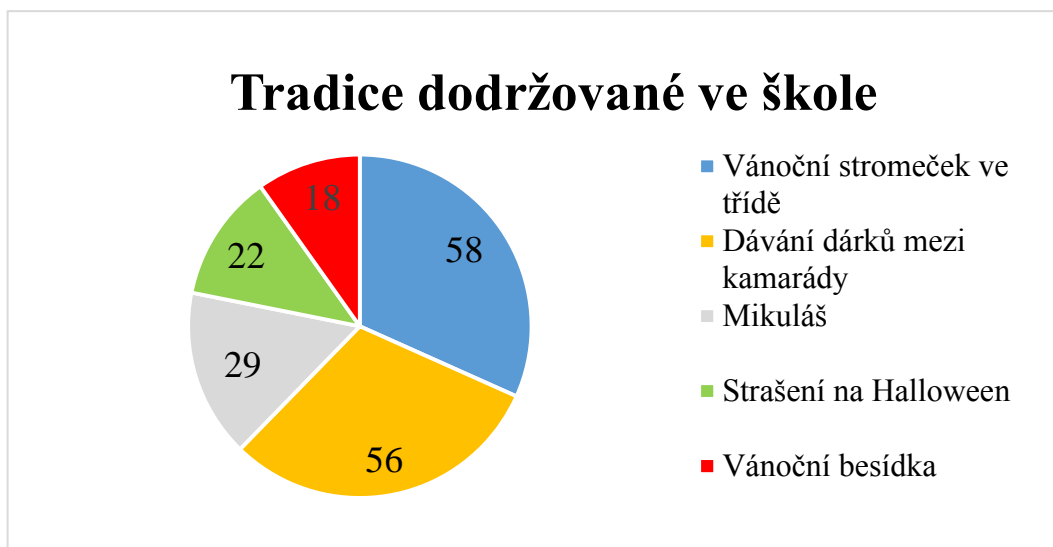
Otázka č. 7:

Které zvyky nebo tradice dodržujete ve škole?

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Vánoční stromeček ve třídě	58	19 %
Dávání dárků mezi kamarády	56	18,4 %
Mikuláš	29	9,5 %
Strašení na Halloween	22	7,3 %
Vánoční besídka	18	5,9 %

Tabulka č. 9 – Tradice ve školním prostředí

Tradice dodržované ve škole

Graf č. 9 – Tradice ve školním prostředí

Nejčastěji respondenti uváděli, že své třídy si také jako doma žáci zdobí svůj třídní vánoční stromeček a pak si mezi kamarády rozdávají dárky. 1 respondent uvedl, že dárky v jejich třídě rozdává ostatním vždy jeden vybraný chlapec a jedna dívka. Na třetí pozici respondenti nejčastěji uvedli, že tradičně na Mikuláše chodí po škole čert a jeho pomocníci.

Zajímavou odpovědí se stal Halloween, který dokazuje, že jde již o populární tradici i na českých školách. Žáci uvedli, že v jejich škole probíhá na tento svátek strašení na Halloween spolu s maškarní v tělocvičně. Děti si tvoří a nosí strašidelné kostýmy. S touto tradicí je také spjata dlabání dýní, které provádí žáci v rámci praktických činností. Tuto skutečnost uvedlo 10 respondentů.

Dalšími zvyky, které byly častěji zaznamenány, byl třídní adventní věnec; zpívání koled u stromečku; rozpouštění vosků; zdobení vajíček; výroba masek na masopust.

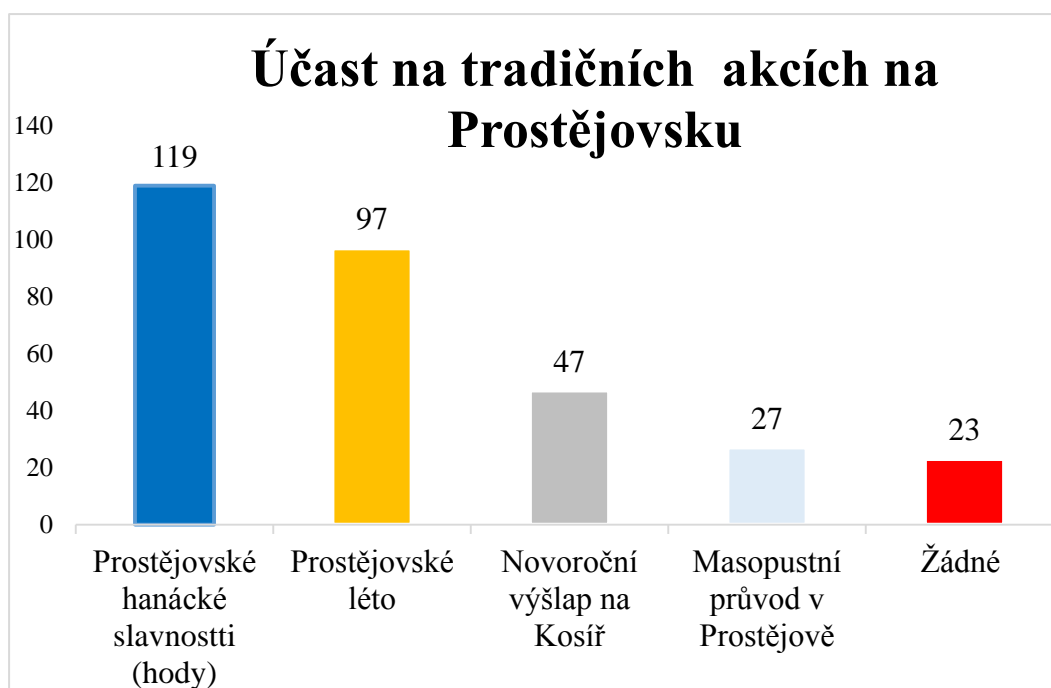
Mezi zajímavými odpověďmi byl *Den ponožek*, který uvedli 4 respondenti. Tento Ponožkový den se slaví po celém světě nošením rozdílných ponožek. Vyjadřuje se tak podpora lidí s Downovým syndromem a každoročně připadá na 21.3. V rámci primární školy je tento den skvělou příležitostí jak vzbudit u žáků empatii ke svému okolí. Hodně dětí také zmínilo, že se již tradičně každý rok koná na jejich škole *Školní jarmark*.

Otázka č. 8:

Vyber tradiční akce na Prostějovsku, kterých ses někdy zúčastnil/a. Můžeš vybrat více odpovědí.

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Prostějovské hanácké slavnosti (hody)	119	62,6 %
Prostějovské léto	97	51,1 %
Novoroční výšlap na Kosíř	47	24,7 %
Masopustní průvod	27	14,2 %
Žádné	23	12,1 %

Tabulka č. 10 – Návštěvnost na tradičních akcích na Prostějovsku

Graf č. 10 – Návštěvnost na tradičních akcích na Prostějovsku

Záměrem této výzkumné otázky bylo zjistit, zda žáci navštěvují tradiční akce ve svém nejbližším okolí. Nejčastěji, více jak polovina žáků, zvolila, že se již někdy účastnila tradičních Prostějovských hanáckých slavností. Dále polovina žáků uvedla účast na doprovodných akcích v rámci Prostějovského léta, což svědčí o velké oblibě této akce. Již v oddíle 4.4.1

bylo uvedeno, že v letošním roce se konal již 33. ročník novoročního výšlapu na Kosíř. Tato událost má tak již dlouholetou tradici, tak není divu, že ji uvedlo 47 respondentů.

Naopak masopustní průvod ve městě Prostějov byl obnoven teprve nedávno, konkrétně v r. 2017.¹⁵¹ Bylo tak příjemným překvapením umístění této akce na čtvrté pozici.

Dále Smžické šlapky se zúčastnilo 18 respondentů; Smžické vandr 13; Chození s májíčky 15; O hanáckyho kohóta 21; Wokrův Prostějov 10.

Absolutním zjištěním této výzkumné otázky bylo, že 23 dětí se nikdy nezúčastnilo žádné tradiční akce ve svém nejbližším okolí. Tento fakt by tak mohl být upozorněním pro učitele 1. st., aby vykonali snahu o exkurzi s žáky do muzea, divadla, veřejnou akci, aby se 100% dětí mělo možnost setkat s lidovým krojem, písní či jinou místní zvyklostí.

Kromě zaškrtování vybraných položek měli respondenti možnost do kolonky „jiné“ napsat jinou tradiční akci z Prostějovska, které se účastnili. Častější zaznamenané odpovědi jsou následující:

Silvestrovský ohňostroj (23 respondentů)
Rozsvícení stromečku na náměstí ¹⁵² (14)
Zdobení vánočních stromečku na náměstí (14)
Adventní koncert (4)

Tabulka č. 11 – Jiné tradiční akce na Prostějovsku I.

S celkovým počtem 1 respondenta byly dále zaznamenány následující akce:

Bruslení na ledové ploše na náměstí
Cyklokros
Dýňová stezka
Dětský karneval
Průvod vojenských veteránů
Scootering na skateparku

¹⁵¹ KAJLÍKOVÁ, Anna. Historicky první MASOPUST v Prostějově už tuto sobotu. MMPv [online]. Prostějov: 30. 1. 2017 [cit. 2020-06-16]. Dostupné z: <https://www.prostejov.eu/cs/aktuality-archiv/historicky-prvni-masopust-v-prostejove-uz-tuto-sobotu.html>

¹⁵² Jedná se o zdobení stromků v květináčích, které lemují během vánočních svátků hlavní náměstí; zdobí je děti ze základních škol, družin, školek, dětských skupin, kterým vždy náleží jeden stromek.

Trhy
Ukázka zbraní vojenských sil

Tabulka č. 12 – Jiné tradiční akce na Prostějovsku II..

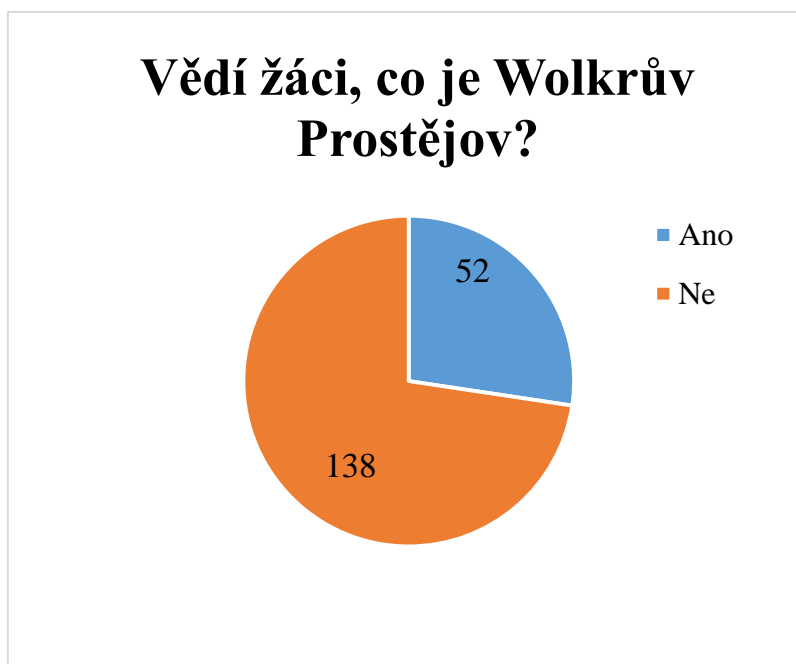
Otázka č. 9:

Víš, čeho se týká každoročně konaný *Wolkrův Prostějov* a *O hanáckýho kohóta*?

1. část otázky – Víš, čeho se týká „Wolkrův Prostějov“?

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	52	27,4 %
Ne	138	72,6 %

Tabulka č. 13 – Kolik žáků ví, co je to Wolkrův Prostějov

Graf č. 11 – Kolik žáků ví, co je to Wolkrův Prostějov

Žákům byla položena otázka, jestli vědí, čeho se týká Wolkrův Prostějov. V oddíle 4.1.1 bylo již zmíněno, že se jedná o celostátní básnickou přehlídku, konanou každoročně v Prostějově. Téměř $\frac{3}{4}$ respondentů nevěděli o co se jedná a v životě o tom neslyšeli. Přestože do nejmladší kategorie spadají žáci až od ukončené 9. třídy do 18 let, mohli by alespoň

žáci i 4. a 5. tříd vědět čeho se Wolkrův Prostějov týká, když se tato celostátní událost koná v jejich rodišti. Ne příliš pozitivní výsledky tak můžou být zpětnou vazbou pro učitele na primární škole. Vyvěšení prospektů, povídání o životě rodáka Jiřího Wolкера z Prostějova, cvičení s hlasem, třídní básnická soutěž - to vše by se mohlo stát motivačním prvkem pro žáky, aby pracovali na svém vystupování a projevu. V budoucím životě se tahle skutečnost hodí v osobním i profesním životě.

2. část otázky – Víš, čeho se týká soutěž „O hanáckyho kohóta“?

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	76	40 %
Ne	109	57,4 %
Špatná odpověď	5	2,6 %

Tabulka č. 14 – Kolik žáků ví, co je to soutěž O hanáckyho kohóta

Graf č. 12 – Kolik žáků ví, co je to soutěž O hanáckyho kohóta

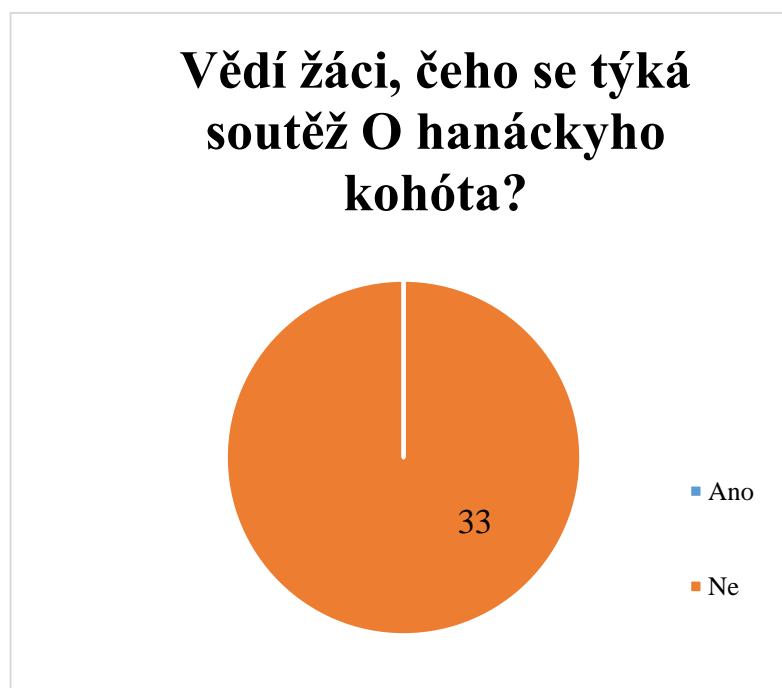
V oddíle 4.1.2 již bylo zmíněno, že se jedná o pěveckou soutěž písní z Hané, Malé Hané a Lipenského záhoří. Přestože je tato soutěž určena pro děti ve věku 3 – 15 let, tak žáci 4. a 5. tříd většinou nevěděli, o co se jedná, i když se tato událost koná v Prostějově. Celkem 57,4 % žáků napsalo neví, nebo svou odpověď vynechali. Malá menšina 2,6 %

respondentů odpovědělo špatně – 3 žáci odpověděli, že se jedná o básnickou soutěž, 1 žák odpověděl taneční soutěž a jednomu respondentovi název akce evokoval pečení masa. Zbylá procenta respondentů odpověděla správně.

Následující graf ukazuje vědění žáků na předchozí otázku pouze z jedné z výše uvedených škol (anonymní).

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	0	0 %
Ne	33	100 %

Tabulka č. 15 – Vědí žáci co je to soutěž O hanáckyho kohóta – odpovědi žáků z 1 školy

Graf č. 13 – Odpovědi žáků z jedné zvolené školy

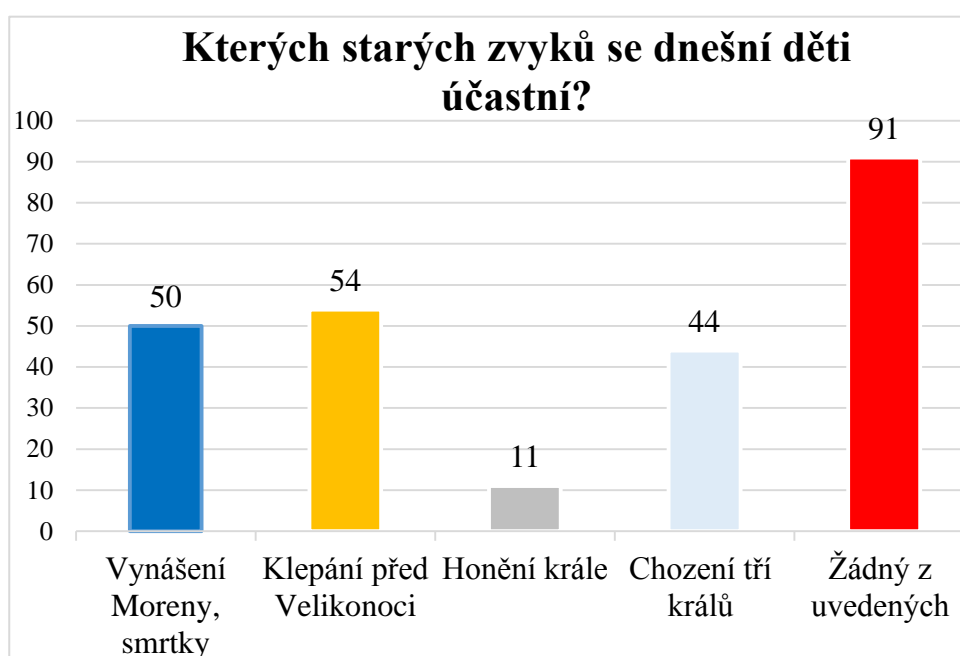
V jedné škole bylo zjištěno, že 100 % žáků nevědělo čeho se soutěž O hanáckyho kohouta týká. Vypovídá to o tom, že velkou úlohu v tomto vědění mají učitelé a škola, kteří tyto informace žákům předávají nebo nepředávají.

Otázka č. 10:

Kterého prastarého zvyku ses někdy zúčastnil/a? (Možnost více odpovědí)

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Vynášení Moreny, smrtky	50	26,3 %
Klepání před Velikonoci	54	28,4 %
Honění krále	11	5,8 %
Chození tří králů	44	23,2 %
Žádný z uvedených	91	47,9 %

Tabulka č. 16 – Staré zvyky

Graf č. 14 – Staré zvyky

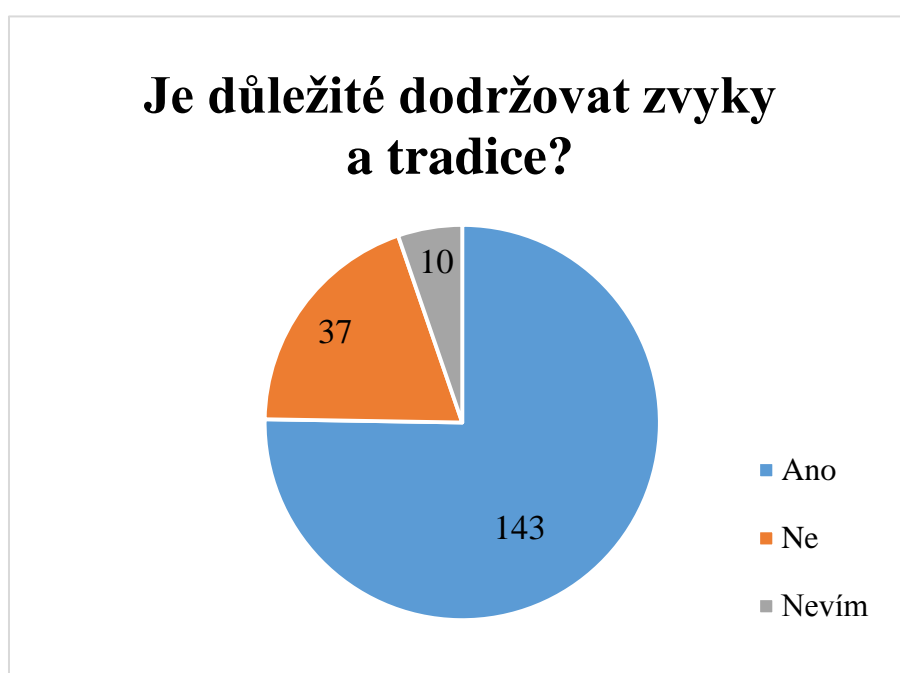
Celá podkapitola 3.3 se v teoretické části této diplomové práce věnovala starým zvykům, které byly dříve běžnou součástí života našich předků. Cílem této otázky bylo zjistit, zda dnešní děti ještě některé z těchto zvyků dodržují. Výsledkem bylo zjištění, že nejčastěji se děti ještě účastní klepání před Velikonoci. Konkrétně tak uvedlo 28,4 % respondentů. Největší většina, téměř polovina dětí však uvedla, že se nikdy takových zvyků neúčastnila, ani neměla příležitost.

Otázka č. 11:

Myslíš si, že je důležité dodržovat zvyky a tradice? (Svou odpověď zdůvodni)

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	143	75,3 %
Ne	37	19,5 %
Nevím	10	5,3 %

Tabulka č. 17 – Důležitost dodržování tradic dle žáků

Graf č. 15 – Důležitost dodržování zvyků a tradic dle žáků

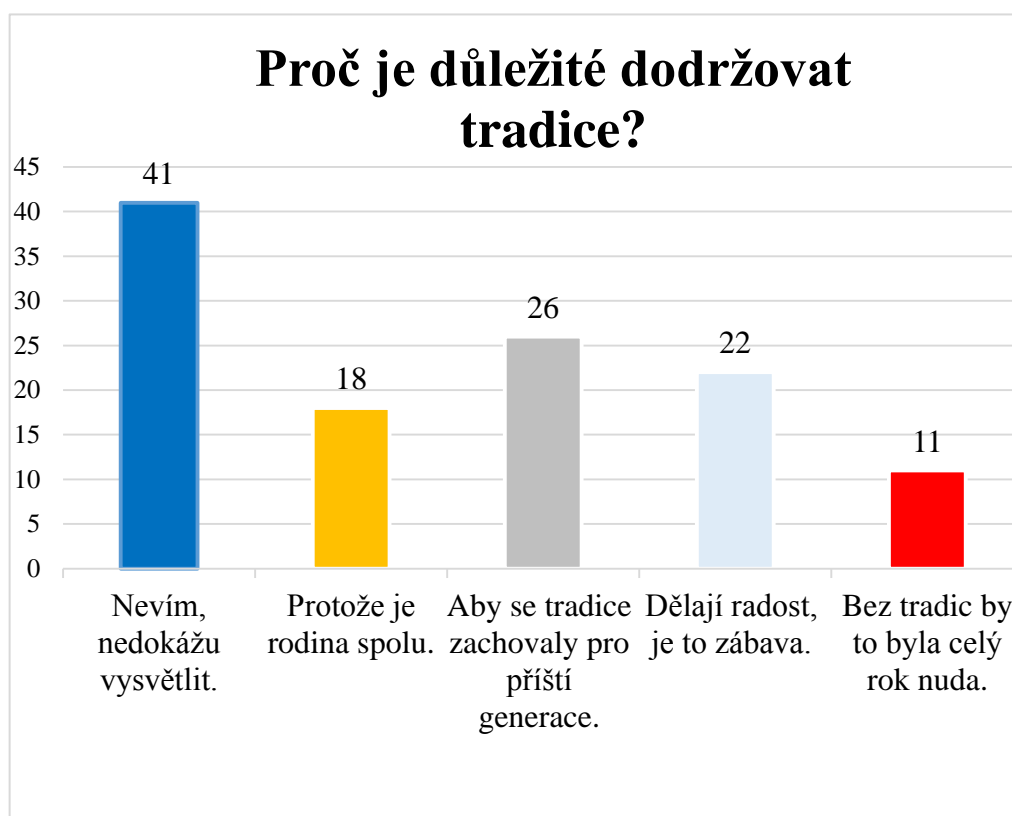
Záměrem autora bylo položení této otázky až na konec dotazníku, aby žáci během čtení dotazníku vzpomínali, co všechno díky tradicím zažili, co mají rádi, co je těší a uvědomili si tak důležitost/nedůležitost tradic. Mohu konstatovat, že 75 % dětí si tak uvědomuje a uvedlo dodržování zvyků a tradic za důležité. 19,5 % žáků uvedlo, že to dodržování tradic nepovažují za důležité a zbylých 5,3 % odpověď vynechali nebo napsali odpověď neví.

Respondenti měli také svou odpověď náležitě zdůvodnit.

Žáci, kteří považují dodržování tradic za důležité, nejčastěji uváděli následující důvody:

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Nevím, nedokážu vysvětlit	41	21,6 %
Protože je rodina spolu	18	9,5 %
Aby se tradice zachovaly po další generace	26	13,7 %
Dělají radost, je to zábava	22	11,6 %
Bez tradic by to byla celý rok nuda	11	5,8 %

Tabulka č. 18 – Proč jsou tradice důležité

Graf č. 16 – Proč jsou tradice důležité

Nejvíce respondentů celkem 41 z celkového počtu 190 nedokázali svoji odpověď dostatečně zdůvodnit. Věděli, že je to důležité ale vlastně si neuvědomili proč. Nejvíce žáků, se ztotožnilo s odpovědí - *aby se tradice zachovaly; aby se na ně nezapomnělo; aby se udržely po další roky; je to památka pro příští generace*. Na třetí pomyslné příčce žáci zmiňovali hlavní

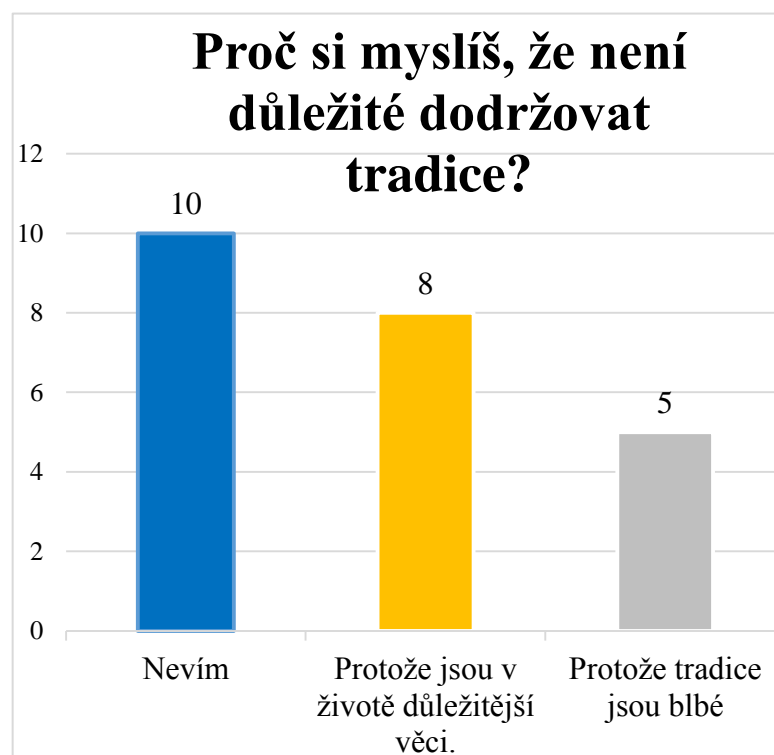
důvody ve spojitosti s radostí: *protože tradice dělají radost; je to zábava; baví mě to; abychom se pobavili a zasmáli; aby bylo na světě veselo; abychom byli šťastní.* Dalších 9,5 % respondentů si uvědomilo pospolitost během tradic a tak nejčastěji odpovídali: *protože rodina je spolu; protože zvyky a tradice sblíží lidi; při děláni jsme s nejbližšími; protože o svátcích se sejdeme a jsme všichni spolu; protože při takovýchto událostech se sjede celá rodina.* O něco méně, 5,8% respondentů si myslí, že ten hlavní důvod je, že *bez tradic by to byla jinak nuda; neměli bychom co jinak slavit; rychleji tak utíká čas; něco nového zažijeme aj.*

O něco méně častější odpovědi byly: *„protože je to dobré; protože je to prostě zvyk; protože se mi líbí; alespoň mě to donutí vstát z gauče.“*

Žáci, kteří nepovažují dodržování tradic za důležité, nejčastěji uváděli tyto důvody:

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Nevím	10	5,3 %
Protože jsou v životě důležitější věci.	8	4,2 %
Protože tradice jsou blbé.	5	2,6 %

Tabulka č. 19 – Důvody dle kterých žáci nepovažují tradice za důležité

Graf č. 17 – Důvody dle kterých žáci nepovažují tradice za důležité

Poměrně značná část respondentů opět nedokázala odpovědět, proč si to myslí. Celkem 8 respondentů zaznamenalo, že jsou důležitější věci v životě a pro život to není nutné. Dalších 5 respondentů tradice úplně ztratilo a uvedlo, že jsou to blbosti a tradice jsou hrozný. Pro méně jak 5 respondentů jsou tradice nuda, nelíbí se jim a lidé je prý dělají už jenom ze zvyku.

V konečné většině však převládaly pozitivní reakce nad negativními.

5.6 Shrnutí výzkumného šetření

Výzkumné šetření bylo uskutečněno na 4 základních školách na Prostějovsku, kterého se celkem zúčastnilo 190 respondentů. Dotazník byl koncipován pro žáky 4. a 5. tříd. Učivo týkající se tradic a místního regionu je v RVP ZV obsaženo v tematickém okruhu *Místo, kde žijeme* pro 2. vzdělávací období, což odpovídá námi zvolené 4. a 5. třídě. Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit povědomí dětí o zvycích a tradicích v jejich regionu a jejich názory na vybrané zvyky a tradice.

Dotazník obdrželi žáci v tištěné podobě. Ve výzkumu téměř polovina žáků pocházela z Prostějova, což je zároveň největší město tohoto regionu. Zbývající počet žáků pocházelo z přilehlých okolních vesnic. Zastoupení respondentů z měst a z vesnic byl rovnoměrný.

Téměř 1/3 dotazovaných neuvedla a nepopsala co to taková tradice a zvyk vůbec je. Možná to žáci vědí, jen to nebyli schopni či ochotni vyplnit do dotazníku. Přesně polovina žáků také uvedla, že z tradic nejvíce milují Vánoce, dále pak Velikonoce a oslavu narozenin. Přestože se tyto události pojí s radostnými okamžiky, smutným faktem se tak stává skutečnost, že 14 respondentů nemá žádnou oblíbenou tradici a 10 respondentů doma žádné tradice nedodržují. Absolutně nejčastější zvyk, který se uskutečňuje v rodinném kruhu, je zdobení vánočního stromečku. Stejně tak uvedlo i 20 % respondentů, že si jej zdobí i ve třídě. Další oblíbené tradice v domácím prostředí uvedli žáci klasické vánoční a velikonoční zvyky jako rozkrajování jablka, kapr ke štědrovečerní večeři či malování kraslic. Oproti domácímu prostředí, probíhá ve školách na Prostějovsku Halloweenské strašení v tělocvičně spolu s maškarním, Světový den ponožek, po škole chodí Mikuláš, jsou besídky a školní jarmarky.

Další část byla zaměřena více na samotný region. Nejdříve nás konkrétně zajímalo, jestli se žáci účastní tradičních místních akcí. Nejčastější tradiční akcí, kterou děti na Prostějovsku navštěvují, jsou Prostějovské hanácké slavnosti alias místní hody. Uvedlo tak 60 % respondentů. Není optimistické zjištění, že 23 žáků ve svém věku se nikdy

nezúčastnilo místní tradiční akce. Tito žáci, tak neměli šanci spatřit ani tradiční hanácký kroj, který se ve folklorním pásmu na hodech zrovna vyskytuje či poznat tváří v tvář místní kulturu. Tento výzkum také odhalil, že 3/4 žáků absolutně netušili, co je to „*Wolkrův Prostějov*“. Ačkoliv je tato soutěž v básnickém přednesu určena pro starší žáky, mohli tak alespoň respondenti o tom někdy slyšet, zvláště když se tato velká celostátní akce odehrává více jak po šedesáté v jejich rodišti a nese název po významném básníkovi z Prostějova Jiřím Wolkerovi. S nelepším výsledkem to nebylo ani ohledně povědomí o soutěži zvané „*O hanáckého kohóta*“. Tato soutěž ve zpěvu hanáckých písní má za cíl podpořit zpěvnost dětí a zájem o lidové tradice a je určena právě pro děti ve věku 3 – 15 let. Tato akce se koná také v Prostějově, takže kdo jiný by měl o této události mít nějaké ponětí než právě žáci z Prostějovska. Bohužel téměř 60 % dětí o ní nemá ani ponětí. Dalším faktem je, že když byl vybrán vzorek respondentů z jedné z výše uvedených škol, tak plných 100 % žáků z jedné školy nevědělo, čeho se tato soutěž týká. Hraje zde určitě velkou roli učitel, zda je k takovým akcím vede či nikoliv. Žáci z Prostějovska se také v polovině případů nikdy nezúčastnili žádného prastarého lidového zvyku alias klepání před Velikonoci, vynášení Moreny aj. Neměli tak většinou ani příležitost, možná se jim ale naskytne příští rok (pozn. aut. v letošním roce byla na jaro naplánovaná velká akce obnovení staré tradice vynášení smrti v Prostějově se zapojením mnoha škol a školek, z důvodu rizika šíření pandemie covid-19 byla však tato akce zrušena). Otázkou je, zda se školy těmito tradicím věnují či ne, pokud to nedělají rodiče, do určité míry by měla působit škola. Učitelů jsme se sice nedotazovali, ale při srovnání výpovědí žáků a učitelů by jistě byla zajímavá zjištění.

Na závěr, když respondenti vyplnili všechny otázky, během kterých měli možnost zavzpomínat na některé tradice a přemýšlet o nich, tak je čekala úplně poslední otázka – zda považují dodržování tradic za důležité. Celkem 75 % žáků si tak během tvorby dotazníku uvědomilo, že dodržování tradic a zvyků pro ně důležité skutečně je. Nejčastěji tak žáci uvedli, že je to nezbytné pro zachování tradic pro příští generace.

Závěr

Ačkoliv dnešní doba přeje cestování a poznávání jiných kultur, nemělo by se zapomínat na naše národní bohatství – lidové zvyky a tradice. V této diplomové práci jsem se věnovala lidovým zvykům a tradicím v regionu Prostějov.

V teoretické části této diplomové práce bylo mým hlavním cílem pokusit se vytvořit ucelený přehled jak lidových, tak současných tradic z tohoto regionu, který byl naplněn. Zvyky a tradice jsem charakterizovala a seřadila dle kalendářního období. V praxi tato práce může mít přínos pro všechny čtenáře, kteří pocházejí z toho regionu i odjinud. Slouží čtenářům k zorientování se v lidových zvyklostech ve svém bydlišti a případně k inspiraci ke společné aktivitě se svými dětmi či blízkými. Tento přehled je vhodnou pomůckou primárně pro učitele 1. stupně, kteří se mohou ve škole pokusit o obnovu některých již zapomenutých tradic a náležitě se inspirovat. V první kapitole jsem vymezila základní pojmy spojené s primárním vzděláváním a uvedla zařazení lidových zvyků a tradic jako učivo v RVP ZV. V teoretické části jsem dále charakterizovala region Prostějov a uvedla jeho přesnou lokaci. Čtenáře jsem pak dále obeznámila s tradičním hanáckým krojem a pravou hanáckou svatbou. Nesmírně mě obohatilo vyprávění Elišky Konečné roz. Brynzové o místních tradicích, které jsem zpracovala a uvedla do příloh.

V empirické části bylo hlavním cílem zjistit povědomí dětí o zvycích a tradicích a jejich názory na vybrané zvyky a tradice. Výzkumným vzorkem se stali žáci ze 4. a 5. tříd, pro které je v RVP ZV zařazen tematický okruh *Místo, kde žijeme*, v němž se probírá učivo týkající se regionu a tradic. Respondenti byli ve věku 9-12 let a všichni uvedli místo bydliště region Prostějov. Téměř 1/3 těchto žáků nepopsalo vlastními slovy, co to vůbec tradice a zvyk je. Nesmíme ovšem opomenout faktor, že žáci toto možná vědí, jen se jim nechtělo vypisovat dlouhé výpovědi do uvedeného dotazníku. Nebylo překvapením, když dle většiny žáků jsou nejpopulárnějším svátkem Vánoce. I přesto se objevilo 10 respondentů, kteří doma neslaví a nedodržují vůbec žádné zvyky a tradice. Porovnávala jsem zvyky prováděné v domácím a školním prostředí, kde v obou případech dominovalo zdobení vánočního stromu. Ve školním prostředí žáci mimo to uvedli tradiční besídky, školní jarmarky, Ponožkový den či strašení na Halloween. Z místních tradičních akcí se nejčastěji respondenti účastnili Prostějovských hanáckých slavností. Z dotazníku ale také vyplynulo, že jsou i žáci, kteří ve svém věku nikdy nenavštívili žádnou tradiční akci v blízkém okolí svého bydliště, tuto skutečnost uvedlo 12 % respondentů. Tito žáci tak nikdy neměli příležitost setkat se například tradičním

hanáckým krojem na hodech, či jakkoliv blíže poznat místní kulturu. Výsledky dotazníku také ukazují, že staré zvyky (klepání před Velikonocemi, chození na Tři krále aj.) se pomalu vytrácí z našich životů. Téměř polovina dotazovaných se podobného starého zvyku nikdy nezúčastnila. Povědomí žáků o dvou místních tradičních akcích konaných v jejich rodišti nedopadlo také příliš optimisticky. Čeho se týká *Wolkrův Prostějov* či soutěž *O hanáckého kohóta* v obou případech většina respondentů netušila. Uvedené skutečnosti mohou být zpětnou vazbou pro rodiče i samotné učitele.

Domnívám se, že je stěžejní, aby žáci dobře znali místo odkud pochází a dodržovali místní tradice a domnívá se tak i většina dotazovaných. Vždyť i základní pedagogický princip přiměřenosti dle Jůvy říká, že se má postupovat: „od blízkého k vzdálenému“, „od známého k neznámému“. ¹⁵³ Další samostatnou - a jistě i zajímavou kapitolou - by bylo zkoumání v samotném učitelském terénu. Ale to je již téma, na které bych se zaměřila až při svém učitelském působení, případně bych k němu inspirovala jiné zájemce.

¹⁵³ POSPÍŠIL, Radek. Pedagogické principy. In: *Úvod do pedagogiky* [online]. Brno: 2009 [cit. 2020-06-24]. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/1499/el/estud/pdf/ps09/uvod_ped/web/principy.html

Anotace

Jméno a příjmení:	Pavčina Řezníčková
Katedra:	Katedra technické a informační výchovy
Vedoucí práce:	PhDr. Pavčina Částková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	Lidové zvyky a tradice v regionu Prostějov a jejich využití ve výuce praktických činností na 1. stupni ZŠ
Název v angličtině:	Folk Traditions and Traditions in the Prostějov Region and their Use in Teaching Practical Activities at Primary School
Vedoucí práce:	PhDr. Pavčina Částková, Ph.D.
Rok obhajob:	2020
Anotace práce:	Tématem této diplomové práce jsou lidové zvyky a tradice na Prostějovsku. Teoretická část nabízí stručný přehled tradic z Hané během celého kalendářního roku, zaměřuje se také na ty současné. Učitelé z prvního stupně škol se mohou uvedenými tradicemi inspirovat ve své výuce. Příloha mimo jiné obsahuje cennou fotodokumentaci a informace o místních tradicích od Elišky Konečné, rodačky z Čechovic. Praktická část na základě získaných dat odhaluje povědomí žáků na vybrané místní zvyky a tradice a jejich názory na ně.
Klíčová slova:	Lidové zvyky, tradice, folklor, Prostějovsko, region Prostějov, Haná
Anotace v angličtině:	The theme of this diploma thesis are folk customs and traditions of the Prostějov region. The theoretical part suggests a brief view at traditions from Haná during whole of the calendar year, focused on historical as well as contemporary traditions. Teachers from primary

	<p>school can inspire them in their school lessons. Supplement contains valuable photos and informations about folk customs and local traditions from Eliška Konečná born in Čechovice. The practical part of the thesis, based on the data obtained from the questionnaire, describes the pupil awareness of chosen local customs and traditions and their opinions on them.</p>
Klíčová slova v angličtině:	Folk customs, traditions, folklore, region Prostějov, region Haná
Přílohy vázané k práci:	<p>Příloha č. 1 – Dotazník</p> <p>Příloha č. 2 – Honění krále (říkanka)</p> <p>Příloha č. 3 – Výčet obcí regionu Prostějov</p> <p>Příloha č. 4 – Májíček (výrobek žáka ze ZŠ Vrbátky)</p> <p>Příloha č. 5 – Hanácký ornament</p> <p>Příloha č. 6 – Tradice v Čechovicích a Krasicích dle pamětnice Elišky Konečné, nar. 1940 v Čechovicích</p>
Rozsah práce:	95 s. + přílohy
Jazyk práce:	Český

Seznam zkratek

RVP ZV	- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
ZŠ	- Základní škola
aj.	- a jiné
aktualiz.	- aktualizované
apod.	- a podobně
arch.	- archiv
aut.	- autorka
cit.	- citované
č.	- číslo
nar.	- narozená
n. l.	- našeho letopočtu
pol.	- v polovině
pozn.	- poznámka
r.	- roku
roz.	- rozená
rozš.	- rozšířené
sb.	- sbírka
sv.	- svatý
tis.	- tisíc
vyd.	- vydání

Seznam tabulek, grafů a obrázků

Seznam tabulek:

Tabulka č. 1 – Rozdělení žáků dle pohlaví

Tabulka č. 2 – Žák navštěvující třídu

Tabulka č. 3 – Věk respondentů

Tabulka č. 4 – Místo bydliště respondentů

Tabulka č. 5 – Lokace bydliště

Tabulka č. 6 – Vysvětlení pojmu zvyk a tradice

Tabulka č. 7 – Četnost nejoblíbenějších tradic

Tabulka č. 8 – Tradice v domácím prostředí

Tabulka č. 9 – Tradice ve školním prostředí

Tabulka č. 10 – Návštěvnost tradičních akcí na Prostějovsku

Tabulka č. 11 – Jiné tradiční akce na Prostějovsku I.

Tabulka č. 12 – Jiné tradiční akce na Prostějovsku II.

Tabulka č. 13 – Kolik žáků ví, co je to Wolkrův Prostějov

Tabulka č. 14 – Kolik žáků ví, co je to soutěž o hanáckyho kohóta

Tabulka č. 15 – Vědí žáci co je to soutěž O hanáckyho kohóta – odpovědi žáků z 1 školy

Tabulka č. 16 – Staré zvyky

Tabulka č. 17 – Důležitost dodržování tradic dle žáků

Tabulka č. 18 – Proč jsou tradice důležité

Tabulka č. 19 – Důvody dle kterých žáci nepovažují tradice za důležité

Seznam grafů:

Graf č. 1 – Rozdělení žáků dle pohlaví

Graf č. 2 – Žák navštěvující třídu

Graf č. 3 – Věk respondentů

Graf č. 4 – Místo bydliště respondentů

Graf č. 5 – Lokace bydliště

Graf č. 6 – Vysvětlení pojmu zvyk a tradice

Graf č. 7 – Četnost nejoblíbenějších tradic

Graf č. 8 – Tradice v domácím prostředí

Graf č. 9 – Tradice ve školním prostředí

Graf č. 10 – Návštěvnost tradičních akcí na Prostějovsku

Graf č. 11 – Kolik žáků ví, co je to Wolkrův Prostějov

Graf č. 12 – Kolik žáků ví, co je to soutěž o hanáckyho kohóta

Graf č. 13 – Odpovědi žáků z jedné zvolené školy

Graf č. 14 – Staré zvyky

Graf č. 15 – Důležitost dodržování zvyků a tradic dle žáků

Graf č. 16 – Proč jsou tradice důležité

Graf č. 17 – Důvody dle kterých žáci nepovažují tradice za důležité

Seznam obrázků:

Obrázek č. 1 – Mapa Prostějovska; dostupné z:

<https://www.google.com/maps/place/Prost%C4%9Bjov/@49.4800926,16.8143916,10z/data=!4m5!3m4!1s0x4712591a715a1b21:0x300af0f6614ace0!8m2!3d49.4418401!4d17.1277904?hl=cs> [cit. 2020-03-25]

Obrázek č. 2 – Komenského mapa Moravy z r. 1627; dostupné z:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a6/Mapa_Moravy_1627.jpg

[cit 2020-02-04]

Obrázek č. 3 – Etnografické regiony na Moravě, dostupné

z: <http://www.slovanskakosile.cz/putovani-valasskem/o-rodnem-valassku-jeho-historii-a-osobitosti/> [cit. 2020-02-05]

Obrázek č. 4 – Dubanský tradiční velikonoční průvod s májíčky, r. 2019 (foto: Pavel Řezníček)

Obrázek č. 5 – Májíčky vyrobené dětmi ze ZŠ Vrbátky (foto: Pavel Řezníček)

Obrázek č. 6 – Hanácké kraslice vykládané slámou, dostupné z: <http://www.adam.cz/clanek-2016030042-moravske-kraslice-tradicni-skrabane-ale-i-slamou-vykladane-a-dratovane.html>

Obrázek č. 7 – V. Horn: Hanáci z mořického panství; zdroj: Bečák, Lidové umění na Hané, s. 38)

Obrázek č. 8 – Líbánky na Hané od Josefa Mánesa (zdroj: Bečák, Lidové umění na Hané, s. 48)

Obrázek č. 9 – Studie k Líbánkám na Hané (zdroj: Bečák, Lidové umění na Hané, s. 49)

Obrázek č. 10 – Maškary ve Štětovicích (zdroj: foto autorka)

Obrázek č. 11 – Májíček vyrobený žákem ze ZŠ Vrbátky (foto autorka)

Obrázek č. 12 – Hanácké ornamenty (zdroj: Bečák, Lidové umění na Hané, s. 75 –79)

Obrázek č. 13 – Obrázek č. 12 – Hanáci na koních, před kácením máje v Krasicích r. 1934 (foto autorka z arch. Elišky Konečné)

Obrázek č. 14 – Vůz s cikány v májovém průvodu, Krasice r. 1934 (foto autorka z arch. Elišky Konečné)

Obrázek č. 15 – Hanačky s dětmi aj., májový průvod v Krasicích r. 1934 (foto autorka z arch. Elišky Konečné)

Obrázek č. 16 – Hanáci a Hanačky, kácení máje v Krasicích r. 1934 (foto autorka z arch. Elišky Konečné)

Obrázek č. 17 – Alois Brynza st., v převleku policisty u příležitosti kácení máje v Krasicích, r. 1934 (foto autorka z arch. Elišky Konečné)

Obrázek č. 18 – Alois Brynza ml., autorčin dědeček, v hanáckém kroji v Čechovicích kolem r. 1952 (foto autorka z arch. Elišky Konečné)

Zdroje literatury

BEČÁK, Jan Rudolf, Pavel POSPĚCH a František ŠALÉ. *Lidové umění na Hané: lidová kultura hmotná*. Boskovice: Albert, 1997. Velká edice Společnosti přátel vesnice a malého města. ISBN 80-85834-43-X.

ČÁBALOVÁ, Dagmar. *Pedagogika*. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2993-0.

ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1369-4

GLET, Jiří. *Pranostiky v osmi ročních obdobích*. Praha: Martin Kolářek - E-knihy jedou, 2016. ISBN 978-80-751-2405-0.

HABUSTOVÁ, Milena a Jiřina VESELSKÁ. *Tradiční pečivo*. Praha: Grada, 2004. Řemesla, tradice, technika. ISBN 80-247-0692-X

HERYNEK, Petr. *České Vánoce*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0760-8.

HLAVÁČEK, Luboš. *Josef Mánes a umělecká rodina Mánesů*. Praha: Melantrich, 1988. Odkazy osobností naší minulosti

HONZÍKOVÁ, Jarmila. *Pracovní výchova s didaktikou*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2015. ISBN 978-80-7452-111-9

JANČÁŘ, Josef. *Lidová kultura na Moravě*. Ve Strážnici: Ústav lidové kultury, 2000. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid. ISBN 80-86156-31-1.

JANOUSEK, Vojtěch. *Vlastivěda moravská. II. Místopis Moravy*. Brno: Musejní spolek v Brně, 1938. 390 s.

JEŘÁBEK, Richard. *Počátky národopisu na Moravě: antologie prací z let 1786-1884*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997. ISBN 80-86156-05-2

JORDÁN, František, ed. *Lidové obyčeje na Hané a jejich slovní, hudební a taneční projevy: VII. konference o lidové kultuře na Hané 24. a 25. listopadu 1998 : sborník příspěvků*. Vyškov: Muzeum Vyškovska, 1999.

KERN, Hans. *Přehled psychologie*. 2. upr. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-426-6

KOLÁŘ, Zdeněk. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2.

- LADA, Josef. *Tradiční česká zima*. Praha: Bambook, 2016. ISBN 978-80-271-0016-3.
- LANGMEIER, Josef, Dana KREJČÍŘOVÁ a Miloš LANGMEIER. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie*. 2. vyd. Praha: H & H, 2002. ISBN 80-7319-016-8.
- LUDVÍKOVÁ, Miroslava. *Lidový kroj na Hané*. Přerov: Muzeum Komenského, 2002. ISBN 80-238-8573-1.
- MATĚJČEK, *Radosti a strasti*. Jinočany: H+H, 1998. ISBN 80-86022-21-8
- MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Lidové tance a taneční hry z Hané*. Prostějov: Okresní kulturní středisko, 1979, 1. [sv.], Ze života lidu na Hané
- PACHTOVÁ, Marie. *Hanáckým dětem. Část 2, Dětský rok - zvykosloví a výroční obyčeje*. Prostějov: Okresní kulturní středisko, 1987.
- PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika: věda o edukačních procesech*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-170-3.
- PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 3., rozš. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2, s. 178
- PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-567-7, s. 141
- PTÁČEK, Vojtěch. *Na Hanácké svatbě*. In Vlastivědný sborník stř. a severní Moravy, 1936.
- SKOŘEPA, Hynek. *Hanácké kalendář z Prostějova*. Prostějov: Český svaz ochránců přírody, Regionální sdružení Iris v Prostějově, 2013. ISBN 978-80-904928-2-0.
- TRNKOVÁ, Klára. *České zvyky a tradice*. Praha: Studio trnka, 2016. Jiří Trnka. ISBN 978-80-87678-46-6.
- VYHLÍDAL, Jan. *Rok na Hané*. V Praze: nákladem vlastním, [1906].
- ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2433-0.
- ŽÁKOVÁ, Jana. *Hanácká svatba a svatební píseň*. Prostějov: Gymnázium Jiřího Wolker, 2005. ISBN M-66051-950-9.

Internetové zdroje:

Co nevíte o hanáckém kroji? In: *PVTV* [online]. Zveřejněno 11. 6. 2019 [cit. 2020-04-6]. Dostupné z: <https://www.pvtv.cz/176/kultura/co-nevite-o-hanackem-kroji/>

Český statistický úřad. *Časové řady – vybrané ukazatele za okres Prostějov* [online], Praha [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xm/okres_prostejov

Český statistický úřad. *Charakteristika regionu Prostějov* [online]. Praha [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11276/17838488/okres_+Prostejov.pdf/3a4b7e6b-208e-473e-b0a1-1cc87256f816?version=1.1

Český statistický úřad. *Seznam obcí, částí obcí, základních sídelních a územně technických jednotek (podle stavu k 1. 1. 2019)* [online], Praha [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11276/17838488/okres_+Prostejov.pdf/3a4b7e6b-208e-473e-b0a1-1cc87256f816?version=1.1, s. 1-7

DOHNALOVÁ, Anežka. *Máj, máj, nosíme*. Učitel'ské noviny [online]. Praha: 2011 [cit. 2020-04-26]. Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5962>

Farma. In: *Zlatá farma* [online]. Štětovice: 2016 [cit. 2020-05-05]. Dostupné z: <https://www.zlata-farma.cz/o-nas>

GREGUŠOVÁ, Alice. Hanácké slavnosti. In: *Folklorní sdružení České republiky* [online]. Praha: ©1998-2020 [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <http://archiv.fos.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=22047&menu=&lng>

GRÉZL, Vladimír. Novoroční výstup na Velký Kosíř. In: *Klub českých turistů* [online]. Praha [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://kct.cz/akce/novorocni-vystup-na-velky-kosir-127862>

J. P. Dožatá v Pivně. Mikroregion Němčicko [online]. Němčice nad Hanou: 17. 6. 2019 [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <http://www.nemcicko.cz/index.php?id=387345&action=detail&oid=6889607&nid=2041>

KADLEC, Michal. Silvestrovský ohňostroj ve znamení čísla 630. Prostějovský Večerník (Haná Press s.r.o) [online]. Prostějov: ©2004-2020 [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <http://www.vecernikpv.cz/co-se-stalo/zpravodajstvi/35393-silvestrovsky-ohnostroj-ve-znameni-cisla-630>

KAJLÍKOVÁ, Anna. Prostějovské léto 2019 přineslo spoustu novinek. Statutární město Prostějov (prostejov.eu) [online]. Prostějov: 29. 8. 2019 [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <https://www.prostejov.eu/cs/aktuality-archiv/prostejovske-let-2019-prineslo-radu-novinek.html>

KAJLÍKOVÁ, Anna. Historicky první MASOPUST v Prostějově už tuto sobotu. MMPv [online]. Prostějov: 30. 1. 2017 [cit. 2020-06-16]. Dostupné z: <https://www.prostejov.eu/cs/aktuality-archiv/historicky-prvni-masopust-v-prostejove-uz-tuto-sobotu.html>

LUBINOVÁ, Ivana. Wolkrův Prostějov 2020 – propozice. In: Nipos (Národní informační a poradenské středisko pro kulturu [online]. Praha: listopad 2019 [cit. 2020-04-23]. Dostupné z: <https://www.nipos.cz/wolkruv-prostejov-2020-propozice/>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Hlavní výstupy z Mimořádného šetření ke stavu zajištění výuky učitelů v MŠ, ZŠ, SŠ a VOŠ.* [online]. 2019 [cit. 2020-06-9]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/50371/>, s. 5-6

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Školský zákon 561/2004 Sb* [online]. 2019 [cit. 2020-01-30]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-od-15-2-2019>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: 2013. [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>

MOŠ, Pavel. Dožatá v Pivíně s hanáckó svačino. Prostějovský deník (VLTAVA LABE MEDIA a.s.) [online]. Prostějov: 16. 8. 2009 [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: https://prostejovsky.denik.cz/zpravy_region/obrazem-dozata-v-pivine-20090816.html

MOŠ, Pavel. Otaslavicemi prošel Božítělový průvod. Prostějovský deník (VLTAVA LABE MEDIA a.s.) [online]. Prostějov: 28. 6. 2011 [cit. 2020-03-19]. Dostupné z: https://prostejovsky.denik.cz/zpravy_region/do-ulic-se-vydaly-bozitelove-pruvody20110627.html

MOŠ, Pavel. *V Pivíně zvou na ostatky „ukradeným“ právem.* Prostějovský deník [online]. Prostějov: 10. 2. 2010 [cit. 2020-02-14]. Dostupné z: https://prostejovsky.denik.cz/zpravy_region/v-pivine-zvou-na-ostatky-s-ukradenym-pravem.html

NĚMEČEK, Michal. *Kdy jsou Velikonoce 2020?* Pastorační středisko [online]. Praha: 2020 [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: : <https://www.vira.cz/texty/aktuality/kdy-jsou-velikonoce>

Olomoucký kraj. *Lidový rok na Hané* [online]. 1. vyd. Olomouc: Olomoucký kraj, 17s. [cit. 2020-03-19]. ISBN 978-80-87535-22-6. Dostupné z: <https://docplayer.cz/17570832-Olomoucky-kraj-lidovy-rok-na-hane-www-ok-tourism-cz.html>

O přehlídce Wolkrův Prostějov. In: *NIPOS* (Národní informační a poradenské středisko pro kulturu) [online]. Praha [cit. 2020-04-23]. Dostupné z: <https://www.nipos.cz/wolkruv-prostejov-2/>

OTTO J., *Ottův slovník naučný, ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí.* 17. díl, [online]. Praha: 1901, [cit. 2020-06-25]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:12355ca0-e6df-11e4-a794-5ef3fc9bb22f?page=uuid:fb7fb030-04d6-11e5-97f4-5ef3fc9ae867>, s. 1051

OTTO, J. *Ottův slovník naučný*, 19. díl, [online] Praha: 1902, [cit. 2020-02-14]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:6e428200-e6e1-11e4-a794-5ef3fc9bb22f?page=uuid:4bb511c0-04ce-11e5-91f2-005056825209>

OTTO J., *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. 27 díl, [online]. Praha: 1908, [cit. 2020-02-05]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:cd5b04b0-eb9b-11e4-a511-5ef3fc9ae867?page=uuid:433db460-0ef2-11e5-b269-5ef3fc9bb22f>

PÁŠOVÁ Petra, Hanácké Vánoce před sto lety. Hanácké noviny (AGRIPRINT s.r.o.) [online]. Olomouc: 24. 12. 2018 [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <https://www.hanackenoviny.cz/5581/hanacke-vanoce-pred-sto-lety-stromek-u-stropu-a-houbovy-kuba-na-taliri/>

POLÁKOVÁ-UVÍROVÁ, Petra. *Dluhonický unikát: Blažejská koleda. Dochovala se jen tam*. Přerovský deník [online]. Přerov: 4. 2. 2020 [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: https://prerovsky.denik.cz/zpravy_region/dluhonicky-unikat-blazejska-koleda-dochovala-se-jen-tam-20200204.html

POSPÍŠIL, Radek. Pedagogické principy. In: *Úvod do pedagogiky* [online]. Brno: 2009 [cit. 2020-06-24]. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/1499/el/estud/pepf/ps09/uvod_ped/web/principy.html

SOBECKÝ, Michal. Děti průvodem s Májíčky lákaly jaro na Hanou. Prostějovský deník (VLTAVA LABE MEDIA a.s.) [online]. Prostějov: 21. 3. 2016 [cit. 2020-04-26]. Dostupné z: https://prostejovsky.denik.cz/zpravy_region/deti-pruvodem-s-majicky-lakaly-jaro-na-hanou-20160321.html

ŠÍNOVÁ, Šarlota. Ve Štětovicích slavili Masopust, podívejte se. In: Prostějovský deník [online]. Prostějov: 1. 3. 2020 [cit. 2020-05-05]. Dostupné z: https://prostejovsky.denik.cz/zpravy_region/ve-stetovicich-slavili-masopust-20200301.html

Statutární město Prostějov. *Návrat tradice: Vynášení Smrtky*. MMPv [online]. Prostějov: 6. 2. 2020 [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <https://www.prostejov.eu/cs/aktuality-archiv/navrat-tradice.html>

Statutární město Prostějov. *Současný průmysl města Prostějova* [online]. Prostějov: 2000 [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: <https://www.prostejov.eu/cs/volny-cas/o-meste/soucasnost.html>

Státní svátky v roce 2020. [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://kalendar.beda.cz/statni-svatky-v-roce>

VYSLOUŽIL, Zdeněk. Davy na Kosíři: Novoroční výslap přilákal tisíce lidí, padl rekord. In: *Olomoucký deník* (VLTAVA LABE MEDIA a.s.) [online]. Olomouc: 1. 1. 2020 [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: https://olomoucky.denik.cz/zpravy_region/velky-kosir-novorocni-vyslup-2020.html

Význam a historie letnic. In: *Arcibiskupství pražské – pastorační středisko*. Pastorage.cz [online]. Praha: ©2000-2019 [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://www.pastorage.cz/tematicke-texty/vyznam-a-historie-letnic>

WERICH, Jan. J. W. Citáty. In: *Citáty slavných osobností*. [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://citaty.net/autori/jan-werich/>.

XXXVII. Prostějovské Hanácké slavnosti. In: Statutární město Prostějov [online]. Prostějov: 2019 [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://www.prostejov.eu/redakce/index.php?rok=2019&mesic=9&den=9&lanG=cs&detail=2284&subakce=events&xuser=>

ŽŮREK, Honza. O hanáckyho kohóta 2020. In: Hanfos (Hanácký folklórní spolek) [online]. Prostějov: 2020 [cit. 2020-04-23]. Dostupné z: https://hanfos.cz/wp-content/uploads/2019/11/zpevacek_kohot_2020_propozice.pdf

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Dotazník

Příloha č. 2 – Honění krále (říkanka)

Příloha č. 3 – Výčet obcí regionu Prostějov

Příloha č. 4 – Májíček (výrobek žáka ze ZŠ Vrbátky)

Příloha č. 5 – Hanácký ornament

Příloha č. 6 – Tradice v Čechovicích a Krasicích dle pamětnice Elišky Konečné, nar. 1940
v Čechovicích

Příloha č. 1 – Dotazník

Dobrý den milí žáci, milé zákyně,

jmenuji se Pavlína Řezníčková a jsem studentka 5. ročníku oboru Učitelství pro 1. stupeň ZŠ na Univerzitě Palackého v Olomouci.

Vyplněním tohoto krátkého dotazníku budete nápomocni při výzkumném šetření v mé diplomové práci, která je zaměřena na lidové zvyky a tradice v regionu Prostějov. Dotazník je zcela anonymní a je určen pro žáky 4. a 5. tříd, navštěvující základní školu v regionu Prostějov. Prosím Vás o uvedení pravdivých informací.

Děkuji za Váš čas a spolupráci.

Pavlína Řezníčková

Pokyny k vyplnění:

- U otázek s výběrem možností, zakroužkuj vždy pouze jednu odpověď, není-li uvedeno jinak
- Nezapomeň otočit list, dotazník má dvě strany.

Zakroužkuj:	Zakroužkuj:	Tvůj věk:	Název města/vesnice (bydliště)
Dívka / chlapec	4. třída / 5. třída		

1. Dokážeš vysvětlit vlastními slovy co je zvyk a tradice?

2. Napiš, které jsou tvé tři nejoblíbenější zvyky či tradice?

3. Které zvyky nebo tradice dodržujete ve vaší rodině?

4. Jaké zvyky a tradice dodržujete ve škole?

5. Vyber tradiční akce na Prostějovsku, kterých ses někdy zúčastnil/a. Můžeš vybrat více odpovědí.

a) Prostějovské hanácké slavnosti (= HODY)	f) Wolkrův Prostějov
b) Masopustní průvod v Prostějově	g) Chození s „májíčky“
c) Novoroční výšlap na Kosíř	h) O hanáckého kohóta
d) Smržická šlapka	i) Prostějovské léto (koncerty,
a doprovodné akce
e) Smržické vandr	

Jiné: _____

6. Víš, čeho se týká každoročně konaný *Wolkrův Prostějov* a *O hanáckého kohóta*?

Wolkrův Prostějov - _____

O hanáckého kohóta - _____

7. Kterého prastarého zvyku ses někdy zúčastnil/a? (Možnost více odpovědí)

a) Vynášení Mořeny, smrtky	c) Honění krále	e) Žádný z uvedených
b) Klapání, řehtání před Velikonoci	d) Chození Tří králů	

8. Myslíš si, že je důležité dodržovat zvyky a tradice? (Svou odpověď zdůvodni)

- a) ano b) ne

Proč si to myslíš? _____

Příloha č. 2 – Honění krále – říkanka

*Na krála, paní matko, na krála!
Máme krála chudobného, přitom velmi poctivého.
Okradli ho na horách, na dolách,
a na Krakovskym mostě.
Ukradli mu tři sta koní,
ukradli mu tři sta volů
z prázdného dvoru.
A ti voli tak velký rohy měli,
než jich vrána přeletěla,
troje mladé vyseděla
a štvrtky zachladila;
protože pro ně místa neměla.
Děte nám, matko, přece,
Třeba svinský plece,
alebo klobásu,
co se ňó devětkrát opášu
a po desátý svého vraného koníčka podepřu.*

*Pak-li byste nám nechtěli nic dáti,
Budeme si to na vás vymáhati.
Vyjdem si za město,
Tam složíme svý vojsko,
Budeme jísti a píti
a vy to mosíte, páni hospodáři, zaplatiti.*

*Králka na krále prosí,
že to býti musí.
Kdyby to býti nemuselo,
ani by se o to neprosilo.*

*Máme krále chudobného,
na dvě strany obraného.
Sebrali nám tři sta koní
z prázdného státní;
sebrali nám tři sta volů
z prázdného dvoru.
A ti voli měli takové rohy,
co vrána na vránu doletěla
a patero vajíček vyleděla.
Odbývejte nás, paňmámo odbývejte,
než vám začneme střechu dráti
a pod svoje čtyři koně stláti.
Vjedeme vám do ržičky,
Spaseme ju do kšičky,
Vjedem vám do žitečka,
Spasem ho do zrnečka,
Pojedem do pivovárka,
Tam budem píti a veselí býti,
paňmáma s pantátó
to mosijó všecko zaplatiti. ¹⁵⁴*

¹⁵⁴ PACHTOVÁ, Marie. *Hanáckým dětem. 2. díl, Dětský rok - zvykosloví a výroční obyčeje*. Prostějov: Okresní kulturní středisko, 1987, s. 71

Příloha č. 3 – Výčet obcí regionu Prostějov (seřazené abecedně)

- A- *Alojzov*
- B- *Bedihošť, Bilovice-Lutotín, Biskupice, Bohuslavice, Bousín, Brodek u Konice, Brodek u Prostějov, Březsko, Budětsko, Buková*
- Č- *Čehovice, Čechy pod Kosířem, Čelčice, Čelechovice na Hané*
- D- *Dětkovice, Dobrochov, Dobromilice, Doloplazy, Drahany, Držovice, Dřevnovice, Dzbel*
- H- *Hačky, Hluchov, Horní Štěpánov, Hradčany-Kobeřice, Hrdibořice, Hrubčice, Hruška, Hvozd*
- I- *Ivaň*
- J- *Jesenec*
- K- *Kladky, Klenovice na Hané, Klopotovice, Konice, Kostelec na Hané, Koválovice-Osíčany, Kralice na Hané, Krumsín*
- L- *Laškov, Lešany, Lipová, Ludmírov,*
- M- *Malé Hradisko, Mořice, Mostkovice, Myslejovice*
- N- *Němčice nad Hanou, Nezamyslice, Niva*
- O- *Obědkovice, Ohrozim, Ochoz, Olšany u Prostějova, Ondratice, Otaslavice, Otinoves*
- P- *Pavlovice u Kojetína, Pěňčín, Pivín, Plumlov, Polomí, Prostějov, Prostějovičky, Protivanov, Přemyslovice, Ptení*
- R- *Raková u Konice, Rakůvka, Rozstání,*
- S- *Seloutky, Skalka, Skřípov, Slatinky, Smržice, Srbce, Stařechovice, Stínava, Stražisko, Suchdol*
- Š- *Šubířov*
- T- *Tištín, Tvorovice*
- U- *Určice*
- V- *Víceměřice, Vícov, Vincencov, Vitčice, Vranovice-Kelčice, Vrbátky, Vrchoslavice, Vřesovice, Výšovice*
- Z- *Zdětín*
- Ž- *Želeč¹⁵⁵*

¹⁵⁵ Český statistický úřad. *Charakteristika regionu Prostějov* [online]. Praha [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11276/17838488/okres_+Prostejov.pdf/3a4b7e6b-208e-473e-b0a1-1cc87256f816?version=1.1, s.1-7

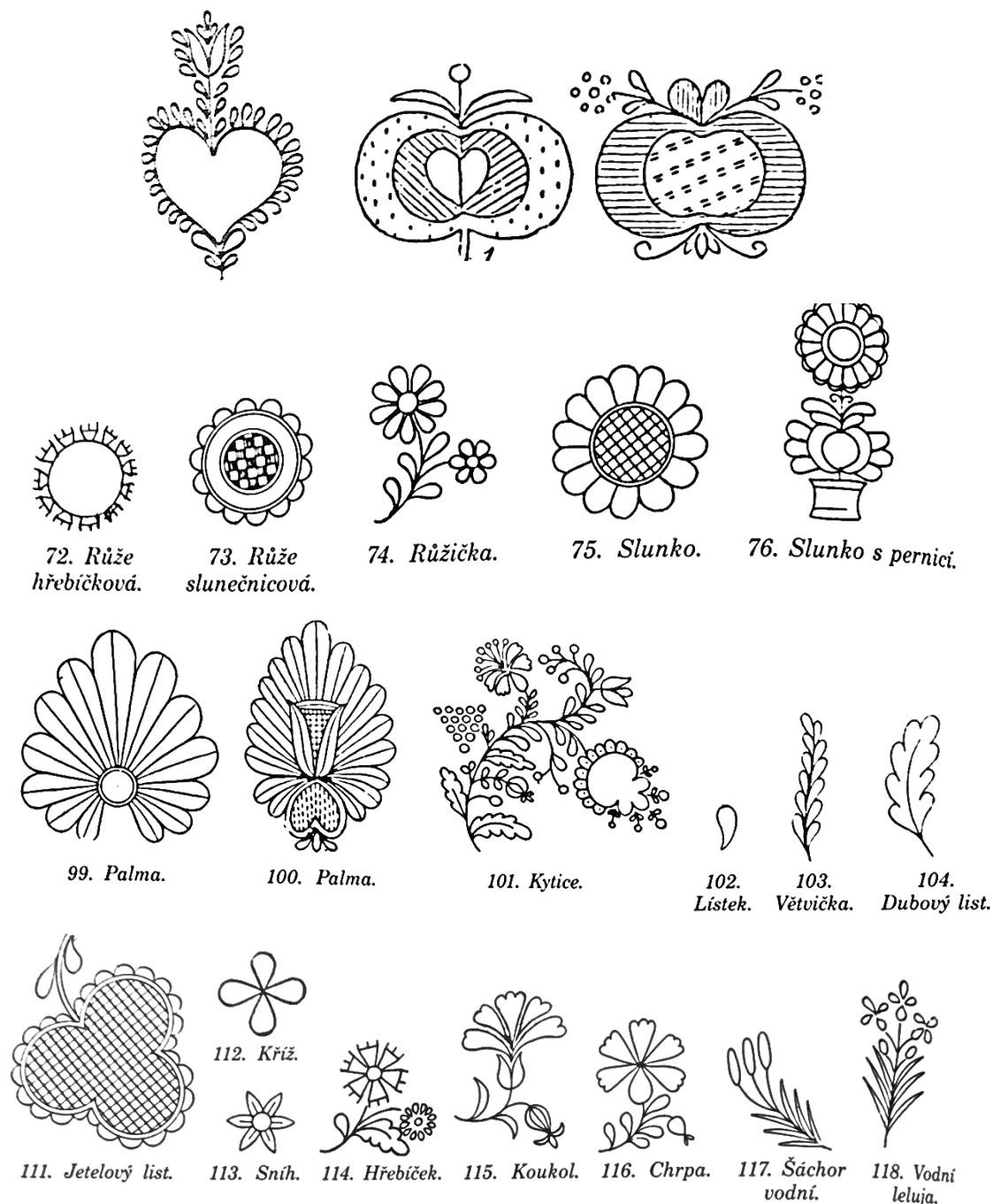
Příloha č. 4 – Májíček (výrobek žáka ze ZŠ Vrbátky)

Obrázek č. 11 – Májíček vyrobený žákem ze ZŠ Vrbátky (foto autorka)

Příloha č. 5 – Hanácký ornament

První uvedený ornament znázorňuje srdce. Je to nejhojněji užívaný prvek hanáckého ornamentu. Je to „symbol citového blouznění, milostného blaha a touhy.“¹⁵⁶ Všechny uvedené ornamenty jsou převzaty z knihy Lidové umění na Hané od Bečáka. Slouží pro inspiraci do hodin výtvarné výchovy či praktických činností.

Obrázek č. 12 – Hanácké ornamenty (zdroj 12)

¹⁵⁶ BEČÁK, Jan Rudolf, Pavel POSPĚCH a František ŠALÉ. *Lidové umění na Hané: lidová kultura hmotná*. Boskovice: Albert, 1997. Velká edice Společnosti přátel vesnice a malého města. ISBN 80-85834-43-X, s. 47

Příloha č. 6 – Tradice v Čechovicích a Krasicích dle pamětnice Elišky Konečné, nar. 1940 v Čechovicích

Kácení máje - r. 1934 v Krasicích

Ze všech uvedených zvyků, se jeví nejzajímavější vyprávění Elišky Konečné o tradičním kácení máje. A to hned ze dvou důvodů. První důvod, že kácení máje bylo ozvláštněno průvodem na skutečných koních. A druhý důvod, že Eliška Konečná poskytla i fotografie z takové akce, které byly pořízené v r. 1934 v Krasicích.

Probíhalo to následovně. V sobotu před 1. májem se sešla omladina a postavili opentlenou májku, která pak stála po celý měsíc květen. Kácení májky bylo záležitostí celé dědiny, která se na tento akt a následující veselí sešla. V r. 1934 v Krasicích se zde tradičně před kácením májky konal slavnostní průvod. V čele jeli na koních Hanáci v krojích, za nimi jeli na vozech ženy s dětmi a v třetím jeli cikáni (jako maškary). Májku dole Hanáci nasekali, aby se skácela. V tom okamžiku když dopadla na zem, vyběhl jeden z cikánů a opentlenou část májky odsekl a sebral. Naskočil s ní na koně a ujížděl pryč. Na to Hanáci naskočili na své koně a ujížděli ho chytit. V předvečer kácení byl nachystán náhradní nazdobený máj, který byl schovaný u jedné místní rodiny. Slavnostně pak byl místo ukradnutého přinesen a započaly tak zábavy a taneční radovánky v hospodě, kam se všichni přemístili.

Eliška Konečná roz. Brynzová tak vypráví vzpomínky svého otce Aloise Brynzy, který se v r. 1934 sám kácení máje v Krasicích účastnil. Vystupoval zde jako „policajt“, který měl úlohu na celou akci dohlížet. Sama také vzpomíná, že probíhalo kácení máje i v Čechovicích, kdy májka stávala v blízkosti kapličky. Akci pořádali místní hasiči a zábavy se konaly v hospodě či v sokolovně. Také sděluje, že takové tradiční kácení máje z vesnic odešlo, jak postupně přestávali mít lidé v dědinách koně. Nebylo pak, na čem by se jezdilo. Navíc stavění máje bylo pracnou záležitostí a bylo potřeba, aby to někdo celé zorganizoval.

Fotografie na další straně.

Obrázek č. 12 – Hanáci na koních, před kácením máje v Krasicích r. 1934 (foto autorka z arch. Elišky Konečné)

Obrázek č. 13 – Vůz s cikány v májovém průvodu, Krasice r. 1934 (foto autorka z arch. Elišky Konečné)

Obrázek č. 14 – Hanačky s dětmi aj., májový průvod v Krasicích r. 1934 (foto autorka z arch. Elišky Konečné)

Obrázek č. 15 – Hanáci a Hanačky, kácení máje v Krasicích r. 1934 (foto autorka z arch. Elišky Konečné)

Obrázek č. 16 – Alois Brynza st., v převleku policisty u příležitosti kácení máje, r. 1934 (foto autorka z arch. Elišky Konečné)

Prosby za úrodu

Dříve bylo zvykem chodit prosit za úrodu a pak za ni děkovat. Tento zvyk si sama Eliška Konečná nepamatuje, ale chodívala tak její babička. Prosit se chodilo na Josefa, když se zaseto, aby byla velká úroda. Po úrodě, jak se sklídila poslední řepka, tak se chodívalo děkovat. Na jaře v květnu chodívalo procesí za úrodu - byly oltáře v jednotlivých statkách, kde se lidé modlili a cestou dívky rozsypávaly kvítečka – Božítelový průvod.

Hody na sv. Annu

V každé dědině se nachází kaplička, která je někomu zasvěcená. V Čechovicích je to sv. Anna, kdy se slaví hody. Scházeli se rodiny, dělalo se lepší jídlo, pekly se vdolky a cukroví. V r. 1949 se tady pořádal k příležitosti hodů sjezd rodáků, kteří psali do zvláštní knihy, kroniky. Na hody chodívala dědinou kapela, která před každým barákem, kde bydlela nějaká Anna - zastavila, hrála a šla zase o grunt dál.

Dožínky

V Čechovicích a okolí také probíhali dožínky. Sekalo se převážně kosama. Když skončili žna, obilí se svezlo do stodol z mandlu vyschlé. Upeklo se lepší jídlo, pro všechny, co pomáhali a pak se oslavovalo. Nebyla to záležitost celé vesnice, ale pouze gruntu, kde se právě sklízelo. Když přijel sedlák s koněm a vypomohl, tak se pak zase vypomohlo mu. Přicházeli sem také pomáhat sekáči z Drahan, kteří neměli tolik půdy na práci.

Pohřeb

Když někdo zemřel, tak jej od kapličky vyprovázely velké zástupy lidí. Říkalo se: „z každého baráku šla aspoň jedna osoba, vyprovodit sóseda.“

Velikonoce a klepání

Klepání se dodrželo dodnes, dříve chodili klepat pouze chlapci. Dnes kvůli nízkému počtu dětí chodí klepat i dívky. Nejčastěji se barvily vajíčka v cibuli, červené řepě či v kopřivě. Eliška Konečná říká, že pravé hanácké kraslice zdobené slámou doma nedělali. Jednalo se o náročnou techniku jak na přípravu materiálu, tak na samotné zdobení. Hanácké kraslice prý ale byly v barvách takových, jaké jsou na hanáckém kroji. Často tedy bývaly černé, tlumené zelené, tlumené červené.

Vánoce

Typickou vánoční ozdobou, která každoročně zdobí stromek, jsou hanácké vánoční ozdoby ze slámy. Dle Elišky Konečné si vánoční zvyky každá rodina nastolila dle sebe. Co platilo u jedněch, neplatilo u druhých. Ten měl kapra, ten zase kuře. V její rodině bylo zvykem jíst v poledne čočkovou polévku. Na večeri mívávali kapří řízky bez salátu, vánočky, cukroví, čaj, zavařeninu.

Sv. Štěpán a Nový rok

Vzpomíná, že se v Čechovicích na Štěpána mokřili holky studenou vodou. Po ránu naběhli kluci na holky a dali jim mokrou houbu nebo ručník na tvář. Na nový rok se to obrátilo.

Kluci dostali mokrý hadr na tvář, Eliška Konečná vtipkuje, že tomu tak bylo zřejmě pro to, aby se probrali z kocoviny.

Na závěr shrnuje Eliška Konečná, že bývávalo hodně skutečný zábav a tancovaček. Také bylo nepřeborné množství spolků jako čtenářský spolek, hasičský, pěvecký, hudební či divadelní. Lidé byly více na sebe závislí, než je tomu dnes. Sedlákovi šli například pomoci, protože on jim zase pomohl poorat pole, šlo o obživu. Dědina byla ale víceméně samostatná a soběstačná. Lidé měli mezi sebou pevné vazby. Například vynášení Moreny v Čechovicích nebývalo, není zde řeka, kam by se Morena nesla. Říká, že kroj jako takový se v této oblasti začal odkládat snad už v 19. století, šlo prý o přežitek.

Obrázek č. 17 – Alois Brynza ml., autorčin dědeček, v hanáckém kroji v Čechovicích kolem r. 1952 (foto autorka z arch. Elišky Konečné)